

Fanamaket Baibel

Tangga New Testament

Contents

Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Mak i siit u	1
Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito Jon i siit u	33
Leta Pol i siit u usuf Fan Pilipai	71
Leta Famu Pol i siit u usuf Fan Tesalonika	77
Fawu u e leta Pol i siit u usuf fan Tesalonika	82
Leta famu ke Pol usuf Timoti	85
Buk ke Jems	92

Fanamaket Baibel

**Portions of the New Testament in the Tangga Language, also
known as the Fanamaket language, of Papua New Guinea**

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Tangga long Niugini

Language: Tangga /Fanamaket (Fanamaket)

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2011-2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2011-2012 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

558617b2-905e-575d-acce-ea85cc0b8d9e

ISBN: 978-1-5313-0085-2

Rokap na Fafas

ulo Iesu Karisito

Mak

i siit u

Orek Famu

Mak, nenge asa sabin e Jon, i siit ta u e buk igii, ma i kaltu famu una siit Rokap na Fafas. Mak biil i e neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu. Biil. Fale fanu ri wol le Mak i on-gen ususe lo Iesu sau sing Pita, ke namih ka siit u. Mak i kiis la tom na Ierusalem, ke ka par fal e tier sabin ae Iesu i tel ta u. Fale tom tasum ri wol le na Mak 14:51-52, Mak i use fafis u tom.

Namih ka tapiek aragii nenge tom falupes ke Pol ru e Barnabas na foim kiruh (par Aposel 12:25).

Mak i sisiit usuf fan Rom isi rin usum na Rokap na Fafas lo Iesu. Na buk igii, i fas ri le rakrakai ke Iesu i laumet, ma ka ier sabin isi rin usum le Iesu sau i e Kalalik ke God.

Mak i siit papte ta ifuun e tier an fabitit ae Iesu i fatapiek ta u, turan foron tatawin ae i kalsakai ta u. Isau le biil i to siit papte ifuun e fafausum ke Iesu.

Nenge tier sabin ae Mak i siit u, i aragii, rakrakai ke Iesu i laumet kanaka lo Satan, ma Iesu i e Tom Fafaliu kirer.

Foron tier ae Mak i siit papte ta u i papang sau na Mak 16:8. Mak 16:9-20 nenge kaltu keskes i siit u.

Buk ke Mak i aragii:

1:1-13 Iesu i tipos foim kia

1:14-9:50 Iesu i foim na Galili

10:1-52 Iesu i la una Ierusalem

11:1-15:47 Farfarop na wik turan minet ke Iesu

16:1-20 Apaptih fis ke Iesu

Jon Tom Tel Bapitaiso i Fageges Sal

(Mt 3:1-12; Lk 3:1-18; Jn 1:19-28)

1 Igii e tanwaran Rokap na Fafas ulo Iesu Karisito, Kalalik ke God.

²Orek ke God ae Poropet Aisaia i siit ta u i tara aragii,

“Ia wuun famu tom fafas kiak lo wo, ae in fageges sal salam.”

³Kinen nenge kaltu i tautau na sunbiil aragii,

“Fageges sal sala Kumguui, fatortores sal sala.”

⁴Ke Jon ka tapiek na sunbiil ke ka famam baptais fanu, ke ka famam fafas sing ri le rin sokiliis liu kiri ma rik kep bapitaiso, isi God ik pa ufu foron sinang laulau kiri. ⁵Fan Iudaia tikii ke fanu tikii tinbae na Ierusalem ri ka la usuf i. Ri ka fapos foron sinang laulau kiri, ke Jon ka baptais ri na dan na Ioridan. ⁶Jon i kau na kaen ae ri tel u ini olon kamel ma ka fis lifa ini pus ae ri tel u ini punun bulmakau. Ma i ien sukuuw la ke mindu aka. ⁷Ma ka fafas ini orek aragii, “Kaltu ae in tapiek namih lo iau, rakrakai kia i liu kulef rakrakai kiak. I laumet kanaka lo iau ma ia fabiro kanaka lo, pesu biil i fasih ian parau ma iak puk ufu finau na su kia. ⁸Ia baptais gam ini dan, isau le in baptais gam ini Tanwa Kalkaluu.”

Jon i Baptais Iesu

(Mt 3:13-17; Lk 3:21-22)

⁹Na aunbiing ae Iesu ka la tina Nasaret na falifuh na Galili. Ma Jon ka baptais u na dan na Ioridan. ¹⁰Aunbiing Iesu ka aptih tina dan, ka par kukulii ka sapsapeng la ma Tanwa Kalkaluu ka puh arae bun ulo. ¹¹Ke kinen tikas ka orek tinbae na kukulii aragii, “O keng Kalalik ae ia ier kanaka isi wo. Ia laes kanaka ini wo.”

Satan i Tof Iesu

(Mt 4:1-11; 4:1-13)

¹²Ma fanpil, Tanwa Kalkaluu ka lame ufu una sunbiil. ¹³Ka kiis pes ifet e sangful e biing ma Satan ka tof u. Foron aka sabin tinaiwa, isau le foron angelo ri ka la ma ri ka famam lupes u.

Iesu i Tawi pes ifet e Kalalik na Fafausum Famu kia

(Mt 4:12-22; Lk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴Aunbiing ri ka luun ta Jon na felun kamkabet, Iesu ka la una Galili ma ka fafas ini Rokap na Fafas ke God. ¹⁵Ke Iesu ka tarah, “Aunbiing ka tapiek tah, matanfuntih ke God ka fatat, gamen sokiliis liu kimi ma gamek unune na Rokap na Fafas.”

¹⁶Na aunbiing Iesu i tole bulin dan kawil na Galili, ka par Saimon ru latualik e Enru ru linlin ubiin la na dan, wara le ru un tom ienmaket. ¹⁷Iesu ka fas ruh aragii, “Kamu mi lo iau isi iak fausum kamuh ini sinangun dat fanu.” ¹⁸Fanpil ru ka la koseng foron ubiin kiruh ke ru ka mi lo Iesu.

¹⁹Iesu i la ituul sau ke ka par iun kalalik ke Sebedi, Jems ru latualik e Jon. Ru tumarnge foron ubiin kiruh la awii na palgan mon. ²⁰Fanpil Iesu ka tawi pes ruh, ke ru ka kang koseng tama ruh turan foron tom foim kiri aiwa na mon, ma ru ka mi lo Iesu.

Iesu i Tel ufu Tanwa Laulau

(Lk 4:31-37)

²¹Ri ka la una Kapernaum, ma na Biingen Mangeh, Iesu ka kau una felun lotu ma ka types fausum fanu. ²²Fanu tikii ae ri ongen fafausum kia ri ka bitit, wara le biil i fausum ri arae foron tom fafausum ini nagogon ri fausum ri la. Biil. I fausum ri aragii kaltu ae God tom i ta rakrakai usuf i. ²³Na aunbiing ae, nenge kaltu ae tanwa laulau i susuef ta u lo, tinaiwa na

felun lotu, ke tanwa laulau ae ka perek aragii, ²⁴“Iesu tina Nasaret! Sanih on tel u ini kemem? O la isi on falaaulau kemem? Ia usum le wo e seh. O e Kaltu Kalkaluu ke God.”

²⁵Ke Iesu ka ngaliaf ulo ma ka tara aragii, “Babat na ngusum ma ok suuh koseng kaltu ae.” ²⁶Tanwa laulau ae ka gule falaaulau kaltu ae, ka lala ngangeh ke ka suuh koseng u.

²⁷Ke fanu tikii aiwa ri ka bitit ke ri ka fadiik faliu ini ri aragii, “Sanih igii? Nenge fafausum fuuh? Kaltu igii i mel e rakrakai kia una nagogon ufu foron tanwa laulau ma ri wong la tom sing i.”

²⁸Ma fanpil, ususe lo Iesu ka sararah na foron falifuh tikii na Galili.

Iesu i Faliu Fanu Fuun

(Mt 8:14-17; Lk 4:38-41)

²⁹Fanpil, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka suuh tina felun lotu, ke ri ka la tura Jems ru e Jon una fel ke Saimon ru e Enru. ³⁰Tina antu Saimon i gogor, ma ka borong na sala, ke ri ka fas Iesu ini. ³¹Ke Iesu ka la usuf i ka pose na lima ke ka faptih u. Ke sasem ka rop koseng u ke ka types sok inen ari.

³²Aunbiing pisihi ke sup tah na efef, ke fanu ri ka filange fanu tikii ae ri sasem, ke fanu tikii ae tanwa laulau i susuef ta ulo ri usuf Iesu. ³³Ke fanu tikii na tara maleh ri ka tapiek turim una matan fel ae. ³⁴Ke Iesu ka faliu ifuun e fanu ini marmarsan sasem, ma ka tel ufu ifuun e tanwa laulau. Isau le biil i somangat isi foron tanwa laulau rin use ti tier, wara le ri usum le i e seh.

Iesu i Fafas na Galili

(Lk 4:42-44)

³⁵Na biingbiing saksak ae pisihi biil biitom i susupiek, Iesu ka aptih ka suuh tina fel ma ka la una nenge sunbiil isi sis-ing. ³⁶Ke Saimon turan foron tala ri ka la isi im isi. ³⁷Ma aunbiing ri ka tafe u,

ri ka fas u aragii, “Fanu tikii ri famam im isi wo.”

³⁸ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Kere mang na ti fal e maleh ae i fatat, isi iak fafas sabin aiwa. I e wara, ia ka la uga.” ³⁹ Ke Iesu ka la tikii na falifuh na Galili. Ke ka famam fafas na foron felun lotu kiri ke ka famam tel ufu foron tanwa laulau.

Iesu i Fafuuh nenge Kaltu ae i Sem Lepra

(Mt 8:1-4; Lk 5:12-16)

⁴⁰ Nenge kaltu ae i sem lepra i la ma ka ilepul na mata Iesu ma ka sising u aragii, “Male o ier isi, ke ok fafuuh pes iau*.”

⁴¹ Iesu ka fuun ini mamais ke ka sawe lima ma ka pose lo, ma ka tarah, “Ia ier isi. On tapiek fuuh!” ⁴² Fanpil lepra ka rop tina pununfo ke ka tapiek fuuh.

⁴³ Aunbiing Iesu i wuun ufu, ka fanau u aragii, ⁴⁴ “Ongen u, gong o fas tikas ini sanih i tapiek lo wo. Isau le on la ma ok finngas pununfom sing pris, ke ok ta fafen kiam usuf God, arae Moses i use ta u, isi rik usum le sasem kiam ka rop tah.” ⁴⁵ Isau le kaltu ae ka la bin ke ka fasararah ususe na foron maleh tikii ini sanih i tapiek ta lo. I e wara ke Iesu biil mang i to la malal la na matan fanu na ti maleh. Pesu ka kiis sau na foron sunbiil, isau le fanu fuun tina marmarsan falifuh ri famam la biitom usuf i.

Iesu i Faliu nenge Peo

(Mt 9:1-8; Lk 5:17-26)

2 Fale biing namih, Iesu ka fis sabin una Kapernaum ke fanu fuun ri ka ongen u le Iesu ae mang tah na fel. ² Ke fanu fuun ri ka tapiek aiwa ma fel ka fuun. Awii sabin na matanfel biil mang ti mua. Ma Iesu ka fafas usuf ri. ³ Fale fanu ri ka tapiek ini nenge peo, ma ifet lo ri, ri kep u ini sala. ⁴ Biil i fasih rin kep u

usuf Iesu wara le falifuh i fuun ini fanu. Pesu ri ka fen ubae na olon fel, ke ri ka tel nenge solsol tortores bae na olo Iesu, ke ri ka fapuh peo ae ini sala. ⁵ Aunbiing Iesu ka par unune kiri, ka tara sing peo ae aragii, “Keng kalalik, ia ka pa ufu ta foron sinang laulau kiam.”

⁶ Fale tom fafausum ini nagogon ae ri kiis tah aiwa, ri ka kiis an wol aragii, ⁷ “Isi sanih kaltu igii ka orek aragii? I puris God ini orek kia! Biil tikas i fasih in pa ufu sinang laulau. Biil. God keskes sau.”

⁸ Fanpil, Iesu, na tanwa ka usum tah na wolwol kiri, ke ka tara sing ri aragii, “Isi sanih ka mel e matngan wolwol arae sing gam? ⁹ Matngan orek arafah i mal-muh isi ian use u usuf peo igii, ‘ia ka pa ufu ta foron sinang laulau kiam’ le, ian tara le, ‘Aptih, kep mii salam ma ok la’?” ¹⁰ Ian use u aragii isi gamek usum le Kalalik ken Kaltu i mel e rakrakai kia aga na piklinbat una pa ufu foron sinang laulau.” Ke ka tara sing peo ae aragii, ¹¹ “Ia fas o, aptih, kep mii salam ma ok la una fel kiam.” ¹² Kaltu ae ka aptih, ka kep mii sala ke ka suuh na matri. Fanu tikii aiwa, ri ka lala bitit ke ri ka sik asa God, ma ri ka tara aragii, “Biil kere par ti matngan tier la aragii!”

Iesu i Tawi Liwai

(Mt 9:9-13; Lk 5:27-32)

¹³ Iesu ka fis sabin una baban dan kawil Galili. Ke nenge tara gur na fanu ri ka la usuf i ma ka types fausum ri. ¹⁴ Aunbiing i tole sal la, ka par Liwai kalalik ke Alfius i kiis tah na felun kep takiis. Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Mi lo iau.” Liwai ka aptih ke ka mi lo.

¹⁵ Aunbiing Iesu i ien na efef na fel ke Liwai, ifuun e foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau ri ien

***1:40** Fan Iudaia ri tara le kaltu ae i sem lepra i duh, ma biil i fasih in la na fatpoton fanu.

tura Iesu ke berberat na fafausum kia. Wara le fanu fuun ri mi lo. ¹⁶ Aunbiing foron tom fafausum ini nagogon ae ri foron Farasi, ri par Iesu i ien turan foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau, ri ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Isi sanih ka ien turan foron tom kep takiis ke foron tom tel sinang laulau?”

¹⁷ Iesu ka ongen u ke ka tara sing ri aragii, “Fanu ae biil ri sasem, biil rin la usuf dokta. Biil. Fanu sau ae ri sasem, ri la la usuf dokta. Biil ia la uga isi tawi foron tom tortores. Biil. Ia la isi tawi foron tom tel sinang laulau.”

Ri Diik Iesu isi Sinangun Fafel

(Mt 9:14-17; Lk 5:33-39)

¹⁸ Nenge aunbiing berberat na fafausum ke Jon turan foron Farasi ri fafel. Ke fal e fanu ri ka la ke ri ka diik Iesu aragii, “Arafah ke berberat na fafausum ke Jon ke berberat na fafausum ken foron Farasi ri ka fafel, isau le berberat na fafausum kiam biil?”

¹⁹ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Aunbiing kaltu ae i fakekel fuuh i kiis biitom turan foron tala, arafah, i fasih rin fafel? Biil. Wara le kaltu ae i fakekel fuuh i kiis biitom tura ri, ke biil i fasih rin fafel. ²⁰ Isau le aunbiing rin lame ufu kaltu ae i fakekel fuuh koseng ri, ke na biing mang ae rik fafel.

²¹ “Biil tikas i mapmap la ini dangan kaen fuuh na olon kaen tofe. Biil. Male in tel u arae, ke dangan kaen fuuh ae in pardadat ke ik tamsih tina kaen tofe, ma in tel tamrabet ae ik laumet. ²² Ke biil tikas i to wain fuuh la una luunluun dan ae ri tel u ini punun meme tofe. Biil. Male in tel u arae, ke wain fuuh ae in rabat punun meme, ke wain fuuh in bereng ke punun meme ae ik laulau. Isau le ri to wain fuuh la tom una palgan punun meme fuuh.”

Fagalte isi Biingen Mangeh

(Mt 12:1-8; Lk 6:1-5)

²³ Na nenge Biingen Mangeh, Iesu ka soleng foron mok na wit, ke berberat na fafausum kia ae ri la tura, ri ka lus fal e kutun wit. ²⁴ Ke foron Farasi ri ka tara sing i aragii, “Par u, isi sanih ri ka tel matngan sinang ae nagogon kiner i use u le, gong kere tel u na Biingen Mangeh?”

²⁵ Ke Iesu ka killis ri aragii, “Biil biitom gam wes ususe na sanih Dewit i tel ta u, aunbiing i turan fanu ae ri batme u ri fitol, ma biil ti inen ari? ²⁶ Na aunbiing Abiatar i laulaumet na pris, Dewit ka kau una fel ke God ke ka ien foron beret ae ri ka ta ta u arae fafen usuf God, ke ka fen fanu sabin ae ri batme u ini fal. Na nagogon, foron pris sau i fasih rin ien u.”

²⁷ Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “God i fakiis Biingen Mangeh una lupes fanu, biil i fakiis fanu una lupes Biingen Mangeh. Biil. ²⁸ Pesu, Kalalik ken Kaltu i e Kumguui sabin na Biingen Mangeh.”

Iesu i Faliu nenge Kaltu i Met e Lima

(Mt 12:9-14; Lk 6:6-11)

3 Nenge aunbiing sabin, Iesu ka kau una felun lotu, ma nenge kaltu aiwa, i met e nenge lima. ² Fal e fanu aiwa, ri famam im sal una tiu Iesu, ke ri ka lala luun matri lo Iesu isi rin par u le in faliu kaltu ae na Biingen Mangeh. ³ Ke Iesu ka tara sing kaltu ae i met e nenge lima aragii, “Sotih aga na famu.”

⁴ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Sanih nagogon kiner i mangte kerer isi keren tel u na Biingen Mangeh? Keren tel rokap na sinang le keren tel sinang laulau, keren fafaliu le keren siisiimete?” Isau le biil ri use ti tier.

⁵ Iesu ka par ri la, ke bala ka kut. Ka par balri i arae fat ke ka mais ri, ke ka tara sing kaltu ae aragii, “Sawe limam.” Kaltu ae ka sawe u, ke lima ka rokap fis. ⁶ Ke foron Farasi ri ka suuh tina felun

lotu, ke ri ka kiis turim turan foron tala Erot ke ri ka types put orek isi siimete Iesu.

Tara Gur na Fanu ri Mi lo Iesu

⁷ Ke Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka kang koseng falifuh ae ke ri ka la una baban dan kawil Galili, ke tara gur na fanu tina Galili ri ka mi lo. ⁸ Aunbiing ri ongen sanih ae Iesu i tel u, ke fanu fuun ri ka la usuf i tina foron falifuh na Iudaia, Ierusalem, Idumea ke na nenge bulin dan na Ioridan ke na foron falifuh kawil Tair ke Saidon. ⁹ I wara na tara gur na fanu aiwa, ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia le rin geges ini ti mon usuf i, isi fanu gong ri sit u. ¹⁰ Iesu ka faliu ta fanu fuun, pesu fanu ae ri sasem ri ka famam sipsip solsol isi le rin sigil u. ¹¹ Ma na aunbiing fanu ae i mel e tanwa laulau lo ri, ri par pes Iesu la, ri ilepul la na mata ke ri ka ngangeh la aragii, “O Kalalik ke God!” ¹² Isau le Iesu i tikale foron tanwa laulau la, le gong ri use u le i e seh.

Iesu i Tim pes Sangful ini u e Aposel

(Mt 10:1-4; Lk 6:12-16)

¹³ Iesu ka tatkau na baban nenge pung-pung ke ka tawi pes fanu ae i ier isi ri, ke ri ka la usuf i. ¹⁴ Ke ka tim pes sangful ini u e kalalik na fafausum ae ka foteng ri ini foron aposel. I tim pes ri, isi rin kiis tura, ma ik wuun ri isi fafas ini orek ke God, ¹⁵ ma ik mel e rakrakai kiri una tel ufu foron tanwa laulau. ¹⁶ Igii e sangful ini u e aposel ae Iesu i tim pes ta ri: Saimon ae Iesu ka foteng u ini Pita, ¹⁷ iun kalalik ke Sebedi, Jems ru latualik e Jon, Iesu ka ta as ruh ini Boanerges, kamtinan orek ae le, iun kalalik tina pah. ¹⁸ Ke Enru, Pilip, Batalomiu, Metiu, Tomas, Jems kalalik

ke Alfius, Tadius, Saimon nenge Silot[†] ¹⁹ ke Iudas Iskariot ae in ta ufu Iesu una liman tuui.

Ri tara le imel e Tanwa Laulau lo Iesu

(Mt 12:22-32; Lk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Namih Iesu ka fis una fel, ke gur na fanu ri ka tapiek turim sabin, pesu Iesu turan berberat na fafausum kia biil i fasih rin ien. ²¹ Aunbiing fanu lo, ri ka ongen u arae, ri ka ier isi rin lame pes u, ke ri ka tara aragii, “Ka talos tah.”

²² Ke fal e tom fafausum ini nagogon ae ri la tah tina Ierusalem ri ka tara aragii, “Belsebul i e laulaumet ken foron tanwa laulau ae i susuef ulo, ma ka ta rakrakai sing i una tel ufu foron tanwa laulau.”

²³ Iesu ka tawi pes ri, ke ka fas ri ini fal e orek fatoftof aragii, “Arafah Satan in tel ufu Satan arae? ²⁴ Male nenge matanfuntih in fapaket fis tom ini, matanfuntih ae arafah in rakrakai arae? ²⁵ Male fanu tina nenge matanfel ri fapaket fis tom ini ri, fanu tina matanfel ae biil mang rin kiis turim. ²⁶ Ke, male Satan in fapaket fis tom ini, ke fanu kia ri ka tam-paek, ke matanfuntih kia biil i fasih in ti dolo, biil. In rop sau. ²⁷ Biil tikas i fasih in kau na fel ken nenge rakrakai na kaltu isi ik sukuum foron minmara, male biil i kabet famu kaltu ae. In kabet famu u, ke namih ik suksukuum na fel kia. ²⁸ Tekentu kanaka, ia fas gam, God in pa ufu foron sinang laulau tikii ke foron orek laulau tikii ae fanu rin tel u. ²⁹ Isau le seh i orek laulau ulon Tanwa Kalkaluu, God biil in to pa ufu sinang laulau ae. Biil. Sinang laulau ae in kiis fitliu.”

³⁰ Iesu i use u arae, wara le ri tara le, “Imel e tanwa laulau lo.”

[†]3:18 Silot, i nenge uh na fanu ae ri biil ri ier isi kiis na piklin matanfuntih tina Rom

Tina Iesu ke foron Tualik

(Mt 12:46-50; Lk 8:19-21)

³¹ Namih, tina Iesu ke foron tualik ri ka tapiek. Ri ka sotih awii na maleh ke ri ka fawuun isi Iesu. ³² Tara gur na fanu ri kawil ta Iesu, ke ri ka fas u aragii, “Par u, tinang ke foron tuamlik ri ae na maleh, ma ri ier isi rin par o.”

³³ Ke Iesu ka diik aragii, “Seh e tinang ke fanseh e foron tuaklik?”

³⁴ Ka par fanu ae ri kiis kawil ta u ke ka tara aragii, “Par u, igii e tinang ke foron tuaklik! ³⁵ Seh sau i mi na wolwol ke God, i e tuaklik ke feneklik ke tinang.”

Orek Fatoftof na Tom Soso

(Mt 13:1-9; Lk 8:4-8)

4 Iesu ka types tel fafausum sabin na baban dan kawil Galili. Gur na fanu ae ri kawil ta u, ri fuun kanaka, pesu ka wof na nenge mon ke ka kiis lo na dan ma fanu tikii ri tinawii na baban dan. ² Ke ka use ifuun e orek fatoftof una fausum ri. Na fafausum kia, ka tarah, ³ “Ongen u! Nenge tom soso i la isi saprai kutun wit. ⁴ Aunbiing i sapsaprai, fal ka luut tole sal, ke foron man ri ka wofpiek ke ri ka ien tikii u. ⁵ Fal ka luut na olon fatfat, ae biil i laumet e nanal wah. Ka rarau sape, wara le nanal biil i laumet. ⁶ Isau le aunbiing pisihi i popos, ka pose ri ke ri ka mang, wara le bauli ri biil i laumet. ⁷ Fale kutun wit ri luut na porpor tingting. Aunbiing tingting i kuum, ka rarau kale foron wit ae ke biil ri fua. ⁸ Isau le fal e kutun wit ri luut na nanal rokap. Ri ka kuum, ma ri ka laumet ke ri ka fua. Fal i tuul e sangful e fua, fal i won e sangful e fua ma fal i fasih aragii nenge mar e fua.”

⁹ Ke Iesu ka tara aragii, “Seh i mel e balbalu, i rokap le in wong ini.”

Wara ae Iesu ka Fafas la ini foron Orek Fatoftof

(Mt 13:10-17; Lk 8:9-10)

¹⁰ Namih, aunbiing Iesu keskes mang aiwa, ke sangful ini u e kalalik na fafausum kia turan fal e fanu, ri ka diik u isi foron orek fatoftof ae. ¹¹ Ke ka fas ri aragii, “God ka finngas ta gam ini foron orek ae i kum na matanfuntih kia, ke gam ka malal ta lo. Isau le fanu ae ri kiis na maleh, ri ongen foron orek tikii arae foron orek fatoftof sau, ¹² isi, “rin par ma rik par, isau le biil tom rin par failiim ti tier,

ke rin wong ma rik wong, isau le biil tom rin ongen failiim ti tier, tarama ri ka kiliis liu kiri, ke God ka pa ufu foron sinang laulau kiri!”

¹³ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, biil gam malal na orek fatoftof igii? Ke arafah gamen malal arae na ti fal e orek fatoftof sabin? ¹⁴ Kutun wit ae kalu i saprai u, i e orek ke God. ¹⁵ Foron kutun wit ae i luut tole sal, ri ae fanu ae ri ongen orek. Isau le aunbiing tom ae ri ongen u, Satan i tapiek ke ka tel ufu orek ae tina balri. ¹⁶ Fal, ri arae kutun wit ae ri luut na olon fatfat, ri ongen orek ke ri ka somangat pes u ini laes. ¹⁷ Isau le biil ri ti dolo, arae wit ae bauli biil i laumet. Aunbiing tatawin i tafe ri, le fanu ri ta fangungut sing ri, i wara na orek ke God, ke ri ka luut sape. ¹⁸ Ke fal e fanu, ri arae kutun wit ae ri luut na porpor tingting. Ri ongen orek ke God, ¹⁹ isau le ri maimais kanaka isi foron tier tinaga na piklinbat, ma sinangun ier isi in fuun e minisik i fabal ri, ke wolwol isi fal e tier sabin ka tapiek ke ka aung orek ke God, arae tingting i rarau kale wit, ke biil ri fua. ²⁰ Ma fal, ri arae kutun wit ae ri luut na rokap na nanal, ri ongen orek ke God ke ri ka somangat pes u. Rin arae wit ae ri luun ituul e sangful, le i won e sangful ke fal i fasih aragii nenge mar e fua ri.”

Orek Fatoftof na Lam

(Lk 8:16-18)

²¹ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, gam kep fakau lam la ke gam ka luun u la na piklin paket le na piklin luuf? Biil. Gam luun u la tom na sala. ²² Isi foron sanih ae i kiis mumun tah, ik tapiek na malal, ke sanih ae i kiis kum tah ik tapiek malal. ²³ Seh i mel e bal-bal, i rokap le in wong ini.”

²⁴ Iesu ka fas ri sabin aragii, “Gamen wol papte sanih ae gam ka ongen ta u. Matngan fafen ae gam ta ta u, i sau e matngan fafen ae gamen kep fasis u, ma God in ta in fuun biitom usuf gam. ²⁵ Le kaltu ae ka mel tah e fal e tier sing i, God in ta in fuun biitom sing i. Isau le kaltu ae biil ti tier sing i, fabiro ae sing i, God in tel ufu.”

Orek Fatoftof na Kutun Wit i Kuum

²⁶ Ke Iesu ka use u sabin aragii, “Matanfuntih ke God ifasih arae nenge kaltu i saprai kutun wit na olon nanal. ²⁷ Na wor i borong la ma na siat ka mat la, foron kutun wit ae ka rarau ke ri ka kuum, isau le kaltu ae biil i to usum le ri kuum arafah. ²⁸ Nanal tom i tel kutun wit ka kuum ke namih ka fua. I luun famu kubu, namih ka sia ke ka luun fua. ²⁹ Aunbiing wit ka matuk, ke kaltu ae ka pakat turim u, wara le ka taul mongor mang.”

Orek Fatoftof na Kutun Mastet

(Mt 13:31-32, 34; Lk 13:18-19)

³⁰ Iesu ka tara sabin aragii, “Sanih keren fatof matanfuntih ke God ini, le matngan orek fatoftof arafah keren tel u? ³¹ Ifasih arae kutun mastet ae i fabiro na foron kutun au tikii ae ri so u na nanal. ³² Isau le aunbiing ri ka so ta u, ka kuum ma ka liu ufu foron au tikii na palgan mok. Ma foron man na mua ri ka tel

polpolo ri na piran aka ae i mel e mal-maluu lo.”

³³ Iesu i use ifuun e matngan orek fatoftof ae i fafasih usuf ri, ae i fasih na wolwol kiri. ³⁴ Biil i fas ri la ini ti fal e orek sabin, biil, i fas ri la sau ini foron orek fatoftof. Isau le aunbiing i keskes mang turan berberat na fafausum kia, ke ik fas ri la mang ini foron kamtinan orek fatoftof tikii.

Iesu i Ti Kale Kif turan Panaf

(Mt 8:23-27; Lk 8:22-25)

³⁵ Na efef tom lo e biing ae, Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Kere mang una nenge bulin dan kawil.” ³⁶ Ke ri ka la koseng tara gur na fanu aiwa, ma ri ka wof na mon ae Iesu tinaiwa mang lo, ke ri tikii ri ka la. Fal e mon sabin ri ka la turim tura ri. ³⁷ Nenge tara kif ka aptih ke panaf ka tamket na palgan mon, ma fatat ik dom. ³⁸ Iesu tinawii na min mon, i luun paklu na nenge koskosngoi, ma ka masun. Ke berberat na fafausum ri ka famat u, ma ri ka fas u aragii, “Tom fafausum! Arafah, biil o wol lo kerer? Fatat kerek kong!”

³⁹ Iesu ka aptih ke ka tikale kif, ma ka fas panaf aragii, “Mangeh! Ma ok siaroh!” Ke ka met e kif ma ka siaroh.

⁴⁰ Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Isi sanih gam ka lala sokeh? Arafah, biil biitom ti unune kimi?”

⁴¹ Ri ka lala sokeh ma ri ka fadiik faliu ini ri tom aragii, “Matngan kaltu arafah igii? Kif turan panaf ru wong sing i!”

Iesu i Wuun ufu foron Tanwa Laulau koseng nenge Kaltu

(Mt 8:28-34; Lk 8:26-39)

5 Namih ri ka masah na nenge bulin dan kawil na nanal ken fan Gerasa. ² Aunbiing Iesu ka wof puh tina mon, nenge kaltu ae tanwa laulau i susuef lo, ka suuh tina foron matanfata una luun minet ma ka tafe u. ³ Kaltu ae i borong

la na foron matanfatae. Biil mang tikas i fasihi in kabetau, taftawa le ini sen. ⁴ Wara le ri kabetau iun lima la ke iun keke la ini sen, isau le in tiifamut sen tina iun lima ke ik bayi aen tina iun keke. Biil tikas i fasihi in famo u. ⁵ Na foron wor ke na foron siat, i kiisi la na foron matanfatae, ke na foron pungpung. I ngangeh la ma ka kiitkiit fafisi pununfo la tom ini fat.

⁶ Aunbiing i par pes Iesu tina tapak, ka filau, isi ke ka ilepul na mata. ⁷ Ke ka tau-tau rakrakai aragii, "Iesu, Kalalik ke God buui kanaka na mawe! Sanii on tel u ini iau? Falimlim ini asa God le biil on to ta fangungut sing iau!" ⁸ Ka use u arae, wara le Iesu ka fas ta u aragii, "Tanwa laulau, suuh koseng kaltu igii!"

⁹ Ke Iesu ka diik u aragii, "Seh asam?"

Ka kiliisi u aragii, "Asang e Legion,[‡] wara le kemem fuun." ¹⁰ Ma ka famam sising Iesu le gong i wuun ufu ri koseng falifuh ae.

¹¹ Nenge tara u na boh ri suupsuup la na baban nenge pungpung fatat. ¹² Ke foron tanwa laulau ae ri ka sising Iesu aragii, "Wuun ufu kemem una foron boh ae isi kemek susuef ulo ri." ¹³ Ke Iesu ka somangat ufu ri. Foron tanwa laulau ri ka la koseng kaltu ae, ke ri ka susuef una foron boh. Foron boh ae ri ka filau puh na nenge bolonfam una dan kawil ma ri ka kong. Wewes tikii na foron boh ae, i fasihi aragii iwu e arip.

¹⁴ Foron tom fofonoi na boh ri par sanii ae i tapiek tah, ke ri ka fin ma ri ka use u na tara maleh, ke na birbiron maleh. Ma fanu tikii ri ka la ma ri ka par sanii ae i tapiek tah. ¹⁵ Aunbiing ri ka tapiek sing Iesu, ri ka par kaltu ae foron tanwa laulau ri susuef tah ulo ka kiisi ta mang ini kaen na pununfo ma wolwol kia ka malal tikii. Ma ri ka sokeh tikii.

¹⁶ Fanseh ae ri par ta sanii ae i tapiek tah, ri ka fas fanu tikii ini tier ae i tapiek tah lon kaltu ae tanwa laulau i susuef ta ulo. Ke ri ka fas ri sabin ini foron boh. ¹⁷ Ri ka ongen u arae, ke ri ka sising Iesu isi in la koseng falifuh kiri.

¹⁸ Aunbiing Iesu ka ier isi wof na mon, kaltu ae Iesu i tel ufu ta tanwa laulau lo, ka sising u le in la tura. ¹⁹ Iesu biil i somangat pes u, isau le ka fas u aragii, "Fis una fel kiam, ma ok fas fanu lo wo ini foron tier laumet ae Kumguui i tel ta u lo wo, ma ini famais kia una aisam." ²⁰ Ke kaltu ae ka la ma ka types fafas na Dekapolis ini sanii ae Iesu i tel ta u lo. Ma fanu tikii ri ka bitit.

Iesu i Faliu fafisi nenge Keleflik, ke nenge Fifiu ae i Sem Dah

(Mt 9:18-26; Lk 8:40-56)

²¹ Iesu ka sopaket dan kawil sabin ini mon una nenge baba. Aunbiing i tinaiwa biitom na baban dan, nenge tara gur na fanu ri ka kawil u. ²² Ke nenge famfamu tina felun lotu, asa e Jairus ka la unaiwa. Ka par Iesu ma ka ilepul na mata. ²³ Ma ka sising Iesu ini wolwol tikii kia aragii, "Fabiwo keleflik kiak fatat ik met. Kiskam, la ma ok luun limam lo isi ik liu." ²⁴ Ke Iesu ka la tura.

Ma nenge tara gur na fanu ri ka mi lo, ke ri ka faruruh nami. ²⁵ Nenge fifiu aiwa i sem dah i fasihi aragii sangful ini u e bet. ²⁶ Fifiu ae ka kalsakai ta piran fangungut na liman ifuun e dokta, ma ka farop tikii ta pitkalang kia, isi le in liu, isau le sasem kia ka laulaumet la. ²⁷ Ka ongen ta ususe lo Iesu, pesu ka sipsip solsol na fatpoton gur ae tina mi Iesu ma ka sigil boboh kia. ²⁸ Wara le i wol aragii, "Male ian sigil boboh kia sau, ke ian liu." ²⁹ Aunbiing ka sigil boboh ke Iesu, fanpil dah ka mas. Ke ka usum le sasem kia ka rop.

[‡]5:9 Legion, kamtina le, gur na tom fapaket ae wewes lo ri i fasihi aragii, 3000 una 6000.

³⁰ Fanpil, Iesu ka usum tah le, fal e rakrakai tina pununfo ka mangmangal tah koseng u. Ka giliim fis na fatpoton gur ae, ma ka diik aragii, “Seh i sigil boboh kiak?”

³¹ Berberat na fafausum kia ri ka kiliis u aragii, “O par tara gur na fanu ri kawil o. Arafah o ka diik le, ‘Seh i sigil iau?’”

³² Isau le Iesu ka parpar la biitom isi seh i sigil ta u. ³³ Fifiin ae i usum na sanih i tapiek ta lo, ka lala sokeh ma ka nananar, ke ka ilepul na mata Iesu ke ka fas u ini foron tier tikii ae i tel ta u. ³⁴ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Keng keleflik, unune kiam i faliu wo. La ini siaroh, sasem kiam ka rop tah.”

³⁵ Aunbiing Iesu i ororek la biitom, ke fal e fanu ri ka la tina fel ke Jairus, famfamu tina felun lotu, ke ri ka tarah, “Kem keleflik ka met tah. Gong mang o fatel Tom Fafausum.”

³⁶ Isau le Iesu biil i wong sing ri, ka fas Jairus aragii, “Gong o sokeh. On unune sau.”

³⁷ Biil i somangat pes tikas in mi lo, Pita sau ke Jems ru latualik e Jon rituul mi lo. ³⁸ Aunbiing ri ka tapiek na fel ke Jairus, Iesu ka par maleh i rigorigo. Ma ka ongen fanu ri famam luluen. ³⁹ Ka kau ke ka tara sing ri aragii, “Isi sanih maleh ka rigorigo ma fanu ri ka luluen? Keleflik ae biil i to met, i masun sau.” ⁴⁰ Isau le ri ka yongne u.

Ka fasuuh fanu tikii, ke ka tel pes taman keleflik ae ru e tina turan berberat na fafausum sau ae ri la ta nami. Ri ka kau tura una falifuh ae keleflik ae i borong lo. ⁴¹ Ka pose na lima ke ka tara sing i aragii, “Talita kouw!” Kamtanan orek ae i tara aragii, “Lik, ia fas o, ap-tih!” ⁴² Fanpil keleflik ae ka sotih ke ka la. Ma fanu ae ri par sanih ae i tapiek tah, ri ka lala bitit. Keleflik ae, i sangful ini u e bet kia. ⁴³ Ke Iesu ka fanau ri le gong ri fas tikas ini sanih ae i tapiek tah,

ke ka fas ri sabin le rin fen keleflik ae ini ti fal e inen.

Fan Nasaret biil ri unune lo Iesu

(Mt 13:53-58; Lk 4:16-30)

6 Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la tinaiwa, ma ri ka tapiek na maleh tutus kia. ² Ma na Biingen Mangeh, ka types fausum fanu na felun lotu ma fanu fuun ae ri ongen u ri ka lala bitit, ke ri ka tara aragii, “Kaltu igii i kep u tinga e foron tier igii? Matngan tasum arafah ri ta ta u sing i, pesu ka fasih in fatapiek foron tier an fabitit igii?” ³ I nenge tom tel fel sau. Ma i kalalik ke Maria, nenge tualik e Jems, Iosep, Iudas ke Saimon. Ma foron fenelik, igii sau na aisa kerer.” Pesu biil mang ri laes ini.

⁴ Iesu ka fas ri aragii, “Nenge poropet ri bulat la lo na fal e maleh keskes, isau le ri tom ae na maleh tutus kia, foron sikinting lo turan fanu sabin ae na fel kia biil ri bulat lo.” ⁵ Iesu biil mang i fasih le in fatapiek ti foron tier an fabitit aiwa, isau le ka luun lima sau na olon fal e fanu ae ri sasem ma ka faliu ri. ⁶ Ma ka bitit le biil ri unune lo.

Namih ka la una foron temtem tikii na maleh ma ka famam fausum fanu.

Iesu i Wuun ufu Sangful ini u e Kalalik na Fafausum kia

(Mt 10:5-15; Lk 9:1-6)

⁷ Ke ka kam pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia, ka ta rakrakai usuf ri una tel ufu foron tanwa laulau, ma ka wuun ufu ri isi rin la tem u tem u.

⁸ Ma ka fas ri aragii, “Gong gam kep ti tier na ninla kimi, gamen kep ti buk sau una la. Gong gam kep ti inen, gong gam kep ti sara ke gong gam pus kale ti pitkalang na kaen kimi. ⁹ Gamen la sau ini foron su na kekmi, isau le gong gam kep ti foron kilkiliis kimi.” ¹⁰ Iesu ka fas ri sabin aragii, “Aunbiing gam kau na ti fel, gamen kiis tom aiwa papang na

aunbiing gamen kang koseng maleh ae.
¹¹ Male fanu tina nenge maleh biil ri so-
 mangat pes gam ke biil ri ongen orek
 kimi, ke aunbiing gam la koseng maleh
 ae, gamen pakte ufufu piyif tina kekmi, isi
 ik arae fakileng usuf ri le ri kiis na pal-
 gan ngaliaf ke God.”

¹² Ke ri ka la ma ri ka fafas usuf fanu isi
 rin kiliis liu. ¹³ Ri tel ufufu ifuun e tanwa
 laulau, ke ri ka saba wel lon fanu fuun
 ae ri sasem, ma ri ka liu.

Erot i wol le Iesu ie Jon Tom Tel Baptaiso

(Mt 14:1-2; Lk 9:7-9)

¹⁴ King Erot ka ongen foron ususe lo
 Iesu, wara le fanu tikii ri ka usum ta lo
 Iesu. Fal e fanu ri use u le, “I e Jon Tom
 tel Baptaiso, ka liu fis tah. Pesu ka fasih
 le in tel foron rakrakai na fakileng arae.”

¹⁵ Fale fanu sabin ri use Iesu le, “I e
 Elaisa.” Ma fal sabin ri ka tara le, “Iesu
 i nenge poropet arae foron poropet tin
 pakanini.”

¹⁶ Aunbiing Erot ka ongen foron orek
 arae lo Iesu, ka tara aragii, “Jon, ia ka
 bus ufufu ta paklu, ka liu fis sabin!”

Pakanini Erot i bus ufufu ta paklu Jon Tom Tel Baptaiso

(Mt 14:3-12)

¹⁷⁻¹⁸ Pakanini Erot tom i wuun ta
 foron tom fapaket isi luse Jon. Ri ka ka-
 bet u ma ri ka fakau u na felun kamk-
 abet, wara le Jon i tara sing i le, “Biil
 i tortores arae o ka telpes Erodias, ae i
 antu tuamlik.” Jon ka use u aragii, wara
 le Erot ka dat pes antu Pilip sabin tualik,
 ma ka telpes u. ¹⁹ Erodias i ememse Jon,
 pesu ka ier le rin siimete u, wara i tiu
 ruh ini fakekel kiruh. Isau le Erot biil i
 somangat ini wolwol ke Erodias, ²⁰ wara
 le Erot i usum le Jon i nenge tom tortores
 ma i nenge kalkaluu na kaltu, ke ka soke
 u. Ke ka tikale ri le gong ri siimete u.

Aunbiing Erot i ongen foron orek ke Jon
 la, biil tom i malal la ulo isau le i laes la
 tom le in ongen u.

²¹ Isau le na biingen pang ke Erot, Ero-
 dias ka wolpes nenge sal una siimete
 Jon. Erot ka tel nenge tara inen ke ka sis-
 ing foron famfamu na matanfuntih kia,
 turan foron famfamu ken foron tom fa-
 paket, ke foron laulaumet ken fan Galili,
 isi rin ien tura. ²² Aunbiing ri ienien la,
 nenge tah, i e keleflik ke Erodias, ka kau
 ma ka guui na matan foron ses tikii. Erot
 turan foron ses tikii ae ri ien turim, ri ka
 ram na matngan guui kia.

Pesu king ka fas tah ae aragii, “Sanih
 on sising iau isi, ke ian ta u sing o.” ²³ Ke,
 ka falimlim usuf i aragii, “Matngan sanih
 on sising u, ian ta u sing o, taftawa le i
 laumet kanaka, ma i fasih ini nenge ba-
 ban matanfuntih kiak, ian ta u.”

²⁴ Tah ae ka suuh ke ka diik tina aragii,
 “Sanih ian sising u isi?”

Ke tina ka kiliis u aragii, “On sising u
 isi paklu Jon Tom tel Baptaiso.”

²⁵ Fanpil, tah ae ka sangar fis usuf king
 ma ka fas u aragii, “Igii tom on ta paklu
 Jon Tom tel Baptaiso usuf iau na olon ti
 pelet.”

²⁶ Aunbiing king i ongen u arae, ke ka
 lala purngis e bala, isau le wara na fal-
 imlim kia usuf tah ae, ke i wara sabin
 le foron ses ae ri ien turim, ri ka ongen
 ta orek ae i use ta u, pesu biil i fasih in
 ongen ufufu sising ken tah ae. ²⁷ Fanpil ka
 wuun ufufu nenge tom fapaket isi kep fafis
 paklu Jon Tom tel Baptaiso usuf keleflik
 ae. Tom fapaket ae ka la una felun kamk-
 abet ke ka bus ufufu paklu Jon. ²⁸ Ke ka
 kep fafis u na nenge pelet. Ka ta u usuf
 tah ae ke ka ta u usuf tina. ²⁹ Aunbiing
 berberat na fafausum ke Jon ri ka ongen
 u, ri ka la ma ri ka kep pununfo ma ri
 ka fakau u na nenge matanfufu una luun
 minet.

Iesu i Fen Ilim e Arip e Fanu

(Mt 14:13-21; Lk 9:10-17; Jn 6:1-14)

³⁰ Foron aposel ri ka fis ma ri ka tafe Iesu, ke ri ka fas u ini foron tier tikii ae ri tel ta u, ke foron tier ae ri fausum ta fanu ini. ³¹ Fanu fuun ri famam fafakiliis una aisa ri, pesu Iesu turan berberat na fafausum kia biil ti aunbiing kiri una ien. Iesu ka fas berberat na fafausum aragii, “Gam la, ma kerek la una kiptin biil isi gamek mangeh.”

³² Ke ri ka wof na nenge mon ma ri ka awes una nenge kiptin biil. ³³ Isau le fanu fuun ae ri par ta ri sawe, ri ilim Iesu turan berberat na fafausum kia. Ri ka filau tina foron maleh temtem tikii, ke ri ka tapiek famu na falifuh ae Iesu ri, rin masah lo. ³⁴ Aunbiing ri ka masah, Iesu ka par tara gur na fanu, ma ka mais kanaka ri, wara le ri arae foron sipsip ae biil tikas una parpar kale ri. Ke ka tan-waran fausum ri ini i fuun e tier.

³⁵ Ka efef mang, ke berberat na fafausum kia ri ka la usuf i, ma ri ka fas u aragii, “Kumguui, kiptin biil sau igii, ma pisihi sabin fatat mang ik sup. ³⁶ Wuun sarara fanu mang una foron fel ke foron maleh fatat, isi rik fiil ti inen ari.”

³⁷ Isau le ka kiliis ri aragii, “Gam fen ri ini ti inen.”

Ke ri ka fas u aragii, “O ier le kemen la ma kemek fiil ti foron beret ari? In wu tom ngan e mar e denari^a in fasih una fiil inen ari!”

³⁸ Ke Iesu ka diik ri aragii, “Ifis e beret ae sing gam? Gam la ma gamek im.”

Aunbiing ri ka usum tah na ifis e beret, ri ka fas Iesu aragii, “Ilim e beret ma ka u e kok.”

³⁹ Ke Iesu ka fas berberat na fafausum kia le rin fakiis fanu na foron uh na olon foron rokap na fifih ae. ⁴⁰ Ke ri ka kiis na

foron uh, ma na temtem tikii na uh, fal nenge mar e fanu lo, ke fal ilim e sangful e fanu lo. ⁴¹ Ke Iesu ka kep ilim e beret ke iwu e kok ae, ka par una kukulii ma ka fotrokap usuf God, ke ka sibik foron beret ae. Namih ka ta u usuf berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. Ka tulus ri tikii sabin ini iun kok. ⁴² Ri tikii ri ka ien ke ri ka mas. ⁴³ Namih berberat na fafausum ri ka siing fafuun nenge sangful ini u e kes ini foron tigan beret turan kok. ⁴⁴ Wewes lon fanu tamat ae ri ien tah ma ri ka mas, i fasih aragii ilim e arip.

Iesu i La na Olon Dan

(Mt 14:22-33; Jn 6:15-21)

⁴⁵ Fanpil Iesu ka wuun famu berberat na fafausum kia isi rik wof na mon una Betsaida ae na nenge bulin dan kawil. Ma ka kiis fis isi in wuun sararah fanu ae. ⁴⁶ Aunbiing fanu ri ka sararah tah, ka tatkau una nenge pungpung isi ik sising.

⁴⁷ Ma aunbiing ka sup tah e pisihi, berberat na fafausum kia ri ka awes la mang awii na fatpoton dan kawil, ma Iesu keskes mang tinawii biitom na bulin dan. ⁴⁸ Iesu i par u aragii le i ngangaten kanaka ulon berberat na fafausum kia isi rin awes, wara le kif i kufkufe tina famu lo ri. Ma na piklin ien, Iesu ka la na olon dan kawil usuf ri ma fatat ik liu ufu ri. ⁴⁹ Isau le aunbiing ri ka par u i la na olon dan, ri ka wol le nenge kinit. Ke ri ka ngangeh, ⁵⁰ wara le ri tikii ri par u ma ri ka lala sokeh.

Fanpil Iesu ka orek usuf ri aragii, “Gong gam sokeh, iau sau igii. Gam tifat.” ⁵¹ Ke ka wof kau unawii na palgan mon tura ri, ma fanpil kif ka met. Ri ka lala bitit, ⁵² wara le biil ri malal rokap na fakileng ae Iesu i fatapiek ta u na beret ke na kok. Balri i kubunor.

^a6:37 Nenge denari i fasih ini fifil ken nenge tom foim na nenge biing

Iesu i Faliu ifuun e Sasem na Genesaret

(Mt 14:34-36)

⁵³ Aunbiing ri ka awes paket tah, ri ka masah na Genesaret, ma ri ka kabet mon kiri aiwa. ⁵⁴ Ma aunbiing sau ae ri puh tina mon, fanu sabin tinaiwa ri ka iliim Iesu. ⁵⁵ Ke ri ka filau una foron maleh tikii na falifuh ae, ma aunbiing ri ongen u le Iesu ae na nenge maleh fatat, ri ka kep foron sasem ini foron salri una maleh ae. ⁵⁶ Na birbiron maleh ke na foron piran maleh, ke na foron maleh fatat ae Iesu i la ulo, fanu ri faborong foron sasem na foron salan la turim. Foron sasem ae rik sising Iesu isi rik sigil sun boboh kia, ma ri tikii ae ri sigil u, ri ka liu.

Ri Fapuh Orek ke God

(Mt 15:1-9)

7 Foron Farasi ke fal e tom fafausum ini nagogon ae ri puh tinbae na Ierusalem, ri ka la usuf Iesu. ² Ke ri ka par fal e berberat na fafausum ke Iesu ri ien sau ini foron limri ae i duh, biil ri sofolim tah. ³ Foron Farasi turan fan Iudaia tikii ri mi la tom na fafausum ken foron tubu tamat ri, biil rin ien male biil ri sofolim. ⁴ Aunbiing ri tapiek la tina falifuh ae fanu ri kep foron tier una fiil la lo, rin sofolim tom ke namih rik ien. Ma ri mi la tom na ifuun e matngan fafausum kiri aragii, rin gorse foron kap, foron sospen ke foron ketel.

⁵ Foron Farasi turan foron tom fafausum ini nagogon ri ka diik Iesu aragii, “Isi sanih ke berberat na fafausum kiam biil ri to mi na foron fafausum ken foron tubutamat kerer? Ri ien sau ini foron limri ae i duh.”

⁶ Iesu ka kiliis ri aragii, “Poropet Aisaia i orek tekentu tom, aunbiing i orek famu ta le gam foron tom gargaranmet, arae tom ka siit ta u le,

‘Fanu igii ri bulat sau lo iau ini ngusri, isau le balri i tapak koseng iau.

⁷ Ri lotu foes la sau usuf iau, wara le ri fausum fanu la sau ini nagogon foes ken fanu.”⁸

⁸ Gam ka la koseng ta foron nagogon ke God, ma gam ka mi mang namin foron fafausum sau ken fanu.”

⁹ Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “Gam usum rokap tom na sinangun ongen ufu nagogon ke God, isi gamek kep papte fafausum kimi tom. ¹⁰ Moses i use u aragii, ‘Bulat lo tamam ru e tinam,’ ke ka use u sabin aragii, ‘Male tikas i nes tama le tina, ke rin siimete u.’ ¹¹ Isau le gam tara la aragii, in rokap male tikas in tara sing tama le tina le, ‘Tier ae le ian ta u sing kamuh, ia ka kale ta u le ian ta u usuf God.’ ¹² Ke, gam ka tikale u isi biil mang in lupes tama ke tina. ¹³ Male gam tel u arae, gam fapuh orek ke God ma gam ka mi sau na foron fafausum ae gam kep ta u sing foron tubutamat gam. Ma i fuun tom e tier aragii gam tel u la.”

Foron Sinang ae i Faduh Fanu la na Mata God

(Mt 15:10-20)

¹⁴ Iesu ka kam pes gur na fanu sabin ae usuf i, ke ka fas ri aragii, “Gam tikii, gamen ongen iau, ke gamek malal na foron orek kiak. ¹⁵⁻¹⁶ Biil ti tier ae kaltu i kiim u, in faduh u na mata God, biil. Tier ae kaltu i fasuuh u tina wolwol kia, in faduh u na mata God.”**

¹⁷ Na aunbiing ka kang koseng gur na fanu ae ma ka kau na fel, berberat na fafausum kia ri ka diik u isi foron orek

§7:7 Par Aisaia 29:13

**7:15-16 Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fal e orek sabin na rina igii, i arae: Seh i mel e balbalu, i rokap le in wong ini.

fatoftof ae i use ta u. ¹⁸Ke, Iesu ka fas ri sabin aragii, “Paklu gam i kutkut biitom? Arafah, biil gam usum le, tier ae kalu i kiim u biil in faduh u na mata God? ¹⁹Wara le biil i kau na wolwol kia, i kau sau una bala, ke namih ka pekes ufu.” Aunbiing Iesu i use u aragii, i famalal u le foron inen tikii i rokap na mata God.

²⁰Ka orek biitom ke ka use u aragii, “Sanih sau ae i suuh tina wolwol ken kalu, i faduh kalu la na mata God. ²¹Wara le foron matngan sinang aragii i suuh la tina wolwol ken kalu: foron wolwol laulau, sinangun fakekel na sal, sinangun suksukuum, sinangun siimete kalu ke sinangun puur, ²²sinangun ier isi ifuun e tier, sinangun falaulau fanu, sinangun famfabal, sinangun mi na wolwol laulau na pununfo, sinangun ram na tier ke neng, sinangun orek laulau ulon neng, ke sinangun falaumet wo tom ke sinangun talos. ²³Foron sinang laulau tikii igii, ri tapiek tina wolwol ken kalu ke ka faduh u na mata God.”

Unune ken Fifin tina Fonisia

(Mt 15:21-28)

²⁴Ke, Iesu ka kang tina maleh ae ma ka tapiek fatat isi tara maleh na Tair. Ka kau na nenge fel, ma biil i ier le tikas in usum lo le i ae na palgan fel, isau le biil tom ifasih le in mumun. ²⁵Aunbiing nenge fifin ae keleflik kia tanwa laulau i susuef ulo, ka ongen u le Iesu ae na fel, fanpil ka la ma ka ilepul na mata. ²⁶Fifin ae biil i fafnan Iudaia, i fafnan Fonisia tina nanal na Siria. Ka sising Iesu le in tel ufu tanwa laulau koseng keleflik kia.

²⁷Isau le Iesu ka fas u aragii, “Tier famu, ri fen famas berberat tabii. Biil i tortores le rin kep inen an berberat ma rik lin u an foron natun puul.”

²⁸Fifin ae ka kiliis u aragii, “I tekentu, Kumguui, isau le foron natun puul sabin ae na piklin luuf una ien, ri ien foron peksen inen la an berberat.”

²⁹Ke, Iesu ka fas fifin ae aragii, “Wara le o kiliis fakasi orek kiak, la mang, tanwa laulau ka suuh koseng ta kem keleflik.”

³⁰Aunbiing fifin ae ka fis una fel kia, ka par ke keleflik i borong na sala, ma tanwa laulau ka suuh koseng ta u.

Iesu i Faliu nenge Baut ma biil i Orek Rokap la

³¹Iesu ka la tina Tair ke ka soleng maleh na Saidon ke ka tapiek na dan kawil na Galili, na baba na nanal na Dekapolis. ³²Ma nenge kalu tinaiwa i baut ke biil i orek rokap la. Fal e fanu ri ka tangne u usuf Iesu ke ri ka sising Iesu le in luun lima na olo. ³³Iesu ka tangne u koseng gur na fanu ae, ke ka fakau iun katngan lima na iun balbalu. Ka ubis, ke ka sigil kermen kalu ae. ³⁴Ke ka par una kukulii, ka mangeh ma ka fas kalu ae aragii, “Efata!” kamtanan orek le, “Sapeng!” ³⁵Ke ka malal e balbalu, ke ka malalah e kerme, ma fanpil ka orek rokap.

³⁶Iesu ka tikale fanu aiwa le gong ri fas tikas ini tier ae. Isau le aunbiing i tikale ri la, ri ka lala fasarah ususe mang tom lo, usuf fanu. ³⁷Fanu ae ri ongen foron tier igii, ke ri ka lala bitit, ma ri ka tara aragii, “Iesu i tel fakasi foron tier tikii, i tel foron baut ke ri ka wong, ke foron tabilikut, ri ka orek.”

Iesu i Fen Ifet e Arip e Fanu

(Mt 15:32-39)

8 Na foron biing tom ae, nenge tara gur na fanu ri ka la turim sabin. Ma aunbiing biil mang ti inen ari, Iesu ka tawi turim berberat na fafausum kia usuf i, ke ka fas ri aragii, ²“Ia mais kanaka fanu igii, wara le ri ka kiis pes ta ituul e biing turang, ma igii biil mang ti inen ari. ³Male ian wuun sarara ri una foron maleh temtem tikii kiri ini fitol, ke fal lo

ri in paket ri e ramram tole sal, wara le fal, foron maleh kiri i tapak.”

⁴ Berberat na fafausum kia ri ka kiliis u aragii, “Kiptin biil sau igii, fia keren kep ti inen wah, isi ik fasih una fen ri tikii?”

⁵ Iesu ka diik ri aragii, “Ifis e beret ae sing gam?”

Ri ka kiliis u aragii, “Ifit.”

⁶ Ke Iesu ka fas fanu ae isi rin kiis na nanal. Ke ka kep ifit e beret ae, ka fotropak usuf God, ke ka sibik u ma ka ta u usuf berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini. Ma berberat na fafausum kia ri ka tel u arae i use ta u. ⁷ I mel e fal e birbiro kok sabin tinaiwa, ka fotropak sabin usuf God isi, ke ka fas berberat na fafausum kia isi rin tulus fanu ini.

⁸ Fanu ri ien ma ri ka mas, ke berberat na fafausum kia ri ka siing fafuun ifit e kes ini foron tigan inen ae ri mas tiga.

⁹ Wewes lon fanu tamat tikii aiwa, ifasih aragii ifet e arip. Aunbiing ri ka ien tikii, ke Iesu ka wuun sarara ri. ¹⁰ Ke ka wof na mon turan berberat na fafausum kia ke ri ka awes una falifuh na Dalmanuta.

Foron Farasi ri fas Iesu isi in Fatapiek ti Fakileng

(Mt 12:38-42; 16:1-4)

¹¹ Foron Farasi ri ka tapiek ke ri ka types fapue tura Iesu. Ri ier isi tof u, ke ri ka fas u isi in fatapiek ti fakileng tinbae na kukulii. ¹² Iesu ka mangeh, ma ka tara aragii, “Sanih e wara ae ulul na fanu igii ri ka fas iau isi ian fatapiek ti fakileng? Tekentu kanaka ia fas gam, biil tom ian fatapiek ti fakileng usuf gam.” ¹³ Ke ka la koseng ri, ka wof fis na mon, ma ka sopaket dan kawil una nenge buli.

Fafanau isi Is ken foron Farasi ke Is ke Erot

(Mt 16:5-12)

¹⁴ Berberat na fafausum kia ri ruruu le rin kep ti fal e beret, isau le ri kep i tikii tutus sau e beret tura ri na mon.

¹⁵ Ke Iesu ka fanau ri aragii, “Gamen tumarang isi is ken foron Farasi turan is ke Erot.”

¹⁶ Ri ongen u arae, ke ri ka ngurke fafis kamtinan orek ae na fotpoto ri tom, aragii, “I use u arae, wara le biil ti beret arer.”

¹⁷ Iesu ka usum tah na sanih ri ngurke u, pesu ka diik ri aragii, “Isi sanih gam ka tara le biil ti beret? Arafah, biil biitom gam ilim u, ke biil biitom gam malal lo? Balmi i kubunor biitom?” ¹⁸ Imel e matmi, isau le biil ifasih gamen par ini. Ke imel e balbalu gam, isau le biil ifasih gamen wong ini. Gam wol pes u, ¹⁹ aunbiing ia sibik ta ilim e beret usuf ilim e arip e fanu. Ifis e kes gam fafuun u ini foron tigan beret ae fanu ri mas tiga?”

Ri ka kiliis u aragii, “Sangful ini u.”

²⁰ Ke ka diik ri sabin aragii, “Ke aunbiing ia sibik ta ifit e beret usuf ifet e arip e fanu, ifis e kes gam fafuun u ini foron tigan beret ae fanu ri mas tiga?”

Ma ri ka kiliis u aragii, “Ifit.”

²¹ Ke ka diik ri aragii, “Arafah, biil biitom gam malal?”

Iesu i Farokap Matan nenge Kut na Betsaida

²² Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka tapiek na Betsaida, ke fal e fanu ri ka tangne nenge kut usuf i, ma ri ka sis-ing u isi in sigil iun mata. ²³ Ka pose na li-man kut ae, ke ka tangne ufu tina maleh ae. Aunbiing ka ubis ta matan kaltu ae, ke ka luun iun lima na iun mata, ke ka diik u aragii, “O ka par ti tier?”

²⁴ Ke kaltu ae ka sake paklu, ke tarah, “Ia par fanu. Isau le ri par arae foron au ri la.”

²⁵ Ke Iesu ka luun iun lima sabin na iun mata kut ae, ke ru ka sapeng fis, ke ka par fakasi foron tier tikii. ²⁶ Iesu ka wuun ufu una fel kia, ke ka fas u aragii, “Gong o soleng maleh ae.”

Pita i Famalal u le Iesu i e Mesaia

(Mt 16:13-20; Lk 9:18-21)

²⁷ Ke Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la una foron maleh fatat isi Sis-aria Filipai. Aunbiing ri toltole sal la, ka diik ri aragii, “Fanu ri tara le iau e seh?”

²⁸ Ke ri ka kiliis u aragii, “Fal e fanu ri tara le wo e Jon Tom tel Bapitaiso, fal ri tara le wo Elaisa, ke fal ri ka tara le wo neng lon foron poropet.”

²⁹ Ke ka diik ri sabin aragii, “Arafah lo gam, gam tara le iau e seh?”

Ke Pita ka kiliis u aragii, “O e Mesaia.”

³⁰ Ke ka tikale ri le gong ri fas tikas ini le i e seh.

Iesu i Ororek Famu isi Minet kia

(Mt 16:21-28; Lk 9:22-27)

³¹ Ke namih Iesu ka tanwaran fausum berberat na fafausum kia aragii, “Kalalik ken Kaltu in kalsakai in fuun e tatawin, ke foron famfamu, foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon rin ta pokta ri usuf i. Rin siimete u, isau le nami na in tuul e biing in aptih fis sabin.” ³² I famalal fakasi tom e orek kia, pesu Pita ka lame ufu koseng ri ma ka tikale u le gong i orek arae.

³³ Iesu ka giliim ke ka par berberat na fafausum kia, ke ka fakiing Pita aragii, “Satan! Fin koseng iau! Wara le biil o mi na wolwol ke God, biil. O mi sau na wolwol ken fanu.”

³⁴ Ke Iesu ka tawi turim gur na fanu ae turan berberat na fafausum kia usuf i, ke ka fas ri aragii, “Male tikas i ier le in mih lo iau, in fapuh u tom, ma ik kusep aupaket kia, isi ik mi lo iau.” ³⁵ Wara le seh i gong kale liu kia, ke in mangmangal koseng u, isau le seh i sok ufu liu kia i wara lo iau ke Rokap na Fafas, in liu. ³⁶ Male tikas i kep tikii foron tier tina piklinbat, isau le ka falaulau tanwa, in farokap u arafah? ³⁷ Ke in ta sanih una fiil kiliis tanwa? ³⁸ Fanu na ulul igii, ri

liu na palgan sinang laulau ma liu kiri i tapak koseng God. Male tikas lo ri i matlawen lo iau ke na foron orek kiak, Kalalik ken Kaltu sabin in matlawen lo, aunbiing in tapiek ini memeh ke Tama turan foron kalkaluu na angelo.”

9 Ke ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka ia fas gam, fal lo gam igii gam ti la, biil biitom gamen met, ke gamek par matanfuntih ke God in tapiek ini rakrakai.”

I Sokiliis e Pununfo Iesu

(Mt 17:1-13; Lk 9:28-36)

² Iwon e biing namih, Iesu ka lame pes Pita, Jems ke Jon ma rifet ka tatkau keskes na nenge tara pungpung. Aiwa rituul ka par pununfo ka sokiliis. ³ Ma kilkiliis kia ka lala pos ma ka kilangkilang. Biil tikas tinaga na piklinbat i fasih in gorse ti kaen ma ik pos arae. ⁴ Ke ituul e kalalik na fafausum ae rituul ka par Elaisa ru e Moses ru ka tapiek ma ru ka ororek la tura Iesu.

⁵⁻⁶ Ma tuul kalalik na fafausum, rituul ka lala sokeh ma Pita biil mang i usum le sani in use u, pesu ka tara sing Iesu aragii, “Tom fafausum, i rokap le kerer mang agawa. Kemtuulen tel in tuul e palpalbuang, neng kiam, neng ke Moses ke neng ke Elaisa.”

⁷ Namih, nenge laukaf ka tapiek ke ka afit ri. Ma kinen tikas ka orek tina laukaf ma ka tara aragii, “Igii e kalalik kiak ae ia ier kanaka isi. Gamen wong sing i.”

⁸ Aunbiing rituul ka parpar sabin, biil mang rituul par tikas, Iesu keskes mang tinaiwa na aisa rituul.

⁹ Ke, aunbiing rifet puhpuh la tinbae na pungpung ae, Iesu ka tikale rituul aragii, “Gong gamtuul fas tikas ini sanih gamtuul par ta u, papang na aunbiing Kalalik ken Kaltu in aptih fis.”

¹⁰ Rituul ka im isi kamtinan orek ae, ke rituul ka diik fafis rituul tom aragii, “Sanih e kamtina e apaptih fis?”

¹¹ Ke rituul ka diik Iesu aragii, “Sanih e wara ae foron tom fafausum ini nagogon ri ka tara le Elaia in fis famu?”

¹² Ka kiliis rituul aragii, “Tekentu tom, Elaia in fis famu ma ik fatortores fafis foron tier tikii. Ke sanih e wara sabin ae ri ka siit ta u na Buk na Gogoh le Kalalik ken Kaltu in kalsakai in fuun e fangungut ma rik fakawe ufu?” ¹³ Ma igii, ia fas gamtuul, Elaia ka tapiek tah, ma fanu ri ka tel ta sinang laulau usuf i namin wolwol kiri, arae tom ri siit ta u na Buk na Gogoh ulo.”

Iesu i Tel ufu nenge Tanwa Laulau Koseng nenge Kalalik

(Mt 17:14-21; Lk 9:37-43)

¹⁴ Aunbiing Iesu turan ituul e kalalik na fafausum kia rifet ka puh fis isi tafe fal e berberat na fafausum, rifet ka par tara gur na fanu turan foron tom fafausum ini nagogon ri famam fapue turan berberat na fafausum. ¹⁵ Ma aunbiing sau fanu ae ri par Iesu, ri ka lala bitit, ke ri ka filau isi, ma ri ka faorek pes u.

¹⁶ Ke, Iesu ka diik berberat na fafausum kia aragii, “Gam fapue tura ri kunan sanih?”

¹⁷ Nenge kaltu tinawii na fatpoton fanu ae ka kiliis u aragii, “Tom fafausum, ia lame kalalik kiak igii usuf wo, wara le tanwa laulau i susuef ulo, ke biil i fasih in orek. ¹⁸ Aunbiing i fatalos u la, in faluut u na nanal. Busbus ik suuh tina ngusu ke ik faririt ngisa ma ik sorokai e fo. Ia sis-ing ta berberat na fafausum kiam isi rin tel ufu tanwa laulau ae koseng u, isau le biil ri fasih.”

¹⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam na ulul igii, biil gam unune. Ia ka kiis dolo tah tura gam. Nangis mang gamek unune? Lame kalalik ae usuf iau.”

²⁰ Ke, ri ka lame u usuf i. Ma aunbiing tanwa laulau i par Iesu, fanpil ka faluut kalalik ae una nanal, ke ka gokgok, ma busbus ka suuh tina ngusu.

²¹ Iesu ka diik taman kalalik ae aragii, “Nangis i tanwara?”

Ka kiliis u aragii, “I tanwara lo na aunbiing i fabiro kalalik biitom. ²² Ka fuun tah e aunbiing tanwa laulau i luu la ini una yiif, ke una dan isi siimete u. Male ifasih on tel ufu tanwa laulau koseng u, ke on mais kamah ma ok lupes kamah.”

²³ Iesu ka fas taman kalalik ae aragii, “Isi sanih o ka tara le male ia fasih? Seh i unune ifasih in tel foron tier tikii.”

²⁴ Fanpil ke taman kalalik ae ka tara aragii, “Ia unune, isau le biil i to laumet. Ok lupes iau isi unune kiak ik laumet.”

²⁵ Iesu ka par u le tara gur na fanu ri ka faruruh kale ri, pesu ka balkut lon tanwa laulau ae ma ka tarah, “Tanwan baut ke tabilikut! Ia fas o, on suuh koseng kalalik ae ke gong sabin o susuef ulo.”

²⁶ Tanwa laulau ae ka lala ngangeh, ke ka gule faluut u, ma ka suuh koseng u. Ma kalalik ae ka borong la mang arae nenge minet, ma fanu fuun ri ka tara le, “I met.” ²⁷ Isau le Iesu ka pose na lima, ka faptih u, ma ka sotih.

²⁸ Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka kau una fel, ke ri ka diik fakum u sau aragii, “Isi sanih ke biil ifasih kemen tel ufu tanwa laulau koseng kalalik ae?”

²⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Matngan tanwa laulau arae, rin tel ufu sau ini sis-ing. Biil ini ti tier sabin.”

Iesu ka Ororek sabin isi Minet kia

(Mt 17:22-23; Lk 9:43-45)

³⁰⁻³¹ Ri ka aptih tinaiwa ma ri ka soleng nanal na Galili. Iesu i ier le in fausum berberat na fafausum kia, pesu biil i ier le tikas in usum na falifuh ae ri la wa. Ma Iesu ka tara aragii, “Rin ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman fanu ma rik siimete u. Ma na fatuul u e biing in aptih fis sabin.” ³² Isau le biil ri malal una kamtinan orek kia, ke ri ka sokeh isi rin diik u.

Seh i Laumet?

(Mt 18:1-5; Lk 9:46-48)

³³ Ri ka tapiek na Kapernaum. Ma aunbiing ri tinaiwii na palgan fel, Iesu ka diik ri aragii, “Sanih gam famam fapue kuna tole sal?” ³⁴ Isau le biil ri kiliis u, wara le ri fapue tah tole sal le seh i laumet lo ri tikii.

³⁵ Iesu ka kiis ke ka kam sangful ini u e kalalik na fafausum kia ma ka fas ri aragii, “Male tikas i ier le in tapiek famamu, in fasabiro u tom ke ik tapiek tom foim ken fanu tikii.”

³⁶ Ke, ka tangne pes nenge fabiro kalalik ma ka fasotih u na fatpoto ri, ka diit papte u, ke ka fas ri aragii, ³⁷ “Male tikas i somangat pes ti fabiro kalalik arae neng igii na asang, i somangat pes iau sabin. Ke male tikas i somangat pes iau, biil i somangat pes iau sau, i somangat pes ier tom ae i wuun ufu ta iau.”

Seh biil i Tikale kerer i neng lo kerer

(Lk 9:49-50)

³⁸ Jon ka fas Iesu aragii, “Tom fafausum, kemem par nenge kaltu i tel ufu foron tanwa laulau ini asam, ke kemem ka ier isi tikale u, wara le biil i neng lo kerer.”

³⁹ Iesu ka fas ri aragii, “Gong gam tikale u. Biil ifasih tikas in fatapiek ti fakileng ini asang, ke namih sau ik use ti tier laulau ulo iau. ⁴⁰ Wara le seh biil i tikale kerer, i neng lo kerer. ⁴¹ Tekentu kanaka, ia fas gam, male tikas i faumin gam ini ti kap na dan, wara le gam ke Karisito, in kep fifiil kia tom.

Foron tier ae i Fалуut Fanu la na Sinang Laulau

(Mt 18:6-9; Lk 17:1-2)

⁴² “Male seh i fалуut tikas lon birbiron berberat igii ae ri unune lo iau, in rokap le rin kabet ti tara fat tah na kongkongo ma rik fadom ta u na palgan tes. ⁴³⁻⁴⁴ Male limam i fалуut o na sinang laulau, ke on ting ufu. In rokap male on kep liu fitliu ini kumuk, tarama o ka sok ini iu e limam turim na tara yiif ae biil i met la. ⁴⁵⁻⁴⁶ Male nenge kekem i fалуut o na sinang laulau, ke on ting ufu. In rokap male on kep liu fitliu ini kumuk, tarama rin lin o turan iun kekem turim una tara yiif.†† ⁴⁷ Male nenge kolson matam i fалуut o na sinang laulau, on au ufu. In rokap male on kau na matanfuntih ke God ini in tikii sau e kolson matam, tarama rin lin o ini iun kolson matam turim una tara yiif. ⁴⁸ Aiwa na yiif ae, ‘foron sisii ae in sus ri, biil ri met la, ke yiif sabin ae biil i met la.’”

⁴⁹ Fan Iudaia ri fafuuh foron fafen la usuf God ini tes, arae sau rin fafuuh fanu tikii ini yiif.

⁵⁰ Tes i rokap, isau male in rop e musmus lo, ke arafah mang rin famusmus fafis u arae? Biil ifasih. Tes i farokap foron inen la, arae gam sabin gamen tapiek arae rokap na tes ae in fatapiek siaroh na fatpoto gam.”

Gong tikas i Lin Antu

(Mt 19:1-12; Lk 16:18)

10 Ke, Iesu ka aptih tinaiwa, una nanal na Iudaia, ma ka sopaket dan na Ioridan. Ma tara gur na fanu ri ka la usuf i, ke ka fausum ri arae tom i tel u la.

††9:45-46 Fale tom tausum na Buk na Gogoh ri wol le fal e orek sabin na rina igii, i arae: Aiwa na yiif ae, foron sisii ae in sus ri, biil ri met la, ke yiif sabin ae biil i met la.

² Fal e Farasi ri ka la usuf i isi rin tof u. Ke ri ka diik u aragii, “I tortores tom na nagogon kirer le nenge kaltu in lin antu, le biil?”

³ Ke Iesu ka kiliis ri aragii, “Moses i ta Nagogon arafah tah usuf gam?”

⁴ Ri ka kiliis u aragii, “Moses i somangat le nenge kaltu in sisiit na nenge aun buk una puk fakekel, isi ik lin antu.”

⁵ Iesu ka fas ri aragii, “Moses i siit ta nagogon ae usuf gam i wara le balmi i sorokai kanaka. ⁶ Isau le, tina tanwaran fakfakiis, ‘God i fakiis ta fanu, isi rin tapiek tamat ke fifin.’ ⁷ ‘I e wara ke nenge kaltu ik la koseng tama ru e tina, ma ik kiis turim tura antu, ⁸ isi ruk tapiek arae itikii sau.’ Ma biil mang in u lo ruh, run tapiek arae itikii sau. ⁹ Pesu, sanih ae God ka faturim ta u, gong tikas i tempaek u.”

¹⁰ Ri ka fis sabin una fel, ke berberat na fafausum ri ka diik Iesu sabin isi sanih ae i use ta u. ¹¹ Ka kiliis ri aragii, “Male tikas i lin antu, ma ka telpes ti fifin sabin, kaltu ae i tel sinagun puur usuf antu famu. ¹² Ke, male ti fifin i lin antu ma ka telpes tikas sabin, fifin sabin ae i tel sinagun puur.”

Iesu i Fakalok Birbiron Berberat

(Mt 19:13-15; Lk 18:15-17)

¹³ Fale fanu ri ka filange birbiron berberat usuf Iesu isi in luun lima na olri. Isau le berberat na fafausum kia ri ka tikale ri. ¹⁴ Aunbiing Iesu i par u arae, ma ka ngali af ke ka fas ri aragii, “Gam sok ufu birbiron berberat ae usuf iau. Gong gam tikale ri. Wara le matanfuntih ke God, ken fanu ae ri arae berberat igii. ¹⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas i ier isi in kau na matanfuntih ke God, isau le biil i arae fabiro kalalik, biil tom ifasih in kau.” ¹⁶ Ke ka diit pes berberat ae, ka luun iun lima lo ri, ke ka fakalok ri.

Kaltu ae i Fuun e Minsik kia i Orek tura Iesu

(Mt 19:16-30; Lk 18:18-30)

¹⁷ Aunbiing Iesu ka types la sabin, nenge kaltu ka filau usuf i, ke ka ilepul na mata, ma ka diik u aragii, “Rokap na Tom Fafausum, sanih ian tel u isi iak kep liu fitliu?”

¹⁸ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Isi sanih o ka foteng iau le ia rokap? Biil tikas i rokap, God keskes sau. ¹⁹ O ka usum tah na foron nagogon: ‘Gong o siimete tikas, gong o tel sinangun puur, gong o suk-sukuum, gong o tiu foes tikas, gong o lem pes ti tier ken tikas, on bulat lo tamam ru e tinam.’”

²⁰ Kaltu ae ka kiliis u aragii, “Tom Fafausum, types u na aunbiing ia kalalik tah, ka papang igii, ia misuut la na foron nagogon tikii igii.”

²¹ Iesu ka par una mata, ma ka mais kanaka u, ke ka tara sing i aragii, “Nenge tier biitom on tel u. La ma ok luun foron minmaram tikii isi fanu rik fiil u ma pitkalang lo, on ta u usuf foron lauu. Male on tel u arae, kiam e minsik buui na kukulii. Namih ok fis, ke ok mi lo iau.”

²² Aunbiing i ongen orek ae, ka bututuk e mata, ma ka la turan mamais, wara le ifuun kanaka e minmara.

²³ Iesu ka giliim usuf berberat na fafausum kia ke ka tara aragii, “I ngangaten kanaka isi fanu ae i fuun e minsik kiri, rin kau na matanfuntih ke God.”

²⁴ Berberat na fafausum kia ri ka lala bitit na orek ae. Isau le Iesu ka tara sabin sing ri aragii, “Berberat kiak, i ngangaten kanaka isi fanu rin kau una matanfuntih ke God. ²⁵ I ngangaten usuf kamel isi in kau na solsol na nil una somap, isau le i ngangaten kanaka usuf nenge kaltu ae ifuun e minsik kia isi in kau na matanfuntih ke God.”

²⁶ Berberat na fafausum ri ka lala bitit ma ri ka diik fafis ri tom aragii, “Male i arae, ke seh mang ifasih in kep liu fitliu?”

²⁷ Iesu ka par usuf ri, ke ka tarah, “Fanu biil i fasih rin tel u, isau le God, i fasih in tel foron tier tikii.”

²⁸ Pita ka tara sing Iesu aragii, “Par u, kemem ka la koseng foron tier tikii tah kimem, ke kemem ka mi lo wo.”

²⁹ Iesu ka fas u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, biil ti kaltu ae i la koseng fel kia, le koseng tualik le fenelik, le koseng tina ru e tama, le koseng berberat kia, le koseng nanal kia, iwara lo iau ke na Rokap na Fafas, ³⁰ ae na liu igii, ma in kep in fuun tom e tier. In kep nenge mar e fel, nenge mar e tualik, nenge mar fenelik, nenge mar e tina, nenge mar e kalalik kia ke nenge mar e sun nanal kia, ke fanu rin ta fangungut sabin usuf i. Ke na liu ae namih in kep liu fitliu.

³¹ Isau le ifuun ae ri famu ta igii, namih rin mih, ma fanseh ae ri mih igii, namih rin famu.”

Fatuul u e Aunbiing Iesu i Use u le in Met

(Mt 20:17-19; Lk 18:31-34)

³² Iesu i famfamu la ini berberat na fafausum kia, aunbiing ri tatkau una Ierusalem. Ke berberat na fafausum kia ri ka lala bitit, ma fanu sabin ae ri mi lo ri, ri ka sokeh. Iesu ka lame pes sangful ini u e kalalik na fafausum kia, ke ka fas ri sabin ini sanih ae in tapiek lo.

³³ Ka fas ri aragii, “Gam par u, igii kerek tatkau mang una Ierusalem. Ke rik ta ufu Kalalik ken Kaltu mang una liman foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon. Rin nagogon u isi ik met, ke rik ta ufu usuf fanu ae biil ri fan Iudaia.

³⁴ Rin morot ini, rin ubis u, rin pis u ke

rik siimete u. Isau le na fatuul u e biing, ik aptih fis sabin.”

Sising ke Jems ru e Jon usuf Iesu

(Mt 20:20-28)

³⁵ Namih, iun kalalik ke Sebedi, Jems ru e Jon, ru la usuf Iesu ke ru ka tara aragii, “Tom Fafausum, kama ier le on tel sanih ae kaman sising u sing o.”

³⁶ Ke ka diik ru aragii, “Sanih kamu ier isi ian tel u kimuh?”

³⁷ Ru ka fas u aragii, “Aunbiing on tapiek king, on fakiis kamah na memeh kiam, isi kertuulek nagogon turim, neng na miam ke neng na kaisam.”

³⁸ Iesu ka kiliis ruh aragii, “Biil kamu usum na sanih ae kamu sising isi. Arafah, ifasih kamun yin tina kap ae ia yin lo? Ke ifasih kamun kep baptaiso ae rin baptais iau ini?”^{††}

³⁹ Ru ka kiliis u aragii, “Kama fasih.” Iesu ka fas ruh aragii, “Kamun yin tina kap ae ia yin lo, ke kamun kep baptaiso ae rin baptais iau ini. ⁴⁰ Isau le isi kiis na miang le na kaisang, biil ia parpar lo isi iak ta u. God tom in ta u usuf fanseh ae ka fageges ta u usuf ri.”

⁴¹ Aunbiing nenge sangful e kalalik na fafausum ri ka ongen u arae, ri ka ngaliaf ulo Jems ru e Jon. ⁴² Iesu ka kam turim ri, ma ka tarah, “Gam usum lo le fanseh ae ri foteng ri arae foron king ken fanu ae biil ri fan Iudaia, ri nagogon falaaulau fanu la. Ma foron piran famfamu kiri sabin ri luun foron rakrakai na nagogon la na olon fanu. ⁴³ Isau le gong gam tara arae ri. Male tikas i ier isi le in tapiek laulaumet kimi, ke in fasabiro pes u tom ma ik tapiek tom foim kimi. ⁴⁴ Ma seh i ier isi in famfamu kimi, ke in arae fafauun ken fanu tikii. ⁴⁵ Wara le Kalalik ken Kaltu sabin biil i tapiek isi fanu rin tel foim una lupes u. I tapiek isi i tom

^{††}10:38 Fale tom tasum ri wol le kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u, ke baptaiso i e fakileng na minet kia

in tel foim una lupes fanu, ke ik ta liu kia tom, una fasengsegeng fanu fuun.”

Iesu i Faliu nenge Kut

(Mt 20:29-34; Lk 18:35-43)

⁴⁶ Ke ri ka tapiek na Jeriko. Aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ke tara gur na fanu sabin ri aptih tinaiwa, nenge kalu ae i kut, asa e Bartimeus (kamtinan as ae le kalalik ke Timeus), i kiis la na baban sal isi sising fanu. ⁴⁷ Aunbiing i ongen u le Iesu tina Nasaret apiek, ka tautau aragii, “Iesu, kalalik ke Dewit, on mais iau!”

⁴⁸ Ma fanu fuun ri ka tikale u isi gong i tautau. Isau le ka lala tautau mang tom aragii, “Kalalik ke Dewit, on mais iau!”

⁴⁹ Iesu ka sotih ma ka tarah, “Tawi u uga.” Ri ka tawi pes kut ae, ke ri ka tara sing i aragii, “On laes! Aptih! Iesu i tawi o.” ⁵⁰ Bartimeus ka tel ufu kaen ae i boboh la ini, ka sotih ma ka la usuf Iesu.

⁵¹ Ke Iesu ka diik u aragii, “Sanih o ier isi le ian tel u ini wo?”

Kut ae ka kiliis u aragii, “Tom fafausum, ia ier isi ian par.”

⁵² Iesu ka fas u aragii, “La, unune kiam ka faliu ta wo.” Fanpil ka par, ke ka mi lo Iesu tole sal.

Iesu i Kau na Ierusalem arae King

(Mt 21:1-11; Lk 19:28-40; Jn 12:12-19)

11 Ri ka la fatat isi Ierusalem, ma aunbiing ri ka tapiek na Betfage ke Beteni na Pungpung na Olif, Iesu ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia. ² Ke ka fas ruh aragii, “Kamu la una maleh ae na famu lo kamuh. Aunbiing kamun tapiek, kamun par nenge natun dongki ae biil biitom tikas i kiis lo, ri kabeta ta u aiwa. Kamu puk ufu ke kamuk date u uga. ³ Male tikas in diik kamuh le, ‘Isi sanih kamu ka tel u arae?’ kamun kiliis u aragii, ‘Kumguui i ier isi, ma biil in sawin, ke ik filange fafis u sabin.’”

⁴ Aunbiing ru ka la, ru ka par tafe dongki ae ri kabeta ta u na nenge matanfai, na bulin sal, ke ru ka puk pes u.

⁵ Fal e fanu ae ri sotih la aiwa, ri ka diik ruh aragii, “Kamu puk ufu dongki ae isi sanih?” ⁶ Ru ka kiliis ri ini orek ae Iesu i fas ta ruh ini, ke ri ka somangat ufu usuf ruh. ⁷ Ru ka tangne dongki ae usuf Iesu, ke ru ka tel ufu iun boboh kiruh, ke ru ka sol ini na olon dongki ae, ma Iesu ka kiis lo. ⁸ Ke fanu fuun sabin ri ka tel ufu foron boboh kiri, ma ri ka sol ini tole sal. Fale fanu sabin ri pakat foron akan au tina potormok, ma ri ka sol ini tole sal. ⁹ Ma fanu ae ri famu, ke fanu ae ri mih, ri ka tautau aragii, “Osana!

Fafakalok sing God, usuf seh ae i la uga ini asa Kumguui!

¹⁰ Fafakalok sing God una matanfuntih ke tama kerer Dewit ae in tapiek!

Osana ubae na mawe!”

¹¹ Aunbiing Iesu ka tapiek bae na Ierusalem, ka kau na Felun Sising. Ka par tikii ta foron tier, ke ka fis sabin una Beteni turan sangful ini u e kalalik na fafausum kia, wara le ka efef mang.

Iesu i Bo Au na Fik

(Mt 21:18-19)

¹² Na biing namih, aunbiing ri fis tina Beteni, Iesu ka fitol. ¹³ Ka par nenge au na fik tina tapak, i batong rokap. Ke ka la isi par u, isi ti fal e fua. Aunbiing i tapiek aiwa na pikli, ka par u le biil ti fua, awu kanan sau, wara le biil biitom e taul fua ken fik. ¹⁴ Ke ka fas au na fik ae aragii, “Tipesu igii ma namih, biil sabin tikas in ien ti fuam.” Ke berberat na fafausum kia ri ongen u i use u arae.

Iesu i Fes fasuuh Fanu tina Felun Sising

(Mt 21:12-17; Lk 19:45-48; Jn 2:13-22)

¹⁵ Aunbiing ri ka tapiek na Ierusalem, Iesu ka kau na palgan ubiif kale Felun

Sising, ma ka fes fasuuh fanu aiwa ae ri famam fifiil, turan fanu sabin ae ri kep foron tier isi fanu rik fiil u. Ka fabereng foron luuf ini fanu ae ri famam sokiliis pitkalang[¶], ke foron luuf ken fanu ae ri kep foron bun una fifiil. ¹⁶Ma biil i somangat pes fanu isi rin soleng palgan ubiif kale Felun Sising, ini foron tier una fifiil. ¹⁷Aunbiing i fausum ri, ka tarah, “Ri siit ta u na Buk na Gogoh aragii, ‘Rin foteng fel kiak le felun sising ken fanu tikii na piklinbat.’ Isau le gam ka tel u bin arae ‘salan mumun ken foron tom sisii.’”

¹⁸Foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon sabin ri ka ongen u, ma ri ka types im sal una siimete Iesu. Ri sokeh u, wara le fanu tikii ri bitit na foron fafausum kia.

¹⁹Na efef, Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka aptih koseng Ierusalem.

Au na Fik ka Mang

(Mt 21:20-22)

²⁰Na biingbiing, ri ka fis sabin una Ierusalem, ke ri ka par u le au na fik ae ka mang tah tinbae na mawe ubuif sikit na foron bauli. ²¹Ke Pita ka wol pes orek ke Iesu ke ka fas u aragii, “Rabi! Par au na fik ae o bo ta u, ka mang tah!”

²²Iesu ka kiliis u aragii, “Gamen unune lo God. ²³Tekentu kanaka ia fas gam, male tikas in fas pungpung igii le, ‘Aptih, ma ok luut na palgantes,’ ke in tapiek tom arae. Isau le gong iu e wolwol kia, in unune tom le in tapiek. ²⁴Pesu, ia ka fas gam, sanih ae gam sising tah isi, gamen unune le gam ka kep ta u, ke God ik ta u usuf gam. ²⁵⁻²⁶Aunbiing gam

sotih ma gam ka sising, ke gam ka wol pes ti sinang laulau ae tikas i tel ta u ulo gam, gamen wol ufu, isi Tata buuii na kukulii ik pa ufu foron sinang laulau sabin kimi.”^{§§}

Ri Galte Iesu isi Rakrakai ae i Tel Foim ini

(Mt 21:23-27; Lk 20:1-8)

²⁷Ri ka tapiek sabin bae na Ierusalem, ma aunbiing Iesu ka la na palgan ubiif kale Felun Sising, foron laulaumet na pris, foron tom fafausum ini nagogon turan foron famfamu ri ka la usuf i. ²⁸Ma ri ka diik u aragii, “Rakrakai tingah o tel foron tier igii ini? Seh i ta rakrakai sing o, isi o ka tel foron tier igii ini?”

²⁹Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia sabin ian diik gam ini nenge fagalte. Male gamen kiliis iau, ke ian fas gam ini rakrakai sah ae ia tel foron tier igii ini. ³⁰Gam fas iau, tingah e bapitaiso ke Jon? Tinbae na kukulii, le sing fanu sau?”

³¹Ke ri ka ngurke u tom na fatpoto ri aragii, “Male keren tara le, ‘tinbae na kukulii,’ ke in diik kerer le, ‘Isi sanih biil gam unune lo?’” ³²Isau, male keren tara le, ‘sing fanu,’ ke fanu rin ngaliaf ulo kerer.” Wara le fanu tikii ri unune le Jon i nenge poropet. ³³Ke, ri ka kiliis Iesu sau le, “Biil keme usum lo.”

Ke Iesu ka fas ri aragii, “Iau sabin biil ian fas gam ini rakrakai tingah ia tel foron tier igii ini.”

Orek Fatoftof lon foron Tom Foim na Porpor Wain

(Mt 21:33-46; Lk 20:9-19)

12 Namih, Iesu ka types fas ri sabin ini foron orek fatoftof aragii,

[¶]**11:15** Fan Iudaia ri tikale fanu isi gong ri fafen na Felun Sising, ini pitkalang ken fan Rom ke tina fal e maleh sabin, wara le i mel e tantanwa foron king kiri ae lo. Pesu, ri sokiliis u na Felun Sising una pitkalang kiri tom.

^{§§}**11:25-26** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fal e orek biitom na rina igii, i arae: Isau, male biil gam wol ufu sinang laulau kia, Tata sabin buuii na kukulii biil in pa ufu foron sinang laulau kimi.

“Nenge kaltu i so nenge porpor wain ma ka ubiif kale u. Aiwa na palgan porpor wain, ka tuung nenge fat una bing turim danun wain, ke ka tel nenge fabiro fel ae i kangkang tom ken tom parpar kaleh. Ke ka ta u bii e porpor wain ae usuf fal e tom foim isi rik parpar kale lo, ma ka la una nenge maleh tapak. ²Na taululus, ka wuun ufu nenge fafauun usuf foron tom foim ae, isi ti fal e fuan wain tina porpor wain kia. ³Isau le foron tom foim ae ri ka luse u ma ri ka pakti, ke ri ka wuun fafis foes u sau. ⁴Ke kaltu ae porpor wain kia, ka wuun ufu nenge fafauun sabin usuf ri, ri ka paket u na paklu ke ri ka famatlawen u. ⁵Ka wuun ufu nenge fafauun sabin, ke ri ka siimete u. Ka wuun ufu ifuun sabin, isau le ri ka paket fal ke ri ka siimete fal.

⁶“Ka tikii mang aiwa tura, e kalalik tutus kia, ae i ier kanaka isi. Pesu ka wuun ufu mang usuf ri, wara le i wol le rin bulat lo. ⁷Isau le foron tom foim ri ka put orek turim aragii, ‘Apiek mang e ier ae in ti kiliis tama. Gam la ma kerek siimete u, isi kirer mang e porpor wain igii.’ ⁸Ke ri ka luse u, ma ri ka siimete u, ke ri ka lin fasuuh u tina porpor wain ae.

⁹“Sanih sabin kaltu ae porpor wain kia ik tel u? In la ma ik siimete foron tom foim ae ma ik ta porpor wain ae usuf fal e fanu keskes. ¹⁰Arafah, biil gam wes sun orek ae na Buk na Gogoh? I use u le, ‘Tuh ae foron tom tel fel ri pue ta u, ka tapiiek rakrakai na tuh.

¹¹Tier igii Kumguui tom i tel ta u, ma i rokap kanaka na parpar kirer.”*

¹²Ke foron famfamu ken fan Iudaia ri ka im sal isi rin luse Iesu, wara le ri usum le i use orek fatoftof igii ulo ri. Isau le

ri soke tara gur na fanu, pesu ri ka la koseng u.

Fagalte isi Fiil Takiis usuf Sisar

(Mt 22:15-22; Lk 20:20-26)

¹³Namih ri ka wuun ufu fal e Farasi ke fal e tala Erot usuf Iesu isi tata kuun pes u, isi rik tiu u ini ti fal e orek kia. ¹⁴Aunbiing ri la usuf i, ri ka tarah, “Tom fafausum, kemen usum le wo tom tortores, biil o wol pes sanih fanu ri use u ulo wo. Foron fafausum kiam i fasih sau usuf fanu tikii ma o fausum tekentu ri la tom ini sinangu God. Arafah, i tortores le keren fiil takiis usuf Sisar le biil? ¹⁵Arafah, keren ta u le biil?”

Ka iliim ta lem kiri, pesu ka diik ri aragii, “Isi sanih gam ka ier isi tata kuun pes iau? Ti dinari† uga iak par u.” ¹⁶Ke ri ka ta neng dinari usuf i. Ma ka diik ri aragii, “Tantanwa seh ke asa kiseh igii lo?”

Ke ri ka kiliis u aragii, “Ke Sisar.‡”

¹⁷Iesu ka fas ri aragii, “Sanih ke Sisar, gamen ta u usuf Sisar, ma sanih ke God, gamen ta u usuf God.” Aunbiing ri ongen u, ri ka lala bitit.

Fagalte isi Fakekel na aunbiing na Apaptih fis

(Mt 22:23-33; Lk 20:27-40)

¹⁸Ke foron Sadusi ae ri use u la le biil ti apaptih fis, ri ka la usuf Iesu ma ri ka diik u aragii, ¹⁹“Tom fafausum, Moses i siit ta u usuf kerer aragii, male nenge kaltu i met koseng antu, ma biil ti kalalik kiruh, ke tualik in telpes u ma ruk fakekel, isi in fatapiiek tifal e berberat ke tualik ae ka met tah. ²⁰Nenge ifit latualik, neng famu i fakekel ke ka met koseng antu, ma biil ti kalalik kiruh. ²¹Ke fawu

*12:11 Par Buk Song (Psalms) 118:22-23

†12:15 Pitkalang ken fan Rom ri foteng u ini dinari

‡12:16 Sisar i e asan laulaumet na matanfuntih na Rom, turan foron falifuh tikii ae ri kiis na piklin nagogon tina Rom.

u e tualik sabin ka telpes fifin ae, ke ka met sabin koseng fifin ae ma biil ti kalalik kiruh. Ma fatuul u sabin arae. ²² Ifit e latualik tikii ae ri telpes fifin ae, isau le biil i fang ti kalalik kiri ke ri ka met. Namih, fifin mang ae ka met. ²³ Na biingen apaptih fis, fifin ae in antu seh tutus mang lo ri? Wara le ri tikii ri telpes ta u.”

²⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gam ka la ger tah, wara le biil gam usum na orek ae na Buk na Gogoh ke rakrakai ke God sabin. ²⁵ Aunbiing foron minet rin aptih fis, biil rin fakekel sabin, rin arae foron angelo buui na kukulii. ²⁶ Gam use u le biil ti apaptih fis. Arafah, biil biitom gam wes ususe na au ae i sok, ae na buk ke Moses? God i fas Moses aragii, ‘Iau e God ke Abaram, God ke Aisak, ke God ke Jekop.’ ²⁷ God biil i God ken foron minet, biil. I e God ken fanu ae ri liu. Gam la ger kanaka.”

Iun Nagogon ae i Laumet Kanaka

(Mt 22:34-40; Lk 10:25-28)

²⁸ Neng lon foron tom fafausum ini nagogon ka la ma ka ongen Iesu i famam fapit turan foron Sadusi. I ongen Iesu i kiliis fakasi ri, ke ka diik u aragii, “Nagogon sah i laumet kanaka lon foron nagogon tikii?”

²⁹ Iesu ka kiliis u aragii, “Igii e nagogon ae i laumet kanaka, ‘Gam fan Israel, gamen ongen u, Kumguui, God kirer, i keskes sau i e God. ³⁰ Gamen ier isi Kumguui i e God kimi, ini balmi tikii, ini tanwa gam tikii, ini wolwol tikii kimi ke ini rakrakai tikii kimi.’ ³¹ Ma fawu e nagogon i aragii, ‘On ier isi ier ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.’ Biil ti nagogon i laumet lon iwu e nagogon igii.”

³² Tom fafausum ini nagogon ae ka fas Iesu aragii, “Tom fafausum, i tekentu kanaka, i tortores e orek kiam, le God i tikii sau, ma biil sabin tikas awii. ³³ Keren ier isi God ini balrer tikii, ke

ini wolwol tikii kirer ke ini rakrakai tikii kirer, ke keren ier isi fanu tikii ae na fatat kerer, arae kere ier isi kerer tom. Iun nagogon igii, ru laumet kanaka lon foron fafen tikii usuf God ae ri fasok u la, ke fal e fafen sabin.”

³⁴ Aunbiing Iesu i par u le tom fafausum ae i kiliis fakasi u tom, ka fas u aragii, “Biil o tapak tina matanfuntih ke God.” Ke namih, biil sabin tikas i diik Iesu ini ti fagalte, wara le ri sokeh.

Mesaia i e Kumguui ke Dewit

(Mt 22:41-46; Lk 20:41-44)

³⁵ Iesu i famam fausum ri awii na Felun Sising, ma ka diik ri aragii, “Isi sanih foron tom fafausum ini nagogon ri ka tara le Mesaia i e kalalik ke Dewit?”

³⁶ Tanwa Kalkaluu i susuef tah ulo Dewit ma ka tara aragii,

‘Kumguui i tara sing Kumguui kiak:

Kiis na miang,

papang na aunbiing ian luun foron tuui kiam

na piklin kekem.’

³⁷ Dewit tom i foteng ta Mesaia le Kumguui kia. Male arae, ke in tapiek kalalik ke Dewit arafah?”

Tumarang lon foron Tom Fafausum ini Nagogon

(Mt 23:1-36; Lk 20:45-47)

Tara gur na fanu ae ri laes kanaka aunbiing ri ongen orek ke Iesu.

³⁸ Ke aunbiing i fausum ri, ka tara aragii, “Gamen tumarang lon foron tom fafausum ini nagogon. Ri ier la isi rin kilkiliis ini foron dolon kaen, ke ri ier la isi rin faorek pes ri ini bulat na aunbiing ri sol na foron falifuh ae fanu ri la turim la wah. ³⁹ Ma ri ier isi kiis la tom na foron nian kiiskiis famu ae na foron felun lotu, ke nian kiiskiis ken foron laulaumet na foron tel inen. ⁴⁰ Ri fabilbiling foron makos la na date foron minmara ri, ke ri sising dolo la isi fanu rik par ri. Na

aunbiing na nagogon, rin kalsakai tara fangungut.”

Fafen ken nenge Makos

(Lk 21:1-4)

⁴¹Iesu i kiis ta fatat isi salan luun pitkalang na Felun Sising, ke ka par fanu fuun ri famam lin turim pitkalang. Ifuun e fanu ae i fuun e minsik kiri, ri luun piran pitkalang aiwa na salan luun pitkalang. ⁴²Isau le nenge lauu na makos, ka la ma ka luun iwu sau e fabiro pitkalang.

⁴³Iesu ka tawi pes berberat na fafausum kia, ke ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, makos igii, i ta tara pitkalang kanaka lon fanu tikii igii. ⁴⁴Ri ta ufu ituul sau ae i kiis tina foron minsik kiri. Isau le lauu na makos igii, i ta foron tier tikii ae in fasih na kiiskiis kia.”

Iesu i use u le Felun Sising in Laulau

(Mt 24:1-2; Lk 21:5-6)

13 Aunbiing Iesu ka suuh tina Felun Sising, neng lon berberat na fafausum kia ka tara sing i aragii, “Tom fafausum, par foron rokap na fel igii ae ri tel ta u ini foron pիրpiran fat.”

²Iesu ka killiis u aragii, “Gam par piran fel igii. Namih, biil mang in tikii e fat in borong na olon neng, rin rabat u ma rik lin sabalke u.”

Foron Fakileng na Farfarop na Biing

(Mt 24:3-14; Lk 21:7-19)

³Aunbiing Iesu ka kiis bae na olon Pungpung na Olif ma ri ka par una Felun Sising, Pita, Jems, Jon ke Enru ri ka diik fakum u le, ⁴“Fas kemem, nangis foron tier igii in tapiek? Ke matngan fakileng arafah in finngas u le foron tier igii, fatat rin tapiek?”

⁵Iesu ka fas ri aragii, “Gamen tumarang, tarama tikas ka fabal gam. ⁶In fuun rin la ini asang, rin tara le, ‘Tau

e Mesaia’, ke rin fabal ifuun. ⁷Aunbiing gam ongen fapaket ke babauus na foron fapaket, gong gam nangnangih, wara le foron tier ae in tapiek famu, isau le farfarop na biing biil biitom in tapiek. ⁸Nenge mat in aptih isi fapaket turan nenge mat, ke nenge matanfuntih ik aptih ma ik fapaket turan nenge matanfuntih. Gih turan fitol in tapiek na fal e maleh. Foron tier igii i arae tanwaran fangungut ae nenge fifin i kalsakai u, aunbiing i fafang.

⁹“Gam tumarang. Fanu rin ta ufu gam usuf foron tom nagogon ma rik pis gam awii na felun lotu. Gamen sotih na nagogon na matan piran famfamu ke foron king, i wara lo iau. Ke gamek famalal iau usuf ri. ¹⁰Ma rin fafas famu ini Rokap na Fafas usuf foron mat tikii na piklinbat. ¹¹Aunbiing rin dat gam una nagogon, gong gam lala wol isi sanih gamen use u. Gamen use orek sau ae Tanwa Kalkaluu in fas gam ini na aunbiing ae, wara le biil e gam ae gamen orek, biil, Tanwa Kalkaluu tom.

¹²“Nenge kaltu in somangat ufu tua-lik isi rik siimete u, ke nenge kaltu in somangat ufu ke kalalik isi rik siimete u. Berberat rin fapaket tura temri ke tinri ke rik somangat ufu ruh, isi fanu rik siimete ruh. ¹³Ma fanu tikii rin ememse gam, i wara na asang. Isau le seh i tifaf papang na farfarop, God in faliu u.

Fafanau isi nenge Tier Laulau in Tapiek

(Mt 24:15-28; Lk 21:20-24)

¹⁴“Gamen par nenge tier ae i laulau kanaka in tapiek, in kiis na falifuh ae biil i tortores le in kiis lo. Seh i wes foron orek igii, i rokap le in malal ulo. Na aunbiing ae, fanseh ae ri kiis na nanal na Iudaia, rin fin una foron pungpung. ¹⁵Male tikas tinbae na olon fel kia, ke aunbiing in puh, gong i kau isi kep fasuuh ti minmara kia. ¹⁶Male tikas i foim

na mok kia, gong sabin in fis una fel isi kep ti kilkiliis kia. ¹⁷Na foron aunbiing ae in laulau kanaka usuf foron tian, ke usuf kelefín sabin ae ri fasfasus. ¹⁸Gamen sising isi foron tier igii gong i tapiek na foron funiil ae falifuh i mir la. ¹⁹Wara le foron biing ae, in laulau kanaka. In laulau kanaka na foron tatawin ae i tapiek la na piklinbat. Tipes u na aunbiing ae God i fakiis ta piklinbat papang igii, ma namih, biil sabin in mel e tatawin arae. ²⁰Male Kumguui biil in kiit fatukli ta aunbiing na tatawin, ke biil mang tikas in liu. Isau le i wol lon fanu ae ka tus pes ta ri ma ka somangat pes ta ri, pesu ka kiit fatukli aunbiing. ²¹Na aunbiing ae, male tikas in fas gam le, 'Gam par u! Igii e Mesaia!' le 'Ae e Mesaia,' gong gam unune lo. ²²Foron mesaia famfabal ke foron poropet famfabal rin tapiek. Ke rik fatapiek foron fakileng ke foron tier an fabitit. Male ri fasih, ke rik fabal fanu ae God ka tus pes ta ri. ²³Pesu gamen tumarang, igii ia ka fas famu ta gam ini foron tier tikii ae in tapiek.

Kalik ken Kaltu in Tapiek

(Mt 24:29-31; Lk 21:25-28)

²⁴"Na foron biing namih sau na tara tatawin,

'matan pisihi in kubunor
ke funiil biil in popos,

²⁵foron keltot rin luut tinbae na bat,
ke foron tier tinbae na bat rin nut.'

²⁶"Na biing ae, fanu rin par Kalalik ken Kaltu in tapiek na laukaf ini tara rakrakai ke memeh kia. ²⁷Ma in wuun foron angelo kia isi rik tel turim fanu tikii ae i tus pes ta ri tina ifet e matan kif, tina nenge baban nanal papang na nenge baban nanal sabin.

Gamen Kep Usum tina Au na Fik

(Mt 24:32-35; Lk 21:29-33)

²⁸"Gamen kep usum tina au na fik. Aunbiing foron kubu i kuum ma foron awu ka tampalas, gam usum le foron funiil ae falifuh i tuntun la ka fatat. ²⁹Ke aunbiing gam par tier ae ia use ta u in taptapiek la, gamen usum le aunbiing ka fatat, ae mang na matanfél. ³⁰Tekentu kanaka ia fas gam, foron tier tikii igii in tapiek aunbiing fanu na ulul igii rin liu biitom. ³¹Kukulii ke piklinbat run mangmangal, isau le foron orek kiak biil in to mangmangal.

Biil tikas i Usum na Biing ke na Aunbiing

(Mt 24:36-44)

³²"Biil tikas i usum na biing ke na aunbiing ae. Foron angelo buuii na kukulii ke Kalalik sabin biil ri usum, Tata sau i usum. ³³Gamen tumarang! Ke gamek geges! Wara le biil gam usum le nangis tom in tapiek. ³⁴I arae nenge kaltu ae i geges isi in la una nenge maleh. Ka ta fel kia usuf foron fafauun kia, isi rin fofonoi lo. Ka tem foron foim usuf temtem tikii lo ri, ke ka fas tom parpar kale matanfél le in parpar rokap na matanfél.

³⁵"Pesu, gamen tumarang, wara le biil gam usum na aunbiing ae taman fel in tapiek. In tapiek na efef, le na tara wor, le na aunbiing to in teng, le na biingbiing. ³⁶Tarama ka fabitit gam, ma ka tafe gam aunbiing gam gok. ³⁷Ia fas fanu tikii ini sanih sau ia ka fas ta gam ini le, gamen tumarang."

Ri Im Sal isi Siimete Iesu

(Mt 26:1-5; Lk 22:1-2; Jn 11:45-53)

14 Iwu e biing famu na tel inen na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, ke tel inen na beret ae biil ti is lo, foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon, ri ka im sal isi rin fabal pes

Iesu, ke rik luse u ma rik siimete u. ²Ri ka tarah, “Gong kere tel u na foron biingen tel inen, tarama fanu ri ka fapaket.”

Nenge Fifin i To Sanda na Olo Iesu

(Mt 26:6-13; Jn 12:1-8)

³Iesu tinaiwa biitom na Beteni na fel ke Saimon, ae pakanini i sem ta lepra. Aunbiing i ienien la, nenge fifin ka la usuf i ini nenge sanda furung ae ri foteng u ini nat. I fen kanaka e mata, ma tinawii na nenge fabiro luunluun dan ae ri tel u ini fat. Ka bayi ufu mata, ke ka to u na olo Iesu.

⁴Fale fanu ae ri kiis ta aiwa, ri ka ngaliaf ma ri ka tara fis tom sing ri aragii, “Isi sanih ka falange sanda igii?” ⁵Isi sanih biil i kep u isi fanu rik fiil u ini ituul e mar ma tiga e dinari, ⁶isi ik fen foron lauu ini?” Pesu ri ka belbel orek u lo.

⁶Iesu ka fas ri aragii, “Sok ufu fifin igii. Sanih gam fatamais u isi? I tel sinang rokap ulo iau. ⁷Foron lauu rin kiis la tom tura gam, ke ifasih gamen lupes ri na foron aunbiing gam ier isi. Isau le iau, biil ian kiis fitliu tura gam. ⁸Sanih ae ifasih le in tel u, ka tel fasuut ta u. Ka to ta sanda ulo iau, una fageges pununfong isi minet kiak. ⁹Tekentu kanaka ia fas gam, na foron maleh tikii na piklinbat, aunbiing rin fafas ini Rokap na Fafas, rin use sanih ae fifin igii i tel ta u, una namnamne tirik isi.”

Iudas i Somangat isi in Ta ufu Iesu

(Mt 26:14-16; Lk 22:3-6)

¹⁰Iudas Iskariot neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum, ka la usuf foron laulaumet na pris isi in ta ufu Iesu usuf ri. ¹¹Aunbiing ri ongen u arae, ri ka lala laes, ke ri ka fas u le rin suat u tom.

Ke Iudas ka types im isi ti aunbiing rokap ae in ta ufu Iesu usuf ri.

Iesu turan Berberat na Fafausum kia ri Ien Inen na Liuliu Kulef

(Mt 26:17-25; Lk 22:7-14, 21-23; Jn 13:21-30)

¹²Na biing famu na foron biingen tel inen na beret ae biil i mel e is lo, aunbiing ae ri siimete natun sipsip la lo una tel inen na Liuliu Kulef, berberat na fafausum ri ka diik Iesu aragii, “O ier isi kemen la uwah isi kemek fageges inen una tel inen na Liuliu Kulef?”

¹³Ke ka wuun ufu iwu e kalalik na fafausum kia ma ka fas ruh aragii, “Kamun kau ubae na Ierusalem, ma aunbiing kamun tapiek, kamun fatafe turan nenge kaltu i kusep nenge luunluun dan, ke kamun mi lo. ¹⁴Aunbiing in kau una ti fel, kamun diik taman fel ae aragii, ‘Tom Fafausum i diik le, fiawah e fali-fuh ae i turan berberat na fafausum kia rin ien inen na Liuliu Kulef lo?’ ¹⁵Ke in finngas kamuh ini nenge tara kakah salan foron ses, buuii na mawe na fel, ae ri ka fageges ta u. Kamun fageges inen arer aiwa.”

¹⁶Iun kalalik na fafausum ae ru ka tatkau ubae na Ierusalem, ke ru ka tafe foron tier tikii arae tom Iesu i fas ta ruh. Ke ru ka fageges inen una Liuliu Kulef aiwa.

¹⁷Na efef, Iesu turan nenge sangful ini u e kalalik na fafausum kia ri ka tapiek. ¹⁸Aunbiing ri ienien la, Iesu ka tarah, “Tekentu kanaka ia fas gam, neng lo gam tom in ta ufu iau, igii mang ka ienien la turang.”

¹⁹Ka purngis kanaka e balri, ke temtem tikii lo ri ka tara aragii, “Awii biil o use iau, beh?”

^{14:5} Pitkalang kiri, ri foteng u ini dinari. Ituul e mar e dinari i aragii fifiil ken nenge kaltu tina nenge bet.

²⁰ Ke Iesu ka fas ri aragii, “Neng lo gam tom e sangful ini u e kalalik na fafausum, ae i falum beret una pelet na danun inen turang. ²¹ Kalalik ken Kaltu in met arae ri siit ta u na Buk na Gogoh. Isau le in laulau kanaka usuf kaltu ae in ta ufu una liman foron tuui. In rokap kanaka male biil in pang tah.”

Inen ke Kumguui

(Mt 26:26-30; Lk 22:14-20; 1 Cor 11:23-25)

²² Aunbiing ri ienien la biitom, Iesu ka kep beret ka fotrokap lo, ke ka sibik u, ma ka fen berberat na fafausum kia ini. Ke ka tarah, “Gam kep u, igii e pununfong.”

²³ Namih ka kep nenge kap na wain, ka fotrokap lo, ke ka ta u usuf ri, ke ri tikii ri ka yin lo.

²⁴ Ke ka fas ri aragii, “Igii e daung ae i ring isi fanu fuun, ae i fasuut falimlim ke God isi fanu kia. ²⁵ Tekentu kanaka ia fas gam, biil sabin ian umin ti wain papang na aunbiing ian umin wain fuuh na matanfuntih ke God.”

²⁶ Ke aunbiing ri ka sek ta nenge sek-sek, ri ka la una pungpung na Olif.

Iesu i Use u le Pita in Fakawe ufu

(Mt 26:31-35; Lk 22:31-34; Jn 13:36-38)

²⁷ Iesu ka fas ri aragii, “Gam tikii gamen fin koseng iau, arae ri ka siit ta u na Buk na Gogoh le God i tarah, ‘Ian siimete tom parpar kale sipsip, ke foron sipsip rik fin sararah.’[§]

²⁸ Isau le na aunbiing ian aptih fis, ian famu lo gam una Galili.”

²⁹ Pita ka tara sing i aragii, “Taftawa le ri tikii rin fin koseng o, iau biil tom.”

³⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka ia fas o, igii na wor aunbiing

to biil biitom fawu i teng, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

³¹ Isau le Pita ka rakrakai tom le, “Taftawa le ian met turam, biil tom ian fakawe ufu wo.” Ke berberat na fafausum tikii sabin, ri ka use u arae.

Iesu i Sising na Getsemani

(Mt 26:36-46; Lk 22:39-46)

³² Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka la una nenge porpor olif asa e Getsemani, ke ka fas ri aragii, “Gamen kiis sau aga ma iak sising.” ³³ Ke ka telpes Pita, Jems ke Jon. Ma aunbiing ae, ka tanwaran kalsakai tara mamais, ma ka purngis e bala. ³⁴ Ka fas rituul aragii, “Liu kiak i tatawin kanaka, ma fatat ian met. Gamtuulen kiis agawa ma gamtuulek tumarang.”

³⁵ Ka mamlik la ituul sau, ke ka luutuf na nanal ma ka sising le, male ifasih, ke aunbiing una kalsakai fangungut ae, ik mangmangal koseng u. ³⁶ Ke ka sising aragii, “Aba^{**}, Tata, o fasih on tel foron tier tikii, on tel ufu kap^{††} igii koseng iau. Isau le gong o mi na wolwol kiak, on mi tom lo arae na wolwol kiam.”

³⁷ Aunbiing i fis, ka par u le tuul kala-lik na fafausum kia rituul masun. Ke ka diik Pita aragii, “Saimon, arafah, ok ka masun bin? Biil ifasih on mat bii pes ti fatuklin aunbiing? ³⁸ Gamtuulen tumarang ke gamtuulek sising, isi biil gamtuulen luut na fatoftof. Tanwa gamtuul i ier isi tel sanih i tortores, isau le fo gamtuul i mut.”

³⁹ Ke, ka la ma ka sising sabin arae sau i sising tah na famu. ⁴⁰ Aunbiing ka fis sabin, ka par u le rituul ka masun fis tah, wara le matrituul i tatawin kanaka. Biil rituul usum na sanih rituul en use u usuf i.

[§]14:27 Par Sakaria 13:7

^{**}14:36 Aba na orek Arameik le Tata

^{††}14:36 Kap i e fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u.

⁴¹ Fatuul u e aunbiing ka fis sabin ke ka tarah, “Gamtuul famam borong bi-itom? Ka fasih mang. Aunbiing igii mang ka tapiek tah. Gamtuul par u, igii mang rik ta ufu Kalalik ken Kaltu una liman tom tel sinang laulau. ⁴² Gamtuul aptih, ma kerek la. Apiek mang e kaltu ae in ta ufu iau una liman tuui.”

Ri luse Iesu

(Mt 26:47-56; Lk 22:47-53; Jn 18:3-12)

⁴³ Aunbiing Iesu i orek la biitom, Iudas neng lon sangful ini u e kalalik na fafausum, ka tapiek turan nenge gur na fanu. Ri kep foron popok una fapaket turan foron kapsil. Foron laulaumet na pris turan foron tom fafausum ini nagogon ke foron famfamu, ri wuun ufu ta ri.

⁴⁴ Ier ae in ta ufu Iesu ka fas famu ta fanu ae ini matngan fakileng ae in tel u ulo Iesu. I fas ri aragii, “Seh ae ian dor u, i sau e kaltu ae. Gamen luse u, ke gamek lame ufu, ma gamek parpar rokap kale u isi gong i fin.”

⁴⁵ Ke, Iudas ka la tortores usuf Iesu ke ka tarah, “Rabi!” Ke ka dor u. ⁴⁶ Ke ri ka pose lo Iesu ma ri ka dat pes u. ⁴⁷ Neng lon fanu ae ri sotih ta awii na fatat, ka dat ufu popok una fapaket kia, ke ka kasim ufu balbalun fafauun ken famfamu ken foron pris.

⁴⁸ Ke Iesu ka tara sing ri aragii, “Arafah, awii ngan iau e nenge tom sisiimete? Pesu gam ka la ini foron popok una fapaket ke foron kapsil isi gamen luse iau. ⁴⁹ Na foron biing tikii kere kiis turim la na Felun Sising, ia fausum fanu la ke biil gam luse iau. Isau le ka tapiek arae, una fasuut orek ae na Buk na Gogoh.” ⁵⁰ Ke berberat na fafausum tikii kia ri ka fin sararah koseng u.

⁵¹ Nenge guam ae i mimih la lo Iesu, i luun nenge kaen sau. Aunbiing ri luse papte u, ⁵² ka sok ufu kaen kia aiwa na limri, ke ka fin ini pongong.

Iesu i Sotih na Matan foron Famfamu ken fan Iudaia

(Mt 26:57-68; Lk 22:54-55, 63-71; Jn 18:13-14, 19-24)

⁵³ Ri ka lame Iesu usuf famfamu ken foron pris. Ke foron laulaumet na pris tikii, foron famfamu, ke foron tom fafausum ini nagogon, ri ka tapiek turim aiwa. ⁵⁴ Pita i mimimih la biitom lo Iesu, isau le i tapak tom, ke ka kau na falifuh ken famfamu ken foron pris, ke ka kiis turan foron tom parpar kale na falifuh ae, ma ka mingmingih na yiif.

⁵⁵ Foron laulaumet na pris ke foron laulaumet tikii ken fan Iudaia, ri ka im isi ti tier laulau ae Iesu i tel ta u isi rin tiu u ini, ke rik siimete u isi. Isau le biil ri tafe ti tier. ⁵⁶ Ifuun ri ka lem ulo Iesu, isau le foron orek kiri biil i fafasih.

⁵⁷ Fal e fanu ri ka sotih ma ri ka lem ulo Iesu le, ⁵⁸ “Kemem ongen u i use u aragii, ‘Ian rabat Felun Sising igii ae fanu ri tel ta u, ke na intuul e biing, ian tel neng ae fanu biil ri tel ta u.’” ⁵⁹ Isau le foron orek kiri biil i fafasih.

⁶⁰ Famfamu ken foron pris ka sotih na famu lo ri, ke ka diik Iesu aragii, “Arafah, biil on kiliis foron orek igii ri tiu wo ini?” ⁶¹ Isau le Iesu biil i kiliis ri ini ti orek.

Famfamu ken foron pris ka diik u sabin aragii, “Arafah, o Mesaia, Kalalik ke God ae i kalok fitliu?”

⁶² Iesu ka kiliis u aragii, “Iau e i, namih gamen par Kalalik ken Kaltu in kiis na mia God ae i rakrakai kanaka, ma in tapiek na laukaf tinbae na kukulii.”

⁶³ Famfamu ken foron pris ka si dolon kaen kia tom, ma ka tarah, “Isi sah bi-itom kere ka ier isi ti orek una tiu u? ⁶⁴ Gam ka ongen ta u i puris God ini orek kia. Arafah gam wol arae?”

Ke ri tikii ri ka somangat ufu le in met tom. ⁶⁵ Fal lo ri, ri ka types ubis u. Ke ri ka fis kale mata ma ri ka tut u, ke ri ka

tara sing i le, “O poropet, fas kemem, seh i tut o?” Foron tom parpar kale ri dat pes u ke ri ka paket u.

Pita i Fakawe ufu Iesu

(Mt 26:69-75; Lk 22:56-62; Jn 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Aunbiing Pita tinaiwa biitom na palgan ubiif kale fel ae, ke nenge tah fafauun ken famfamu ken foron pris ka tapiek. ⁶⁷ Aunbiing i par Pita i ming-mingih la aiwa, ka lala kanap u ke ka tarah, “Wo sabin o la la tura Iesu tina Nasaret.”

⁶⁸ Isau le Pita ka fakawe ufu aragii, “Biil ia usum lo, ke biil ia malal le sanih o use u.” Ke ka suuh una matan ubiif, ke to ka teng.

⁶⁹ Tah ae ka par u sabin, ke ka fas fanu ae ri sotih la aiwa le, “Igii e neng lo ri.”

⁷⁰ Pita ka fakawe sabin.

Biil i sawin ke fanu ae ri sotih fatat Pita, ri ka fas u aragii, “Tekentu tom le o sabin o neng lo ri, wara le wo tina Galili.”

⁷¹ Ke ka falimlim na matri aragii, “God in ta fangungut sing iau male ian lem. Biil ia usum lo e kaltu ae gam use u.”

⁷² Fanpil to ka teng sabin. Ke Pita ka sikpes tineng aunbiing i wol pes foron orek ae Iesu i use ta u sing i le, “Biil biitom fawu in teng e to, ke fatuul ok fakawe ufu iau.”

Iesu i Sotih na Mata Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Lk 23:1-5; Jn 18:28-38)

15 Na biingbiing saksak, foron laulaumet na pris, foron famfamu ken fan Iudaia, foron tom fafausum ini nagogon ke foron laulaumet tikii ken fan Iudaia, ri ka kiis turim ke ri ka tapiek ini nenge wolwol. Ri ka kabet Iesu ke ri ka lame ufu usuf Pailat.

² Pailat ka diik u aragii, “Wo king ken fan Iudaia?”

Iesu ka kiliis u aragii, “Arae tom o use u.”

³ Foron laulaumet na pris ri ka tiu u ini i fuun e tier. ⁴ Ke Pailat ka diik u sabin aragii, “Biil ti orek kiam una kiliis ri? Ok par u, ri tiu wo ini ifuun e tier.”

⁵ Isau le Iesu biil i kiliis u ini ti orek, ke Pailat ka bitit.

Ri Somangat ufu Iesu isi rin Fakulkulik u na Aupaket

(Mt 27:15-26; Lk 23:13-25; Jn 18:39—19:16)

⁶ Na foron bet tikii na tel inen na Liuliu Kulef, Pailat i fasuuh ufu nenge kaltu la tina kamkabet ae fanu ri tim pes u.

⁷ Na bet ae, nenge kaltu asa e Barabas, i e neng lon fanu ae ri fapaket tah turan matanfuntih tina Rom. Ri kiis tikii na kamkabet, wara le ri siimete ta fal e fanu. ⁸ Gur na fanu ri ka tapiek sing Pailat, ke ri ka sising u isi in fasuuh tikas ae i kiis na kamkabet, arae tom i tel u la.

⁹ Ke Pailat ka diik ri aragii, “Gam ier le ian fasuuh ufu King ken fan Iudaia usuf gam?” ¹⁰ Ka diik ri arae, wara le ka usum tah le foron laulaumet na pris, ri ta ufu Iesu usuf i ini wolwol laulau. ¹¹ Isau le foron laulaumet na pris ae, ri ka farakrakai gur na fanu ae le rin fas Pailat isi in fasuuh ufu Barabas.

¹² Pailat ka diik ri sabin aragii, “Sanih mang iak tel u ini ier ae gam foteng u le King ken fan Iudaia?”

¹³ Ke ri ka perek aragii, “Fakulkulik u na aupaket!”

¹⁴ Pailat ka diik sabin aragii, “Sanih e wara? Matngan sanih i tel fager ta u?”

Isau le ri ka lala perek mang tom aragii, “Fakulkulik u na aupaket!”

¹⁵ Pailat i ier isi falaes fanu, pesu ka fasuuh ufu Barabas usuf ri, ke ka ta ufu Iesu usuf foron tom fapaket isi rin pis u, ke rik fakulkulik u na aupaket.

Foron Tom Fapaket ri Morot ini Iesu

(Mt 27:27-31; Jn 19:2-3)

¹⁶ Foron tom fapaket ri ka dat Iesu una palgan ubiif kale fel ken famfamu kiri, ke ri ka tawi turim foron tom fapaket tikii. ¹⁷ Ri ka fakilkiliis u ini dolon kaen melmelek, ke ri ka tel nenge bangbang[‡] ini finau ae i mel e si, ke ri ka luun u na paklu. ¹⁸ Ke ri ka faorek pes u aragii, “Ter, wo sau o King ken fan Iudaia!” ¹⁹ Ke ri ka famam paket paklu ini nenge au, ke ri ka ubis u, ke ri ka ilepul na mata, ma ri ka garan bulat lo. ²⁰ Aunbiing ri ka morot tah ini, ri ka tel ufu kaen melmelek lo, ke ri ka fakilkiliis fafis u ini kilkiliis kia tom. Ke ri ka lame fasuuh u isi rik fakulkulik u na aupaket.

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket

(Mt 27:32-44; Lk 23:26-43; Jn 19:17-27)

²¹ Awii tole sal, foron tom fapaket ri ka tafe nenge kaltu tina Sairini asa e Saimon, tama Aleksenda ru e Rufus. I la tina nenge maleh isi in tatkau una Ierusalem. Ke foron tom fapaket ri ka fangongos u isi in kusep aupaket ke Iesu. ²² Ri ka lame Iesu una falifuh ae ri foteng u ini Golgota. Kamtinan as ae le, salan tuan paklun kaltu. ²³ Ri ka ta wain sing i, wain ae ri ikis u turan danun au ae ri foteng u ini mir, isau le biil i to umin u. ²⁴ Ri ka fakulkulik ta u na aupaket, ke ri ka fang-fang laki isi seh tom in kep foron kilkiliis kia.

²⁵ Na isiu e aunbiing na biingbiing, ri ka fakulkulik u na aupaket. ²⁶ Ri ka siit orek ae ri tiu u ini bae na olon aupaket kia, aragii: KING KEN FAN IU-DAIA. ²⁷⁻²⁸ Ke ri ka fakulkulik iwu sabin e tom sisii tura na iwu e aupaket, neng na mia ke neng na kaisa.[¶] ²⁹ Ma fanu

ae ri liuliu ufu Iesu la, ri ka famam orek laulau ulo, ke ri ka famam pakpakte paklu ri ulo, ke ri ka tarah, “Wo tara tah le on rabat ufu Felun Sising igii, ke ok faptih fafis u na in tuul e biing, ³⁰ ok puh mang tinbae na aupaket ke ok faliu fafis wo tom.”

³¹ Foron laulaumet na pris ke foron tom fafausum ini nagogon sabin, ri ka morot ini Iesu na fatpoto ri tom aragii, “I faliu fal, isau le biil ifasih in faliu fafis u tom. ³² Male i e Mesaia, King ken fan Israel, ke ik puh mang tina aupaket, isi kerek par u, ma kerek unune lo.” Ke iun kaltu sabin ae ri fakulkulik ta ruh na iun aupaket na iun baba Iesu, ru ka orek laulau ulo.

Iesu i Met

(Mt 27:45-56; Lk 23:44-49; Jn 19:28-30)

³³ Na sangful ini u e aunbiing na siat, falifuh tikii ka kubunor, papang na i tuul e aunbiing na efef. ³⁴ Na i tuul e aunbiing, Iesu ka ngangeh aragii, “Eloi, Eloi, lama sabakatani?” Kamtinan orek ae, i aragii, “God kiak, God kiak, isi sanih o ka la koseng iau?”

³⁵ Fale fanu ri sotih tah na fatat. Aunbiing ri ongen u, ke ri ka tara aragii, “Gam ongen u, i tawi Elaisa.”

³⁶ Nenge kaltu ka filau ma ka kep nenge tier ae i duup pes dan la, ka faluum u na wain ae i mingin, ka luun u na nenge au ke ka sik u una mawe isi Iesu ik duup u. Ke ka fas ri aragii, “Gam nene, kerek par u bii, Elaisa in la isi fapuh u, le biil.”

³⁷ Iesu ka lala ngangeh sabin, ke ka fut paket mangia.

³⁸ Ke, tara kaen tinawii na Felun Sising ae i tempaek mua ae na palga, ka tamsih una iwu e danga tinbae na mawe ubuif

[‡]15:17 Kaen melmelek ke bangbang i fasih arae kilkiliis ken foron king.

[¶]15:27-28 Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le fal e orek biitom na rina igii, i aragii: Ri tel u arae una fasuut orek ae na Buk na Gogoh, le, ‘Ri par u arae nenge tom lek nagogon.’ (Par Aisaia 53:12)

na pikli. ³⁹Nenge famfamu ken foron tom fapaket i sotih tah awii na famu na piklin aupaket ke Iesu. Aunbiing i ongen Iesu i ngangeh, ma ka par matngan minet kia, ke ka tarah, “Tekentu kanaka, kaltu igii, i e Kalalik ke God.”

⁴⁰Fal e kelefín sabin ri sotih tapak ma ri ka par foron tier ae. Maria Makdalin, ke Salome ke Maria tina fabiro Jems ru e Joses, rituul tinaiwa turan kelefín ae. ⁴¹Ituul e fifin igii, rituul mi la lo Iesu aunbiing i kiis tah na Galili, ke rituul tel foim la una lupes u. Ke ifuun e kelefín sabin ri la turim tah tura una Ierusalem, ri sabin tinaiwa.

Ri Faborong Pununfo Iesu na Matan Fat

(Mt 27:57-61; Lk 23:50-56; Jn 19:38-42)

⁴²⁻⁴³Biing ae, i e biingen geges, ma i e biing famu na Biingen Mangeh. Iosep tina Arimatia, i e nenge laulaumet ken fan Iudaia ae ri bulat la lo, ma i nene la isi matanfuntih ke God. Biil i sokeh, pesu ka la usuf Pailat, na efef aunbiing pisihi biil biitom i sup, ke ka sising u isi pununfo Iesu. ⁴⁴Pailat ka bitit aunbiing i ongen u le Iesu ka met tah. Ke ka kam pes famfamu ken foron tom fapaket, ke ka diik u aragii, “Tekentu tom le Iesu ka met tah?” ⁴⁵Pailat ka ongen ta orek ken famfamu ken foron tom fapaket ae, pesu ka mangte ufu pununfo Iesu usuf Iosep. ⁴⁶Ke Iosep ka fiil fal e rokap na kaen, ke ka fapuh pununfo Iesu, ma ka afit u ini. Namih ka faborong u na matanfát una luun minet, ae ri kef ta u na balan fat, ke ka fabulbulis nenge tara fat una babat kale matanfát ae. ⁴⁷Maria Makdalin ke Maria tina Joses, ru par ta falifuh ae ri faborong ta Iesu lo.

Iesu i Aptih Fis

(Mt 28:1-8; Lk 24:1-12; Jn 20:1-10)

16 Namih sau na Biingen Mangeh, Maria Makdalin, ke Maria tina Jems, ke Salome rituul ka fiil foron tier ae i furung rokap isi rituulen fure u na pununfo Iesu. ²Na biingbiing saksak na tipes u e biing na wik ae, rituul ka la una matanfát una luun minet. ³Aunbiing rituul toltole sal la, rituul ka fadiik fis tom ini rituul aragii, “Seh mang ik lupes ker-tuul na fabulbulis ufu fat ae ri babat kale ta matanfát ini?”

⁴Isau le aunbiing rituul par tortores una famu, rituul ka par u le ri ka fabulbulis ufu ta tara fat ae. ⁵Aunbiing rituul ka kau una matanfát ae, rituul ka par nenge guam, i kiis na mia rituul ma i kilkiliis ini kaen pos, ke rituul ka sokeh.

⁶Guam ae ka tara sing rituul aragii, “Gong gamtuul sokeh. Ia usum le gamtuul im isi Iesu tina Nasaret, ae ri fakulkulik ta u bae na aupaket. Mang-mangal mang aga, ka aptih fis tah. Gamtuul par falifuh ae ri faborong ta u lo. ⁷Gamtuul la ke gamtuul ek fas berberat na fafausum kia tura Pita le, Iesu in la famu lo ri una Galili. Rin tafe u aiwa, arae tom i fas ta ri pakanini.”

⁸Ke rituul ka fin koseng matanfát ae ini tara sokeh, ke rituul ka nananar, ma biil rituul fas tikas ini ti orek, wara le rituul lala sokeh.^{§§}

Iesu i Tapiék sing Maria Makdalin

(Mt 28:9-10; Jn 20:11-18)

⁹Aunbiing Iesu i aptih fis na biingbiing saksak na biing famu na wik, i tapiék famu sing Maria Makdalin, ae Iesu i tel ufu ta ifit e tanwa laulau lo. ¹⁰Maria Makdalin ka la ma ka fas foron tala Iesu, ae ri mamais, ke ri ka famam tingis u.

^{§§}**16:8** Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Mak i papang sau aga. Ma ri wol le nenge kaltu keskes i siit rina 9-20.

¹¹ Isau le aunbiing ri ongen u le Iesu ka liu fis tah, ke Maria Makdalin ka par ta u, biil ri unune lo.

**Iesu i Tapiiek sing Iun
Kalalik na Fafausum**

(Lk 24:13-35)

¹² Namih Iesu ka tapiiek sing iun kalalik na fafausum kia ae ru toltole sal la, isau le pununfo Iesu i par neng keskes.

¹³ Aunbiing ru fis, ru ka fas fal e berberat na fafausum sabin, isau le biil ri unune lo ruh.

**Iesu i Tapiiek sing Nenge Sangful ini
Tikii e Kalalik na Fafausum kia**

*(Mt 28:16-20; Lk 24:36-49; Jn
20:19-23; Acts 1:6-8)*

¹⁴ Namih Iesu ka tapiiek sing nenge sangful ini tikii e kalalik na fafausum kia, aunbiing ri ienien la. Ke ka balkut lo ri, wara le biil ri unune, ma balri i sorokai kanaka, pesu biil ri unune na orek ken fanu ae ri ka par ta u namih na apaptih fis kia.

¹⁵ Ke ka fas ri aragii, “Gam la una foron falifuh tikii na piklinbat, ke gamek fafas ini Rokap na Fafas usuf fanu tikii.

¹⁶ Seh i unune ke ka kep bapitaiso, God in faliu u. Isau le seh ae biil i to unune, in fiu na nagogon ke God. ¹⁷ Foron tom unune rin fatapiiek foron rakrakai na fakileng aragii: Rin tel ufu foron tanwa laulau ini asang, ke rik orek ini foron marmarsan orek fuuh, ¹⁸ ke rin pose na foron sii ae i mel e wef lo, ke rin umin danun mun, isau le biil in falaulau ri, ma rin luun limri na olon fanu ae ri sasem, ma rik liu.”

God i Kep Iesu Ubase na Kukulii

(Lk 24:50-53; Acts 1:9-11)

¹⁹ Aunbiing Kumguui Iesu ka fas ta ri ini foron tier igii, ke God ka kep u ubase na kukulii, ma ka kiis na mia God. ²⁰ Ke berberat na fafausum ri ka la, ma ri ka fafas na foron falifuh tikii. Ke Kumguui ka foim tura ri, ma ka farakrakai orek kia ini foron fakileng ae ri fatapiiek u.

Rokap na Fafas

ulo Iesu Karisito

Jon

i siit u

Orek famu

Jon i e neng lon nenge sangful ini u e kalalik na fafausum ke Iesu (par Metiu 4:21). I par foron tier ae Iesu i tel ta u ma ka ongen foron fafausum kia. I siit buk igii namih na ituul e buk ke Metiu, Mak ke Luk. I ier le keren usum lo Iesu, ke kerek unune lo, wara le lo Iesu sau ke kerek kep liu fitliu (par Jon 20:31).

Nenge tier laumet ae Jon i ier le in fas kerer ini, i aragii: Iesu i e Kalalik ke God, ma i tom e God. Na tanwaran buk igii, i famalal u le Iesu i e God ma tina tanwaran fakfakiis, ka kiis tah tura God. I fas kerer sabin ini foron rakrakai na fakileng ae Iesu i fatapiek ta u. Jon ka foteng u ini foron 'fakileng', wara le ri fatekentu u le Iesu i e God.

Jon i fas kerer sabin le fanu fuun biil ri unune lo Iesu. Foron famfamu ken fan ludaia sabin biil ri unune.

Buk ke Jon i aragii:

1:1-18 Orek ka tapiek kaltu

1:19-51 Jon Tom tel Bapitaiso ke berberat na fafausum ke Iesu

2:1-12:50 Foim ke Iesu usuf fanu

13:1-19:42 Farfarop na wik turan minet ke Iesu

20:1-31 Apaptih fis ke Iesu

21:1-25 Iesu i tapiek sing berberat na fafausum kia na Galili

Iesu tom i e Orek

1 Tina tanwaran fakfakiis, orek ka kiis tah ma orek ka kiis tah tura God, ma

orek tom e God. ²I kiis tah tura God tina tanwara.

³Na orek tom, God ka fakiis foron tier tikii, biil ti tier God i fakiis ta u na nenge sal keskes. Biil, na orek tom. ⁴Sing i tom e liu, ma liu ae i e malal ken fanu. ⁵Ma malal ka popos una kubunor, isau le kubunor biil i to usum lo.

⁶Nenge kaltu asa e Jon, God i wuun ufu tah. ⁷I la arae tom fafas isi famalal fanu ini malal, isi fanu tikii rik unune. ⁸I tom biil e malal, i la sau isi fafas ini malal. ⁹Tekentu na malal ae i ta malal la usuf fanu tikii, ik tapiek mang aga na piklinbat.

¹⁰I kiis tah na piklinbat, ma piklinbat i tapiek sing i tom. Isau le fanu na piklinbat biil ri ilium u. ¹¹I la tah una maleh kia tom, isau le fanu kia tom biil ri ier isi. ¹²Isau le fanu tikii ae ri ka kep ta u ma ri ka unune tah na asa, ka somangat pes ta ri isi rin tapiek berberat ke God. ¹³Biil ri tapiek berberat ke God wara ri pang namin mat le namin wolwol ken kaltu le na sinangun fakekel, biil. God tom i fatapiek ri arae berberat kia.

¹⁴Orek ka tapiek kaltu, ma ka liu na fatpoto kemem. Kemem ka par ta u e memeh kia, i e memeh ke itikii sau e Kalalik ke God ae fuun ini famais ke tekentu.

¹⁵Jon i orek malal ini. I tautau ma ka tara aragii, "Igii mang e kaltu ae ia use ta u le, i mih pes iau, isau le i laumet lo iau, wara le i liu famu ta tom lo iau." ¹⁶I fuun ini famais, ma tina famais kia, kerer tikii kere ka kep fafakalok fafamih. ¹⁷Moses i la ta ini nagogon usuf kerer, isau le Iesu Karisito i la ini famais ke tekentu usuf kerer. ¹⁸Biil biitom tikas i par ta God, isau le Kalalik tutus sau kia, ae i kiis na baba Tama, ka par ta u ma ka famalal ta u usuf fanu.

Jon Tom tel Bapitaiso i Famalal fafis u tom

(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Lk 3:1-18)

¹⁹ Jon i orek malal, aunbiing foron famfamu ken fan Iudaia tina Ierusalem ri wuun fal e pris ke foron Liwai* isi rin diik u le, “Wo seh?” ²⁰ Jon biil i fun ti orek una kiliis ri. I use famalal u tom le, “Ia biil e Mesaia.”

²¹ Pesu ri ka diik u le, “Wo seh, wo Elaisa?”

Ka kiliis ri le, “Ia biil e Elaisa.”

Ke ri ka diik u sabin le, “Kol wo mang e poropet ae Buk na Gogoh i fafas ta ini?†”

Ka kiliis ri aragii, “Ia biil.”

²² Namih ri ka diik u tala aragii, “Wo seh? On fas kemem ini ti orek isi kemek kep fafis u usuf fanu ae ri wuun ta kemem. O tara le wo e seh tom?”

²³ Ke Jon i kiliis ri ini orek ae na buk ke Poropet Aisaia le, “Ia kinen nenge kaltu i tautau na falifuh foes aragii, ‘Fatortores sal sala Kumguui.’”

Aisaia 40:3

²⁴ Foron Farasi ae ri wuun ta ri usuf Jon, ²⁵ ri ka galte u aragii, “Le biil wo e Mesaia, le wo Elaisa, le poropet, isi sah o ka baptais fanu?”

²⁶ Jon ka kiliis ri aragii, “Ia baptais fanu ini dan, isau le awii na fatpoto gam e kaltu ae biil gam usum lo. ²⁷ I mang e ier ae in la sau na ming, i kalkaluu, pesu biil i fasih ian tel ufu su tina keke, wara le biil ia kalkaluu.”

²⁸ Foron tier tikii igii i tapiek na Beteni‡ na nenge baban dan na Ioridan na falifuh ae Jon i tel bapitaiso lo.

Iesu tom e Natun Sipsip ke God

²⁹ Na biing namih, Jon ka par Iesu i la usuf i ke ka tara aragii, “Gam par u! Apiek e natun sipsip ke God ae in tel ufu sinang laulau ken fanu tikii na piklinbat.

³⁰ Igii mang e ier ae ia use ta u le, ‘I mih pes iau, isau le i laumet lo iau, wara le i liu famu ta tom lo iau.’ ³¹ Iau tom biil ia usum ta le i e seh, isau le wara ia ka baptais fanu ini dan, isi iak famalal u usuf fan Israel tikii.”

³² Ke Jon ka ta orek an famalal kia aragii, “Ia par Tanwa Kalkaluu i filau puh arae bun tinbae na kukulii ma ka kiis lo. ³³ Biil i fasih le ian usum ta lo, isau le, God tom ae i wuun ufu ta iau isi baptais fanu ini dan, i fas ta iau le, ‘Kaltu sah on par Tanwa Kalkaluu in filau puh ma ka kiis lo, i sau e ier ae in baptais fanu ini Tanwa Kalkaluu.’ ³⁴ Ia ka par ta u ke ia ka famalal u le, i e Kalalik ke God.”

Foron Berberat na Fafausum Famu ke Iesu

³⁵ Na biing namih Jon ka fis sabin turan iu e kalalik na fafausum kia. ³⁶ Aunbiing Jon ka par Iesu i liu ufu rituul, ke ka tara aragii, “Kamu par u! Ae kol e Natun Sipsip ke God.”

³⁷ Aunbiing iun kalalik na fafausum ae ru ongen Jon i use ta u arae, ru aptih sau ke ru ka mi lo Iesu. ³⁸ Iesu ka giliim fis ma ka par ru mimih la lo, ke ka diik ruh aragii, “Sanih kamu ier isi?”

Ke ru ka kiliis u aragii, “Rabi, fia o kiis la wah?” (Rabi, le tom fafausum.)

³⁹ Iesu ka kiliis ruh aragii, “Kamu la, isi kamuk par u.” Ru ka la ma ru ka par falifuh ae Iesu i kiis la wah. Rituul ka tapiek na ifet e aunbiing, ma ru ka

*1:19 Liwai i neng lon nenge sangful ini u e mat tina Israel. Foron Liwai ri foim la na Felun Sising.

†1:21 Par Lo 18:15.

‡1:28 Iwu e maleh asruh e Betani. Neng fatat Ierusalem, maleh ke Lasarus, ma neng na nenge bulin dan na Ioridan

melmel tura papang na aunbiing ka sup e pisihi.

⁴⁰ Enru, tualik e Saimon Pita, i e neng lo ruh ae ru ongen tah Jon i use u arae, ma ru ka mi lo Iesu. ⁴¹ Tier famu ae Enru i tel u, i im isi Saimon Pita, tualik ma ka fas u le, “Kama ka tafe ta Mesaia.” (Mesaia i e Karisito.) ⁴² Ma ka lame u usuf Iesu. Ke Iesu ka par usuf i ma ka tarah, “Asam e Saimon, kalalik ke Jon. Rin foteng wo ini Sipas.” Na orek Grik, ri foteng u ini Pita, kamtinan orek ae le fat.

Iesu i Tawi Nataniel ru e Pilip

⁴³ Na biing namih, Iesu ka ier isi la una Galili. Ka tafe Pilip ma ka fas u le, “Mi lo iau.”

⁴⁴ Pilip i tina maleh na Betsaida na maleh sau ke Enru ru e Pita. ⁴⁵ Pilip ka tafe Nataniel ma ka fas u le, “Keme ka tafe ta kaltu ae na Buk na Nagogon, Moses i use ta u le in tapiek ma foron poropet sabin ri ororek famu tah isi. I e Iesu tina Nasaret kalalik ke Iosep.”

⁴⁶ Nataniel ka diik u aragii, “Tina Nasaret! Biil i fasih le ti tier rokap in tapiek tina Nasaret.”

Pilip ka kiliis u aragii, “La ugapiiek, isi ok par u.”

⁴⁷ Aunbiing Iesu ka par Nataniel i la isi tafe u, ka fas fanu aiwa tura le, “Igii mang kol e kaltu tekentu tina Israel ae biil ti famfabal sing i.”

⁴⁸ Nataniel ka diik Iesu aragii, “O usum lo iau arafah?” Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Ia par ta wo tom awii na piklin au na fik, aunbiing Pilip biil biitom i tawi pes o.”

⁴⁹ Nataniel i ongen u arae, ke ka tarah, “Rabi! Wo Kalalik ke God, ma wo King ken fan Israel.”

⁵⁰ Iesu ka tarah, “Arafah, o unune sau wara ia fas o le ia par o kiis tah awii na piklin au na fik? Namih on par in fuun biitom e tier laumet, in laumet na

neng igii o ka par ta u.” ⁵¹ Ke Iesu ka fas ri sabin aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, gamen par kukulii in sapeng, ma foron angelo ke God rin fen ke rik puh na Kalalik ken Kaltu.”

Iesu i Soikis Dan una Wain

2 Iu e biing namih, nenge tara na inen ken fakekel fuuh ri tel u na maleh na Kana na falifuh na Galili. Tina Iesu sabin tinaiwa. ² Ri sising Iesu turan berberat na fafausum kia sabin isi rin la u lo e inen ken fakekel fuuh ae. ³ Aunbiing wain ari ka rop mang, tina Iesu ka fas Iesu le, “Ka rop mang e wain.”

⁴ Iesu ka kiliis u aragii, “Tin ier, isi sah o ka fas iau ini tier ian tel u? Aunbiing kiak biil biitom i tapiek.”

⁵ Tina Iesu ka fas foron fafauun na falifuh ae le, “Gamen tel foron sanih in fas gam ini.”

⁶ Imel iwon e luunluun dan tinaiwa, ae ri tel u ini fat. Ri luun dan la lo, una susuh na matngan nagogon ken fan Iudaia. Temtem tikii lo ri i fasih rin to nenge mar e lita lo.

⁷ Iesu ka fas foron fafauun ae le, “To fafuun foron luunluun dan ini dan.” Ke ri ka to fabasbasah foron luunluun dan ae ini dan.

⁸ Ke ka fas ri le, “Arik, gam utfe ti fal e dan mang ke gamek ta u sing kaltu ae i parpar na inen.”

Ri ka mi lo arae i use u. ⁹ Aunbiing kaltu ae i parpar na inen ka tof u, dan ae ka sokiliis tah una wain. Biil i usum le wain ae i la tinga, isau le foron fafauun sau ae ri utfe ta dan, ri usum le wain ae i la tinga. Namih ka kam pes kaltu ae i fakekel fuuh una baba, ¹⁰ ma ka fas u le, “Fanu tikii ri faumin foron ses famu la ini wain rokap, namih le ri ka yin mas mang, ke rik faumin ri mang ini wain ae biil i rokap kanaka. Isau le wo, igii sau o ka am ta u mang e wain ae i rokap kanaka.”

¹¹ Igii e tanwaran rakrakai na fakileng ae Iesu i fatapiek u, i fatapiek u na Kana na falifuh na Galili. I finngas memeh kia, ma berberat na fafausum kia ri ka unune lo.

**Iesu i Fes Fasuuh Fanu
tina Felun Sising**

(Mt 21:12-13; Mk
11:15-17; Lk 19:45-46)

¹² Namih, Iesu ke tina, foron tualik ke berberat na fafausum kia ri ka filau puh una Kapernaum. Ke ri ka melmel aiwa pes fal e biing.

¹³ Aunbiing ka fatat isi inen na Liuliu Kulef ken fan Judaia, Iesu ka tatkau una Ierusalem. ¹⁴ Aiwa na palgan ubiif kale Felun Sising, Iesu ka tafe fal e fanu ri famam lame foron bulmakau, sip-sip ke bun una fifiil, ma fal ri sokiliis pitkalang^f la, na olon fateh. ¹⁵ Ke Iesu ka tel nenge bis kia ini finau, ma ka fes fasuuh fanu tikii tinaiwa, turan foron sipsip ke bulmakau, ma ka lin sararah foron pitkalang ken fanu ae ri sokiliis pitkalang la, ke ka fabereng foron fateh kiri. ¹⁶ Ke ka fas fanu ae ri kep bun una fifiil le, “Tel ufu foron bun igii tinaga. Gong gam ikis fel ke Tata una felun fifiil!”

¹⁷ Foron berberat na fafausum kia ri ka wol pes sun orek na Buk na Gogoh le, “Tara mamais kiak isi felum in sok na balang arae yiif.”

Buk Song 69:9

¹⁸ Namih foron famfamu ken fan Iudaia ae ri par ta foron tier i tel ta u na Felun Sising, ri ka fis sabin usuf i ke ri ka diik u aragii, “Matngan fakileng arafah on finngas u usuf kemem una fatekentu wo tom le, God i ta rakrakai usuf wo una tel foron tier igii?”

¹⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gamen ram-bat ufu Felun Sising igii, ma iak fapti fafis u sabin na in tuul e biing.”

²⁰ Ke ri ka diik u le, “Ifasi on fapti fafis Felun Sising igii na ituul e biing? Ri tel ta u e Felun Sising igii na ifet e sangful ini won e bet.” ²¹ Isau le felun sising ae i use u, i orek fatoftof tom ini pununfo. ²² Namih na apaptih fis kia tina minet, berberat na fafausum kia, ri ka wol pes sanih ae i use ta u. Ke ri ka unune na orek ae na Buk na Gogoh, ma na orek sabin ae Iesu i use ta u.

²³ Aunbiing Iesu tinawii biitom na Ierusalem na tel inen na Liuliu Kulef, fanu fuun ae ri par ta foron fakileng Iesu i fatapiek u, ke ri ka unune na asa. ²⁴ Isau le Iesu biil i unune lo ri, wara le i usum tom lon fanu tikii. ²⁵ Biil i to nene isi tikas in fas u ini sinangun fanu, wara le i tom ka usum tah na sanih ae na liu ken temtem tikii.

Iesu i Orek tura Nikodimas

3 I mel e nenge kaltu asa e Nikodimas, i neng lon foron Farasi. Ma i nenge famfamu ken fan Judaia. ² I tapiek sing Iesu na wor ma ka tara aragii, “Rabi,⁸ kemem usum le o nenge tom fafausum ae God i wuun ufu ta uga. Wara le biil i fasih tikas in tel matngan fakileng ae o tel u male God biil i kiis tura.”

³ Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka, ia fas o, biil i fasih tikas in par matanfuntih ke God male biil i pang fuuh sabin.”

⁴ Nikodimas ka diik u aragii, “Male kaltu ka laumet tah, ke arafah in pang fis sabin arae? Biil i fasih in kau fis na bala tina, isi ik pang fis sabin.”

⁵ Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Tekentu kanaka, ia fas o, biil i fasih tikas in kau

^f2:14 Fanu ae ri la tina foron maleh tapak, ri sokiliis pitkalang kiri la una matngan pitkalang ae ri fifiil la ini, na Felun Sising.

⁸3:2 + ‘Rabi’ kamtina le tom fafausum

na matanfuntih ke God, male biil i pang fis sabin ini dan ke ini Tanwa Kalkaluu. ⁶Seh i pang na pununfo i liu ini pununfo sau, ma seh i pang na Tanwa Kalkaluu, i liu ini tanwa. ⁷Gong o bitit na sanih ia use u le on pang fis sabin. ⁸Kif i kufkufe una falifuh i ier le in filau lo, o ongen u sau, isau le biil i fasih on usum le i la tingah ma in la uwah. I fasih sabin arae fanu tikii ae ri pang ini Tanwa Kalkaluu.”

⁹Nikodimas ka diik u aragii, “Arafah in tapiek arae?”

¹⁰Iesu ka fas u aragii, “O tom fafausum ken fan Israel, ma arafah, biil o usum na foron tier igii? ¹¹Tekentu kanaka, ia fas o, kemem use sanih kemem usum lo ma kemem ka use fatus tier kemem par u, isau le biil tom gam somangat pes sanih kemem use u. ¹²Ia ka fas ta gam ini foron tier tina piklinbat, ke biil gam unune lo. Pesu le ian fas gam ini foron tier tina Kukulii, arafah gamen unune lo arae?” ¹³Biil tom tikas i la tah ubae na Kukulii, isau le Kalalik ken Kaltu sau, i puh tah tinbae na Kukulii. ¹⁴Arae sau Moses i sik ta sii una mawe na aunbiing ri kiis na falifuh foes**, i fasih sau arae Kalalik ken Kaltu sabin rin sik u una mawe, ¹⁵isi fanu tikii ae ri unune lo, rin liu fitliu.

¹⁶“God i ier kanaka isi fanu tikii na piklinbat, pesu ka ta ufu i tikii sau e Kalalik kia, isi seh sau i unune lo, biil in to fiu, biil. In liu fitliu. ¹⁷God biil i wuun ufu ta ke Kalalik uga na piklinbat isi nagogon fanu, biil. I wuun ufu ke Kalalik isi faliu pes ri. ¹⁸Seh i unune lo, biil in kiis na nagogon. Isau le seh ae biil i unune lo, ka kiis tah na nagogon. Wara le biil i unune na asa i tikii sau e Kalalik ke God. ¹⁹Kamtinan nagogon kiri i aragii: Malal ka tapiek tah aga na piklinbat, isau le fanu biil ri ier isi malal, biil. Ri lala

ier tom isi kubunor, wara le sinangu ri i laulau. ²⁰Foron tom tel sinang laulau, ri ememse malal, ma biil rin la una malal wara le ri sokeh, tarama sinang laulau kiri ka tapiek malal. ²¹Isau le seh sau i liu ini tekentu in la una malal, isi sanih i tel ta u ini rakrakai ke God, ik tapiek malal.”

Orek an Famalal ke Jon ulo Iesu

²²Namih, Iesu turan berberat na fafausum kia, ri ka la una falifuh na Iudaia, ke Iesu ka kiis pes fal e biing tura ri, isi ka baptais fanu aiwa. ²³Jon sabin i famam tel bapitaiso na Ainon fatat isi Salim, wara le i fuun e dan lo e falifuh ae, ma fanu fuun ri ka la usuf i, isi ik baptais ri. ²⁴Tier igii i tapiek famu, namih Jon ka kiis na kamkabet. ²⁵Fale berberat na fafausum ke Jon ri ka fakep ini orek turan nenge Iudaia kunan matngan susuh una tapiek kalkaluu na mata God. ²⁶Ke ri ka la usuf Jon ke ri ka fas u aragii, “Rabi, kaltu ae kamu tah tina nenge bulin dan na Ioridan, ae o fafas ta ini, ka tel bapitaiso mang. Ma fanu tikii ri ka famam la usuf i.”

²⁷Jon ka kiliis ri aragii, “Neng e kaltu i fasih sau in kep sanih ae God i ta u sing i tina kukulii. ²⁸Gam tom, gam ka ongen ta u e orek kiak, ae ia fas ta gam le, ‘Ia biil e Mesaia, isau le God i wuun ta iau, isi ian famu sau lo.’ ²⁹Fifin ae in fakekel, i ken kaltu tom ae in telpes u. Ke talan kaltu ae in fakekel, i nene ma ka wongwong isi. Ma i fuun ini laes aunbiing i ongen kinen kaltu ae. Laes ae kiak, ma laes ae ka kuruung tikii liu kiak. ³⁰In laumet lalala ma iak fabiro lalala.

³¹“Seh i la tina mawe, i laumet lon fanu tikii. Ma seh i la tina piklinbat, i tina piklinbat tom, ma i orek la tom aragii kaltu tina piklinbat. Seh i la tina kukulii i laumet lon fanu tikii. ³²I

**3:14 Par Namba 21:8-9

famalal sanih i par ta u ma ka ongen ta u, isau le biil tikas i somangat pes orek an famalal kia. ³³ Seh i unune na orek an famalal kia, i somangat le God i tekentu kanaka. ³⁴ Ier ae God i wuun ufu tah, i use orek la tom ke God, wara le God i ta Tanwa Kalkaluu tom sing i, ma ka ku-ruung tikii u. ³⁵ Tama i ier kanaka isi ke Kalalik, pesu ka ta tikii ta foron tier una lima. ³⁶ Seh sau i unune lon Kalalik i mel e liu fitliu, isau le seh ae biil i somangat pes Kalalik, biil in kep liu. Biil. Ngali af ke God i kiis tom lo.”

Iesu i Orek turan nenge Fifin tina Samaria

4 Foron Farasi ri ka ongen u le, fanu fuun ri mi lo Iesu ke ka baptais ri, ma wewes lo ri, ka laumet lon fal ae ri mi lo Jon. ² Tekentu lo le, Iesu biil i baptais fanu, berberat na fafausum kia sau ri baptais fanu. ³ Aunbiing Kumguui ka usum le foron Farasi ri ka ongen ta u le, fanu tikii aimang nami, ka kang tina Iudaia ma ka fis sabin una Galili.

⁴ Ma sal i mi lo, i la na fatpoton fali-fuh na Samaria. ⁵ Ke ka tapiek na nenge maleh na Samaria ri foteng u ini Sikar, fatat isi sun nanal ae Jekop i ta ta u sing ke kalalik Iosep. ⁶ Ke aiwa e toh na dan ae Jekop i kef ta u, ma Iesu ka mut e fo na dolon ninla, pesu ka kiis na baban toh na dan ae. Ma aunbiing ae, i fasih aragii sangful ini u e aunbiing na siat.

⁷ Aunbiing nenge fifin tina Samaria i la isi utfe dan, ke Iesu ka diik u aragii, “Ifasih on faumin iau ini ti dan?” ⁸ Foron berberat na fafausum kia ri ka la tah una maleh ae, isi fiil inen.

⁹ Fifin tina Samaria ka kiliis u aragii, “O sikin Iudaia ma ia fafnan Samaria. Arafah o ka diik iau isi ti dan isi ok in?” Ka use u arae, wara le fan Iudaia ke fan Samaria biil ri fatala turim la.

¹⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Male o ka usum tah na fafen ke God, ma seh ae i

sising o isi ik yin, ke ifasih ok sising ta u, ma ik ta ta u e dan na liu usuf o.” ¹¹ Fifin ae ka tara aragii, “Ier, biil ti utut kiam, ma toh na dan i puh kanaka. On kep dan na liu ae fiawah? ¹² Arafah, o wol le o laumet lo tubutamat kerer Jekop? I ta ta u e toh na dan igii sing kemem, ma i tom ka yin ta lo turan berberat kia ke foron bulmakau ke foron sipsip kia.”

¹³ Iesu ka kiliis u aragii, “Fanu tikii ae ri yin tina dan ae, rin metdan sabin, ¹⁴ isau le seh sau ae i yin tina dan igii ia ta u sing i, biil mang in to metdan. Biil. Dan igii ia ta u sing i in tapiek arae matan dan i ring ma in ta liu fitliu.”

¹⁵ Fifin ae ka tara aragii, “Ier, ta dan ae sing iau, isi biil sabin ian metdan ma biil mang ian fis sabin uga isi utfe dan.”

¹⁶ Ka fas u aragii, “La, kam pes antum ma kamuk fis uga.”

¹⁷ Fifin ae kiliis u aragii, “Biil ti antung.”

Ka fas u aragii, “O orek tekentu aunbiing o tara le biil ti antum. ¹⁸ Tekentu lo le, o ka telpes ta ilim e kalu. Ma kalu igii o kiis tura, biil e antum. Sanih o ka use ta u i tekentu.”

¹⁹ Fifin ae ka tara sing i aragii, “Ier, ia par u aragii le, o nenge poropet. ²⁰ Foron tubutamat kemem ri lotu la na pungpung igii, isau le gam fan Iudaia gam tara le falifuh ae keren lotu la lo, e Ierusalem.”

²¹ Iesu ka fas u aragii, “Tin ier, unune lo iau, nenge aunbiing in tapiek ae biil gamen lotu una aisa Tata aga na pungpung igii le na Ierusalem. ²² Gam fan Samaria, gam lotu una aisan sanih biil gam usum lo, kemem lotu una aisan sanih kemem usum lo, wara le fafaliu ke God i la sing kemem fan Iudaia. ²³ Isau le nenge aunbiing in tapiek ma igii mang ka tapiek, aunbiing foron tom lotu tekentu rin lotu una aisa Tata ini tanwa ma ini tekentu, wara le Tata i im isi foron matngan tom lotu arae. ²⁴ God

i tanwa ma foron tom lotu kia, rin lotu tom ini tanwa ma ini tekentu.”

²⁵ Fifiin ae ka tara aragii, “Ia usum le Mesaia, ae ri foteng u ini Karisito, in tapiek. Aunbiing in tapiek, in famalal kerer ini foron tier tikii.”

²⁶ Ke Iesu ka fas u le, “Iau sau igii, ia orek turam.”

²⁷ Fanpil, ke berberat na fafausum kia ri ka tapiek, ke ri ka bitit na aunbiing ri tafe u i orek la turan nenge fifin. Isau le biil tikas i diik u le, “Sanih o ier isi?” le aragii “O orek tura isi sanih?”

²⁸ Ke fifin ae ka luun ufu luunluun dan kia ma ka fis una maleh, ka fas fanu le, ²⁹ “Gam la ugapiék ma gamek par nenge kaltu, i fas iau ini foron tier tikii ia tel ta u. I sangan e Mesaia?” ³⁰ Ri ka suuh tina maleh ma ri ka la isi tafe u.

³¹ Aunbiing sau fifin ae i kang koseng ri, berberat na fafausum kia ri ka fas u le, “Rabi, ien mang.”

³² Isau le Iesu ka fas ri aragii, “I mel e inen aiak una ien ae biil gam usum lo.”

³³ Ke berberat na fafausum kia ri ka fadiik fis tom ini ri le, “Awii ngan tikas ka fen ta u ini ti inen?”

³⁴ Iesu ka tara sing ri aragii, “Inen aiak, isi le ian misuut na wolwol ke seh i wuun ta iau uga ma isi farop foim kia.

³⁵ Gam tom, gam use u la le, ‘Infet biitom e funiil aiwa isi aunbiing na ilfafua.’ Ia fas gam le, gamen sapeng na matmi ma gamek par una mok. Ka matuk mang e mok una ilfafua. ³⁶ Tom lalamok, ik kep fifiil kia mang, ma ik lalamok turim una liu fitliu, isi tom lalamok ke tom soso ruk laes turim. ³⁷ Pesu, orek ae i tekentu, ‘Nenge kaltu i soso ke neng ka lalamok.’

³⁸ Ia wuun ta gam isi lalamok na mok ae biil gam foim ta lo. Fal tom ri tel rakrakai na foim ta lo ma gam ka kep rokap tina songsong kiri.”

Ifuun e Fan Samaria ri ka Unune

³⁹ Ifuun e fan Samaria tina maleh ae ri ka unune lo Iesu, i wara na orek an famalal ken fifin ae i tara ta le, “I fas ta iau ini foron tier tikii ia tel ta u.” ⁴⁰ Ke, na aunbiing fan Samaria ri ka la una aisa, ri ka tel papte u ke ka kiis tura ri na iu e biing. ⁴¹ Ma fanu fuun biitom ri ka tapiek tom unune i wara na orek ke Iesu.

⁴² Ri ka fas fifin ae le, “Biil kemem unune sau wara na orek kiam, kemem unune wara le kemem ka ongen ta u ke kemem ka usum le kaltu sau igii, i e Tom Fafaliu ken fanu tikii na piklinbat.”

Iesu i Faliu Kalalik ken nenge Tara Kaltu

⁴³ Namih na iu e biing aiwa, Iesu ka la una Galili. ⁴⁴ Iesu tom ka use famalal u le, nenge poropet, biil ri bulat la lo na maleh kia tom. ⁴⁵ Isau le, aunbiing Iesu ka tapiek na Galili, fan Galili ri ka so-mangat pes u. Ri ka par ta foron matngan fakileng tikii i fatapiek ta u na Ierusalem, wara le ri sabin ri la tah na Inen na Liuliu Kulef.

⁴⁶ Ka tapiek fis sabin na Kana, na fali-fuh na Galili, na maleh ae i soikis ta dan una wain. Ma i mel e nenge tom foim ken king, kalalik kia i sasem na maleh na Kapernaum. ⁴⁷ Aunbiing kaltu ae ka ongen u le Iesu ka la tah tina Iudaia una Galili, ka la una aisa ma ka sising pes u le in la una Kapernaum ma ik faliu pes ke kalalik fatat in met. ⁴⁸ Iesu ka fas u aragii, “Male biil gam par foron rakrakai na fakileng ke foron tier an fabitit, biil gamen unune.”

⁴⁹ Kaltu ae ka fas u aragii, “Ier, kara mang, tarama keng kalalik in met.”

⁵⁰ Iesu ka fas u aragii, “La mang. Kem kalalik in liu.” Kaltu ae ka unune na orek ke Iesu ke ka la. ⁵¹ Biil biitom i tapiek na Kapernaum, ke foron tom fafauun kia, ri ka tafe u na sal ini orek le, “Kem kalalik

ka liu mang.” ⁵² Ka diik ri isi aunbiing sah tom, i liu rokap e ke kalalik. Ke ri ka fas u le, “Gogor i rop kuseng u nabiing na i tikii e aunbiing na efef.”

⁵³ Namih, taman kalalik ae ka wol pes u le, i e aunbiing tutus ae, Iesu i fas ta u le, “Kem kalalik in liu.” Pesu i ke foron fanu tikii na fel kia, ri ka unune.

⁵⁴ Igii, e fawu e rakrakai na fakileng Iesu ka fatapiek u na Galili aunbiing i la tah tina Iudaia.

Iesu i Faliu nenge Kaltu na Biingen Mangeh

5 Fal e aunbiing namih, Iesu ka tatkau una Ierusalem isi nenge tel inen ken fan Iudaia. ² Awii na Ierusalem fatat isi nenge matan ubiif ae ri foteng u ini Matan ubiif ken foron Sipsip, i mel e nenge kalpong, ae na orek Ibru ri foteng u ini Betesda,^{††} ma awii kawil u, i lim e palpaluang. ³⁻⁴ Ma awii na falifuh ae, i fuun e fanu, ri borong: ini sasem, fal ri kut, fal ri peo, ma fal baban fo ri i met.^{‡‡}

⁵ Neng e kaltu aiwa, sasem i kiis na liu kia na ituul e sangful ini wal e bet.

⁶ Aunbiing Iesu ka par u i borong kiniis, ka usum tah le kaltu ae ka sasem tah na tara na dolon aunbiing, ke ka diik u, “Arafah, o ier isi on liu?”

⁷ Kaltu ae ka kiliis u aragii, “Ier, biil tikas una lupes fapuh iau una kalpong na dan aunbiing i burburak. Ia totof la bii le ian puh, ke fal e fanu keskes ri ka kep ta salang.”

⁸ Iesu ka fas u aragii, “Aptih, kep mii salam ma ok la.” ⁹ Fanpil, ke sasem ken kaltu ae ka rop, ka kep mii sala ke ka tipes la.

Tier igii i tapiek na Biingen Mangeh.

¹⁰ Pesu foron famfamu ken fan Iudaia ri ka tara sing kaltu ae i liu rokap aragii,

“Na nagogon, i ti kale u le, gong o kep mii salam na Biingen Mangeh.”

¹¹ Isau le ka kiliis ri aragii, “Kaltu ae i faliu ta iau i fas iau le, ‘Kep mii salam ma ok la.’”

¹² Ri ka diik u le, “Seh na kaltu i fas o le, ‘Kep mii salam ma ok la?’”

¹³ Isau le kaltu ae, biil i usum le seh i faliu ta u, wara le Iesu ka liur tah na fatpoton motrong na fanu tinaiwa.

¹⁴ Namih sabin Iesu ka tafe u na Felun Sising ke ka fas u le, “Par u, o ka tapiek rokap fis mang. Susuaf mang na tel sinang laulau, tarama ti tatawin laumet in tapiek lo wo.” ¹⁵ Kaltu ae ka la, ka fas fan Iudaia le, kaltu ae i faliu pes ta u, i sau e Iesu.

Iesu i Tara le i Kalalik ke God

¹⁶ Pesu foron famfamu ken fan Iudaia ri ka falaulau Iesu, wara le i famam fafaliu na Biingen Mangeh. ¹⁷ Iesu ka fas ri le, “Tata i rik foim fitliu papang igii, ke iau sabin, ia tel foim.” ¹⁸ Pesu ri ka lala totof mang tom le rin siimete Iesu, wara le, biil ae sau le i lek nagogon na Biingen Mangeh, i foteng God sabin le i e Tama tutus, pesu ka tel u ka fafasih ini God.

¹⁹ Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, Kalalik biil i fasih in tel ti tier ini wolwol kia tom. Biil. I tel tier sau ae i par Tama i tel u la, wara le sanih Tama i tel u, Kalalik sabin in tel u.

²⁰ Taman Kalalik i ier kanaka isi ke Kalalik ma i finngas u la ini foron tier tikii i tel u. In finngas u ini foron tier laumet na fal igii, isi gamek lala bitit. ²¹ Tata i fap-tih ta foron minet ma i ta liu sing ri. Arae sau, ke Kalalik sabin i ta liu sing fanseh ri ier le in ta u sing ri. ²² Tata biil i nagogon tikas, isau le ka ta tikii ta rakrakai

^{††}5:2 Fale tom tasum ri tara le asan kalpong ae, e Betsada

^{‡‡}5:3-4 Fale tom tasum ri wol le fal e orek biitom igii: Fale biing nenge angelo ke Kumguui i puh la, ke ka ikis dan ke dan ka burburak. Seh i puh famu una dan ae i burburak, in liu na sasem kia.

una nagogon usuf ke Kalalik, ²³ isi fanu tikii rik sik asa ke Kalalik arae sau ri sik asa Tama. Seh biil i sik asa ke Kalalik, biil i sik asa Tama, ae i wuun ta u uga.

²⁴ “Tekentu kanaka, ia fas gam, seh i ongen orek kiak ma i unune lo seh i wuun ta iau uga, i mel e liu fitliu ma biil in fiu na nagogon. Biil. Ka la koseng ta minet una liu. ²⁵ Tekentu kanaka, ia fas gam, nenge aunbiing in tapiek ma igii mang ka tapiek tah, aunbiing foron minet rin ongen kinen Kalalik ke God ma fanseh ri ongen u, rin liu. ²⁶ Tata i e wara e liu. Arae sau, ka ta u sing ke Kalalik isi i sabin ik wara e liu. ²⁷ Ma ka ta ta u e rakrakai una nagogon sing i, wara le i e Kalalik ken Kaltu.

²⁸ “Gong gam bitit na orek igii, wara le nenge aunbiing in tapiek ae foron minet tikii na palgan toh, rin ongen kine, ²⁹ ke rik suuh. Fanseh ae ri tel ta sinang rokap rin aptih isi kep liu, ma fanseh ae ri tel ta sinang laulau, rin aptih isi fiu na nagogon. ³⁰ Biil i fasih ian tel ti tier namin wolwol kiak tom. Biil. Ia nagogon sau namin sanih ia ongen u. Ma nagogon kiak i tortores, wara le biil ia mi na ti wowol kiak tom, isau le ia mi sau namin wowol ke seh ae i wuun ta iau.

Orek an Famalal ulo Iesu

³¹ “Male iau tom, ian famalal foron tier i tekentu ulo iau, foron tier ian use u biil in tatawin. ³² Nenge kaltu keskes tom, i famalal tekentu ulo iau, ma ia usum le sanih i famalal ulo iau i tatawin.

³³ “Gam ka wuun ta fal e fanu usuf Jon ma ka famalal ta u e sanih i tekentu ulo iau. ³⁴ Biil ia somangat pes fafamalal ken fanu, isau le ia orek isi gamek kep fafaliu. ³⁵ Jon i arae lam ae i karef ma ka ta malal, ma gam ka laes na malal lo na fatuklin aunbiing.

³⁶ “Imel e orek an famalal kiak ae i tatawin kanaka na neng ae sing Jon. I e foim tom ae Tata i wuun ufu ta iau isi ian

farop u, ma sanih ia tel u, i famalal u le i tekentu le Tata ka wuun ufu ta iau. ³⁷ Ma Tata, ae ka wuun ufu ta iau, ka famalal ta sanih i tekentu ulo iau. Biil biitom gam ongen kine ke biil biitom gam par u le i par arafah. ³⁸ Ke orek kia biil i kiis na liu kimi, wara le, biil gam unune lo seh ae i wuun ta u. ³⁹ Gam famam parpar tole foron sun orek na Buk na Gogoh, i wara gam wol le na foron orek ae in ta liu fitliu sing gam. Foron orek tom ae ri famalal sanih i tekentu ulo iau. ⁴⁰ Isau le biil gam ier isi la una aisang, isi gamek kep liu.

⁴¹ “Biil ia somangat pes ususefages sing fanu. ⁴² Isau le, ia usum lo gam foron matngan fanu arafah. Ia usum le, biil gam ier isi God na balmi. ⁴³ Ia la tah ugapiiek, wara le Tata i wuun ta iau, ke biil gam somangat pes iau. Isau le, male tikas in la tom ini wolwol kia, ke gamek somangat pes u. ⁴⁴ Biil i fasih gamen unune lo iau, male gam somangat pes ususefages sing temtem tikii lo gam tom, ma biil gam totof isi kep ususefages tinbae sau sing God.

⁴⁵ “Isau le gong gam wol le, ian ususe ami sing Tata. Biil. Ier ae in ususe ami, i e Moses, ae gam luun unune kimi lo le in lupes gam. ⁴⁶ Male gamen unune ta lo Moses, ke gamen unune sabin lo iau, wara le ka siit ta orek an famalal ulo iau. ⁴⁷ Male biil gam unune na sanih i siit ta u, ke arafah gamek unune arae na sanih ia use u?”

Iesu i Fen i Lim e Arip e Fanu

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lk 9:10-17)

6 Fale aunbiing namih, Iesu ka sopaket dan kawil Galili (ae ri foteng u sabin ini dan kawil Taiberias). ² Ma gur na fanu ri ka mi lo, wara le ri ka par ta u e foron rakrakai na fakileng ae ka tel ta u lon fanu ae ri sasem. ³ Namih, Iesu ka tatkau na baban nenge punggung ma ka kiis turan berberat na fafausum

kia. ⁴ Aunbiing ka fatat isi inen na Liuliu Kulef ken fan Iudaia.

⁵ Aunbiing Iesu i sake mata, ka par gur na fanu ri ka la isi tafe u, ke ka diik Pilip le, “Fiah keren fiil ti beret wah an fanu igii?” ⁶ I diik sau aragii isi in tof u, wara le i tom ka usum tah na sanih in tel u. ⁷ Pilip ka kiliis u aragii, “Fifiil ken i tikii e kalu na iwal e funiil biil in fasih una fiil beret isi temtem tikii na kalu ik ien ituul.” ⁸ Neng lon berberat na fafausum kia, Enru, tualik e Saimon Pita, ka fas u le, ⁹ “Nenge kalalik igii, i mel i lim e fabiro beret ri tel u ini bali, ke iu sabin e kok sing i. Isau le biil tom in fasih lo ri tikii.”

¹⁰ Ke, Iesu ka tara le, “Fas fanu tikii rik kiis.” Ifuun e rokap na fifih una kiis aiwa. Ma wewes lon fanu tamat tikii i fasih ini ilim e arip. ¹¹ Iesu ka kep beret, ka fot rokap lo usuf God, ma ka tulus fanu ae ri kiis tah. Ka tel u sabin arae na iwu e kok, ma fanu tikii ri ka ien ke ri ka mas.

¹² Aunbiing ri ka ien mas tah, Iesu ka fas berberat na fafausum kia le, “Kep turim foron tigan inen i kiis, tarama ka laulau foes.” ¹³ Ke, ri ka kep turim foron tigan inen tina i lim e beret ae foron fanu ri ien tiga tah. Ke ri ka siing u na nenge sangful ini wu e tara sara. ¹⁴ Namih na aunbiing fanu ri ka par ta rakrakai na fakileng Iesu i fatapieka ta u na matri, ri ka tara aragii, “Tekentu kanaka, igii i e poropet ae ri use ta u le in la uga na piklinbat.” ¹⁵ Iesu ka usum ta le fanu ae rin la ma rik fangongos u isi in tapieking, pesu i keskes tom ka la una nenge pungpung.

Iesu i La na olon Dan

(Mt 14:22-33; Mk 6:45-52)

¹⁶ Ka efef worwor mang ke berberat na fafausum kia ri ka puh fis una dan kawil. ¹⁷ Ri ka wof na nenge mon ke ri

ka sopaket dan kawil isi rik tapieka na Kapernaum. Ka kubunor mang ma Iesu biil biitom i tapieka sing ri. ¹⁸ Ke tara na kif ka tapieka ma dan ka panaf. ¹⁹ Aunbiing ri ka awes i fasih ini i lim le i won e kilomita, ke ri ka par Iesu ka la na olon dan isi mon, ke ri ka sokeh. ²⁰ Isau le Iesu ka fas ri aragii, “Iau sau. Gong gam sokeh.” ²¹ Pesu, ri ka laes isi rin siing u, ma fanpil ri ka tapieka na falifuh ae rin la ulo.

²² Na biing namih, gur na fanu ae ri kiis uf tah na nenge bulin dan kawil, ri ka wol tafe u le i tikii ta sau e mon aiwa. Ma Iesu biil biitom i wof turan berberat na fafausum kia. Ri keskes tom, ri la tah. ²³ Namih, fal e mon tina Taiberias ri ka masah fatat isi falifuh ae ri ien ta beret ae Kumguui i fot rokap ta lo. ²⁴ Ma aunbiing ri ka iliim u, le Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka mangmangal tah tinaiwa, ke ri ka wof na foron mon isi im isi Iesu na Kapernaum.

Iesu i e Beret na Liu

²⁵ Aunbiing ri ka tafe u na nenge bulin dan kawil, ri ka diik u aragii, “Tom fafausum, nangis o la tah uga?” ²⁶ Iesu ka kiliis ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, gam im isi iau, biil wara le gam par ta foron rakrakai na fakileng, ma i wara sau le gam ien ta beret ke gam ka mas. ²⁷ Gong gam foim isi inen ae in laulau, isau le gamen foim isi inen ae in kiis ma in ta liu fitliu, ae Kalalik ken Kalu in ta u sing gam. God Tata i finngas ta u le i somangat ini sanih ke Kalalik i tel u.

²⁸ Pesu, ri ka diik u le, “Sanih tom kemen tel u, isi kemek tel foim ae God i ier isi?”

²⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, “Foim ae God i ier isi i aragii, le gamen unune lo seh ae God i wuun ufu tah uga.”

[¶]6:14 Par Lo 18:15.

³⁰ Pesu, ri ka diik u aragii, “Matngan rakrakai na fakileng arafah ae on fatapiek u, isi kemek par u ma kemek unune lo wo? ³¹ Foron tubutamat kemem ri ien ta mana na falifuh foes, arae ri siit ta u na Buk na Gogoh le, ‘I fen ta ri ini beret tina kukulii una ien.’

Buk Song 78:24
Ma wo, sanih on tel u?”

³² Iesu ka fas ri le, “Tekentu kanaka, ia fas gam, biil e Moses ae i fen ta gam ini beret tina kukulii, isau le Tata tom ae i fen gam la ini beret tekentu tina kukulii. ³³ Wara le, beret tekentu ke God, i e seh ae i puh tina kukulii ma ka ta liu sing fanu tikii na piklinbat.”

³⁴ Ri ka fas u aragii, “Ier, tipesu igii, ok fen kemem ini e beret ae.”

³⁵ Ke namih, Iesu ka fas ri le, “Iau tom e beret na liu. Seh i la usuf iau, biil in to fitol. Ke seh i unune lo iau biil in to met dan. ³⁶ Isau le, arae ia ka fas ta gam le, gam ka par ta iau, isau le biil tom gam unune. ³⁷ Fanu tikii ae Tata i ta ta u usuf iau, rin la usuf iau. Ma seh i la usuf iau, biil ian to tel ufu. ³⁸ Wara le, ia puh tah tinbae na kukulii, biil isi ian mi na wolwol kiak tom, isau le ia puh tinbae isi ian mi na wolwol ke seh ae i wuun ta iau. ³⁹ Ma igii e wolwol ke seh ae i wuun ta iau ugapiék, le gong ia sok ufu tikas lo ri ae ka ta ta u usuf iau, isau le ian fapthi fafis ri na farfarop na biing. ⁴⁰ Wara le, wolwol ke Tata le, fanseh ri par usuf Kalalik ma ri ka unune lo, rin kep liu fitliu, ma ian fapthi fafis u na farfarop na biing.”

⁴¹ I use u arae, pesu foron famfamu ken fan Iudaia ri ka tanwaran belbel orek lo, wara le i tarah, ‘Iau tom e beret ae i puh tah tinbae na kukulii.’ ⁴² Ri ka tarah, “I sau e kalalik ke Iosep ae tama ru e tina kere usum lo ruh. Arafah ke igii ka tara le, ‘Ia puh tina kukulii?’”

⁴³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Gong gam belbel orek na fatpoto gam tom. ⁴⁴ Biil

tikas in la usuf iau, male Tata ae i wuun ta iau, biil i dat u usuf iau, ma ian fapthi fafis u na farfarop na biing. ⁴⁵ Ri siit ta u na sisiit ken foron poropet le, ‘God tom in fausum ri tikii.’

Aisaia 54:13
Ma fanu tikii ae ri ongen Tata ma ri ka kep usum sing i, rin la usuf iau. ⁴⁶ Biil tikas i par ta Tata, isau le ier sau ae tinbae sing God, i sau ka par ta Tata. ⁴⁷ Tekentu kanaka, ia fas gam, seh sau i unune, i mel e liu fitliu. ⁴⁸ Iau tom e beret na liu. ⁴⁹ Foron tubutamat gam, ri ien ta mana na falifuh foes, isau le ri ka met tom. ⁵⁰ Isau le, igii e beret ae i puh tinbae na kukulii ae le seh i ien lo, ke biil in to met. ⁵¹ Iau tom e beret ae i liu, ae i puh tah tinbae na kukulii. Male tikas i ien lo e beret igii, in liu fitliu. Beret igii, i e pununfong tom ae ian ta u, isi fanu na piklinbat rik liu.”

⁵² Namih fan Iudaia ri ka lala fakep ini orek na fatpoto ri tom le, “Kaltu igii in ta pununfo arafah usuf kerer isi kerek ien u?” ⁵³ Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, male biil gam ien pununfon Kalalik ken Kaltu ke biil gam umin dawu, biil in mel e liu tekentu sing gam. ⁵⁴ Seh sau i ien pununfong ma ka umin daung, i mel e liu fitliu, ma ian fapthi fafis u na farfarop na biing. ⁵⁵ Ia use u aragii, wara le, pununfong i e inen tekentu ma daung i e dan tekentu. ⁵⁶ Seh sau i ien pununfong ma ka umin daung, i patep lo iau ma ia ka patep lo. ⁵⁷ Tata ae i liu, i wuun ta iau. Ma ia liu i wara lo Tata i liu. Arae sabin ulo seh ae i ien lo iau in liu, wara lo iau. ⁵⁸ Igii e beret ae i puh tah tinbae na kukulii. Foron tubutamat gam, ri ien ta mana ke ri ka met tah, isau le seh ae i ien na beret igii, in liu fitliu.”

⁵⁹ Foron tier igii, i use u aunbiing i tel fafausum na felun lotu na Kapernaum.

Foron Orek na Liu Fitliu

⁶⁰Na wongwong una foron tier igii, ifuun e berberat na ffausum ke Iesu ri ka tara le, “Ffausum igii i ngangaten kanaka. Seh i fasih in kep u?”

⁶¹Iesu ka usum tah na sanih berberat na ffausum kia ri ususe u la, pesu ka tara sing ri aragii, “Foron ffausum igii i faluut gam?” ⁶²Gamen wol arafah male gamen par Kalalik ken Kaltu in tatkau fis una falifuh ae i puh tinlo pakanini? ⁶³Tanwa Kalkaluu i ta u la e liu. Rakrakai ken fanu biil in ta liu. Foron orek ae ia ka fas ta gam ini, ri ta liu na tanwa. ⁶⁴Isau le fal lo gam, biil gam unune.” I use u arae, wara le Iesu ka usum tah tina tanwara lon fanseh lo ri ae biil ri unune, ke seh ae in ta ufu una liman foron tuui. ⁶⁵Ke ka tara sabin aragii, “Igii sau e wara ia ka fas gam le, biil tikas i fasih in la usuf iau, male Tata biil i ta rakrakai sing i isi in la usuf iau.”

⁶⁶Tipes u na aunbiing ae, ifuun e berberat na ffausum kia ri ka la koseng u ma biil mang ri mi lo.

⁶⁷Iesu ka diik nenge sangful ini iu e kalalik na ffausum kia aragii, “Ke gam sabin, gam ka ier le gamek la koseng iau?”

⁶⁸Saimon Pita ka kiliis u aragii, “Kumguui, kemen la usuf seh? I mel e orek na liu fitliu ae sing o. ⁶⁹Kemem unune ma kemem usum le, wo e Kaltu Kalkaluu ke God.”

⁷⁰Ke Iesu ka fas u aragii, “Ia tom ia tim pes ta gam nenge sangful ini iu. Isau le neng lo gam i mel e tanwa laulau lo.”

⁷¹I use Iudas, kalalik ke Saimon Iskariot. I tekentu le i neng lon sangful ini iu e kalalik na ffausum, isau le namih in ta ufu Iesu.

Foron Tualik e Iesu biil ri Unune lo

7 Namih na foron tier igii, Iesu ka la na foron maleh tikii na falifuh na Galili, wara le foron famfamu ken fan Iudaia ri nene u isi rik siimete u. Pesu biil i ier isi in la una falifuh na Iudaia. ²Isau le aunbiing na Tel Inen na Palpalbuang^{§§} ken fan Iudaia ka fatat, ³ke foron tualik e Iesu ri ka fas u le, “On kang tinaga ma ok la una Iudaia isi berberat na ffausum kiam rik par foron rakrakai na fakileng on tel u. ⁴Seh ae i ier le fanu tikii rin usum lo, biil in tel famumun ti tier. Ma wo, o famam tel u la e foron tier igii, pesu ok finngas wo tom usuf fanu tikii na piklinbat.” ⁵Foron tualik ri ka fas u arae, wara le ri sabin, biil ri unune ta lo.

⁶Pesu, Iesu ka fas ri aragii, “Aunbiing tutus kiak biil biitom i tapiek. Isau le foron aunbiing tikii i fasih sau usuf gam. ⁷Fanu tikii tina piklinbat biil ri fasih rin ememse gam. Isau le ri ememse iau, wara le ia use famalal tekentu u lo ri le, sinangu ri i laulau. ⁸Gam la una tel inen. Iau tom biil ian tatkau una tel inen ae, wara le aunbiing tutus kiak, biil biitom i tapiek.” ⁹Ka use ta u arae, ma ka melmel fis tom na Galili.

¹⁰Isau le, namih sau lon foron tualik ri ka la tah una tel inen, Iesu ka la sabin, isau le biil i la na malal, i la mumun sau. ¹¹Ke foron famfamu ken fan Iudaia ri ka famam parpar isi awii na tel inen ae, ma ri ka diik aragii le, “Fiawah mang e kaltu ae?”

¹²Ma gur na fanu ae ri ka famam ngurke Iesu na fatpoto ri. Fal ri ka tara le, “I rokap na kaltu.”

Ma fal ri ka tara le, “I famam lame fager fanu.” ¹³Isau le biil tikas ik use ti tier ulo na matan fanu tikii, wara le ri sokeh foron famfamu ken fan Iudaia.

§§7:2 Par Lo 16:13. Tel Inen igii, ri tel u una wol pes aunbiing ri kiis na falifuh foes. Ri tel u la na Ierusalem.

Iesu i Fafausum Fanu

¹⁴Na fatpoton foron biing na tel inen ae, Iesu ka tatkau una Felun Sising ma ka tanwaran fausum fanu. ¹⁵Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka lala bitit, ma ri ka diik le, “Kaltu igii, arafah i kep u arae e tasum igii ma biil i fafausum tah?”

¹⁶Iesu ka kiliis ri aragii, “Sanih ia tel fafausum ini, biil e fafausum kiak tom. Biil. I la tom sing seh ae i wuun ta iau. ¹⁷Le tikas i ier le in tel tier God i ier isi, ke in par failiim u le foron fafausum kiak, i la tom sing God, le ia use u ini wolwol kiak tom. ¹⁸Seh i orek ini wolwol kia tom, i tel u isi fanu tikii rik sik asa. Isau le seh i tel foim una sik asa ier ae i wuun ta u, i e kaltu na orek tekentu. Ma biil ti famfabal lo. ¹⁹Tekentu kanaka, ia fas gam, Moses i ta ta u e nagogon sing gam. Isau le, biil tom tikas lo gam i misuut na nagogon. Isi sanih gam ka totof isi siimete iau?”

²⁰Gur na fanu ae ri ka kiliis u aragii, “Imel e tanwa laulau i susuef o. Seh i totof isi siimete wo?”

²¹Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia tel ta nenge rakrakai na fakileng na Biingen Mangeh, ma gam tikii gam ka lala bitit. ²²Isau le, fal e aunbiing gam kiit fal e kalalik la na Biingen Mangeh, wara Moses i ta ta nagogon na fakiit ae usuf gam. Isau le biil i la tah sing Moses, i la tom sing foron tubutamat gam. ²³Ke, male nenge kalalik, ri kiit u na Biingen Mangeh, isi le nagogon ke Moses gong ri lek u*, isi sanih gam ka ngaliaf ulo iau i wara le ia faliu tikii u e kaltu ae na Biingen Mangeh? ²⁴Gong gam fule foron tier na parpar kimi sau. Gamen fule foron tier ini tortores na wolwol.”

Fal e Fanu biil ri

Unune le Iesu i e Mesaia

²⁵Wara na foron tier ae Iesu i use ta u, pesu fal e fanu na Ierusalem ri ka tipes diik le, “I sau e kaltu igii ae ri famam totof le rin siimete u? ²⁶Par u, i orek malal na matan fanu, ma foron famfamu biil ri use ti tier ulo. Arafah, ri usum ngan le, i e Mesaia? ²⁷Isau le, kere usum sau le kaltu igii tingah, ma na aunbiing ae Mesaia in tapiek, biil tikas in usum le i tingah.”

²⁸Na aunbiing Iesu i famam tel fafausum kia biitom na palgan ubiif kale Felun Sising, ke ka perek aragii, “I tekentu le gam usum lo iau ma ia tingah. Biil ia la uga ini wolwol kiak tom. Biil. Isau le seh ae i wuun ta iau i tekentu kanaka. Biil gam usum lo. ²⁹Isau le ia usum lo, wara le ia la tinbae sing i, ma i wuun ta iau.”

³⁰Aunbiing ka use ta u aragii, ri ka totof le rik luse u, isau le biil tikas i luun lima lo, wara le aunbiing kia biil biitom i tapiek. ³¹Isau le ifuun e fanu na palgan gur ae ri unune lo. Ke ri ka tara aragii, “Aunbiing Mesaia in tapiek, in fatapiek in fuun e rakrakai na fakileng sabin lo kaltu igii, le biil? Awii biil. Ier sangan igii e Mesaia?”

³²Foron Farasi ri ka ongen gur na fanu ae ri famam ngurke foron orek igii lo Iesu. Ke foron famfamu ken foron pris turan foron Farasi ri ka wuun foron tom parpar kale Felun Sising isi rin luse u.

³³Pesu Iesu ka fas ri le, “Ian kiis tura gam na fatuklin aunbiing sau, ma namih ian la usuf seh ae i wuun ta iau. ³⁴Gamen im isi iau, isau le biil gamen tafe iau, ma falifuh ae ia kiis lo, biil i fasih gamen la ulo.”

---

*7:23 Nagogon ke Moses i use u le nenge kalalik rin kiit u na fawalu e biing kia namih namin biing i pang lo. Male biing ae i tapiek ne Biingen Mangeh, isau le rin kiit u tom.

³⁵ Fan Iudaia ri ka orek fis tom na fatpoto ri le, “Kaltu igii i ier le in la uwah, ae biil i fasih keren tafe u? Arafah, in la usuf foron fanu kirer ae ri kiis sararah na foron maleh tikii na Grik, ma ik fausum fan Grik? ³⁶ Sanih e kamtinan orek kia aunbiing i tara le, ‘Gamen im isi iau, isau le biil gamen tafe iau,’ ke ‘Falifuh ae ia kiis wah, biil i fasih gamen la ulo?’”

³⁷ Na farfarop na biing na tel inen, i arae tara na biing, ma Iesu ka tih ma ka perek aragii, “Male seh i metdan, ke ik la usuf iau isi ik in. ³⁸ Seh i unune lo iau, foron dan na liu in ring suuh tinawii sing i, arae Buk na Gogoh i use ta u.” ³⁹ Ma Iesu i use u arae isi Tanwa Kalkaluu, ae fanseh ri unune lo, rin kep u. Aunbiing ae, God biil biitom i ta ufu Tanwa Kalkaluu, wara le memeh ke Iesu biil biitom i tapiek malal.

⁴⁰ Aunbiing fal e fanu ri ka ongen u ka orek arae, ke ri ka tarah, “Tekentu kanaka, kaltu igii i e poropet ae Buk na Gogoh i fafas ta ini.”[†]

⁴¹ Fal ri ka tara le, “I e Mesaia.”

Isau le fal ri ka tarah, “Mesaia biil in la tina Galili. ⁴² Buk na Gogoh i use ta u le, Mesaia in la tina mat ke king Dewit, ma in pang na Betliem, na maleh ae Dewit i kiis ta lo.” ⁴³ Pesu ka mel e tampaek na fatpoton gur na fanu, i wara lo Iesu. ⁴⁴ Fal ri ka ier isi rin luse u, isau le biil tikas lo ri i luun lima ta lo.

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

⁴⁵ Ke, foron tom parpar kale Felun Sising ri ka fis usuf foron famfamu ken foron pris ke foron Farasi. Ri ka diik foron tom parpar kale Felun Sising le, “Isi sanih biil gam lame u uga?”

⁴⁶ Ke foron tom parpar kale Felun Sising ri ka tara le, “Biil tom tikas i orek la arae kaltu igii i orek.”

⁴⁷ Foron Farasi ri ka kiliis ri aragii, “Gam sabin, ka lame fager ta gam?”

⁴⁸ Arafah, imel e tikas lon foron famfamu le tikas lo kemem foron Farasi ka unune ta lo? Biil tom tikas. ⁴⁹ Isau le, gur na fanu ae ri unune lo, biil ri usum na nagogon ke Moses, pesu ngaliaf ke God ka kiis tah lo ri.”

⁵⁰ Nikodimas i e neng sabin lon foron Farasi. I la tah usuf Iesu pakanini. Ke ka tara sing ri aragii, ⁵¹ “Namin nagogon kirer, biil i fasih keren nagogon tikas male biil bii kere ongen famu u le sanih i tel u.”

⁵² Ri ka kiliis u aragii, “Wo tina Galili sabin? Par foron orek ae na Buk na Gogoh ke ok par u le, biil ti poropet in la tina Galili.” ⁵³ [Ke, ri tikii ri ka pipiek una foron maleh temtem tikii kiri.

Ri Lame Nenge Fifin i tel Sinangun Puur usuf Iesu

8 Isau le Iesu ka la una Pungpung na Olif. ² Na biingbiing saksak, ka tapiek fis sabin na palgan ubiif kale Felun Sising ke aiwa fanu tikii ri ka kiis kawil u ke ka kiis isi fausum ri. ³ Foron tom fafausum ini nagogon ke foron Farasi, ri ka lame fakau nenge fifin ae ri tafe u i tel sinangun puur. Ke ri ka fasotih u na famu lo ri. ⁴ Ma ri ka diik Iesu le, “Tom fafausum, fifin igii ri tafe u i tel sinangun puur. ⁵ Na nagogon kirer, Moses i fas farakrakai ta kerer isi keren luu mete matngan fifin arae. Sanih on use u?” ⁶ Ri ka tel matngan fagalte aragii una tata kuun isi Iesu, isi ik mel e tier rin tih lo una tiu Iesu.

Isau le Iesu ka parau ma ka types sisiit na nanal ini katngan lima. ⁷ Aunbiing ri famam diik u biitom, ka sotih torteres ma ka tara sing ri le, “Male tikas lo gam ae biil ti sinang laulau kia, ke ik luu famu

[†]7:40 Par Lo 18:15

u ini tifat.”⁸ Ka parau fis sabin ke ka sisiit na nanal ini katngan lima.

⁹ Na aunbiing ri ka ongen ta u i use u aragii, ri ka tipos suuh temtem tikii. Foron tubunkak ri suuh famu, papang na aunbiing Iesu keskes mang turan finin ae i tih tatom aiwa.¹⁰ Iesu ka sotih fis ma ka diik u aragii, “Tin ier, fiawah mang e fanu aga? Biil tikas i nagogon wo?”

¹¹ Fifiin ae ka kiliis u aragii, “Ier, biil tikas.”

Iesu ka fas u le, “Iau sabin, biil ia nagogon wo. La mang, ke gong sabin o tel sinang laulau.”[‡]

Iesu tom e Malal ken Fanu tikii na Piklinbat

¹² Ke Iesu ka orek sabin usuf fanu, ma ka tarah, “Iau tom e malal ken fanu tikii na piklinbat. Seh sau ae i mi lo iau, biil tom in la na kubunor. Biil. Isau le in mel e malal na liu.”

¹³ Ke foron Farasi ri ka tara sing i aragii, “Igii o ka famalal fafis wo tom, isau le orek an famalal kiam, biil i tatawin.”

¹⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Taftawa le ia famalal fafis iau tom, orek an famalal kiak i tatawin, wara le ia usum le ia la tingah, ma ian la uwah. Isau le biil gam usum le ia la tingah ma ian la uwah.

¹⁵ Gam mi la sau na wolwol ken kalu tinaga na piklinbat aunbiing gam nagogon, isau le ia biil ia nagogon tikas.

¹⁶ Isau, male ian tel nagogon la, ke foron nagogon kiak in tekentu, wara le biil ia keskes ia tel nagogon. Ia tih tura Tata ae i wuun ta iau ugapiiek.¹⁷ Na nagogon kimi tom, ri siit ta u le orek ken iu tom e kalu i tatawin.¹⁸ Iau tom ia famalal fafis iau. Nenge tom fafamalal kiak sabin e Tata, ae i wuun ta iau.”

¹⁹ Ke ri ka diik u le, “Fiawah e tamam?”

Iesu ka kiliis ri aragii, “Biil gam usum lo Tata ke biil gam usum lo iau. Male gam ka usum tah lo iau, ke gamen usum sabin lo Tata.”²⁰ Ka use foron tier igii aunbiing i fausum fanu na palgan ubiif kale Felun Sising, fatat isi falifuh ae ri luun foron fafen la wah. Isau le biil tikas i luse u, wara le aunbiing kia biil biitom i tapiiek.

²¹ Iesu ka fas ri sabin le, “Ian la koseng gam, ke gamek im isi iau, ma gamen met ini foron sinang laulau kimi. Falifuh ae ian la ulo, biil i fasih gamen la ulo.”

²² Pesu foron famfamu ken fan Iudaia ri ka diik le, “Arafah, in siimete u tom? I e wara sangan ka tara, ‘Falifuh ae ian la ulo, biil i fasih gamen la ulo?’”

²³ Isau le Iesu ka tara biitom aragii, “Gam tina pikli, ma iau tina mawe. Gam tinaga na piklinbat ma iau biil tinaga na piklinbat.²⁴ Ia ka fas ta gam le gamen met ini foron sinang laulau kimi. Male biil gam unune le iau sau e ier ae,[¶] ke gamen met tom ini foron sinang laulau kimi.”

²⁵ Ri ka diik u le, “Wo seh?” Iesu ka kiliis ri aragii, “Arae tom ia use u la sing gam tin pakanini na tanwara papang igii.²⁶ Ifuun e tier ian use u isi una nagogon gam. Isau le seh i wuun ta iau, i tekentu kanaka. Ma sanih ia ka ongen ta u sing i, ia ka fas ta fanu tikii ini.”

²⁷ Biil ri usum le i fasfas ri la ini Tama.²⁸ Pesu, Iesu ka tara aragii, “Aunbiing gam ka fafen ta Kalalik ken Kaltu, namih gamek usum le iau sau e ier ae, ke le biil ia tel ti tier ini wolwol kiak tom. Biil. Isau le ia use sanih sau ae Tata i fas ta iau ini.²⁹ Ma ier ae i wuun ta iau, igii tom na aisang. Biil i fin koseng iau la,

[‡]8:11 Fale tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Jon biil i siit orek tina 7:53-8:11. Ri wol le nenge kalu keskes i siit ta u namih.

[¶]8:24 Na Exodus 3:14 God i orek tah tura Moses ma i foteng asa tom le, ‘iau sau e ier ae’. Igii Iesu ka foteng u tom ini as sabin ae.

wara le ia tel foron foim la tom ae i ier la isi.” ³⁰ Aunbiing ka use ta u aragii, ke fanu fuun ri ka unune lo.

Foron Berberat ke Abaram

³¹ Ke Iesu ka fas fan Iudaia ae ri ka unune ta lo le, “Male gamen posefat na orek kiak, ke gamen tapiek arae berberat na fafausum tekentu kiak. ³² Ke gamen usum na tekentu, ke tekentu ae in fasengsegeng gam.

³³ Ri ka kiliis u aragii, “Kemem foron tubumat e Abaram, ma biil bitom keme tapiek arae foron fafauun ken tikas. Arafah o ka tara le kemen sengsegeng?”

³⁴ Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, fanu tikii ae ri tel sinang laulau la, rin tapiek arae fafauun ken sinang laulau. ³⁵ Nenge fafauun biil i kiis fitliu la na matanfel. Biil. Isau le nenge kalalik tina matanfel ae, i kiis fitliu aiwa. ³⁶ Ke male Kalalik i fasengsegeng gam, ke gamen sengsegeng sikit. ³⁷ Ia usum le gam foron tubumat e Abaram. Isau le gam totof isi siimete iau, wara le biil ti salan orek kiak na balmi. ³⁸ Ia use foron tier ae ia par ta u sing Tata, ma gam tel sanih la ae gam par u sing tama gam.”

³⁹ Ri ka kiliis u aragii, “Kemem foteng Abaram arae tama kemem, wara le i e tubumat kemem.”

Iesu ka fas ri le, “Male gam berberat ke Abaram, ke gamen tel ta foron tier ae Abaram i tel ta u. ⁴⁰ Isau le, biil. Igii gam ka totof isi siimete iau, ia kaltu ae i fas ta gam ini tekentu ae ia ka ongen ta u sing God. Abaram biil i tel ti tier tah aragii. ⁴¹ Igii gam tel tel foron tier ae tama gam tom i tel u la.”

Ke ri ka tara sing i aragii, “Biil kemem pang na sal. God keskes sau, i e Tama kemem.”

Foron Berberat ke Satan

⁴² Iesu ka fas ri aragii, “Male God in Tama gam tah, ke gamen ier kanaka isi iau, wara le ia la tah tinbae sing God ma iau mang igii. Biil ia la tah ini wolwol kiak tom uga. Biil. Isau le God tom i wuun ta iau ugapiék. ⁴³ Isi sanih biil gam malal na foron orek kiak? Wara le biil i fasih gamen ongen foron sanih ia use u.

⁴⁴ Gam berberat ke tama gam, e Satan, ke gam ka ier isi mi na wolwol ke tama gam. Tina tanwara i nenge tom siimete fanu, ma biil i sotih la na tekentu, wara le biil ti tier i tekentu la sing i. Aunbiing i lem, i orek tina bala tom, wara le i tom lemlemet ma i taman lem. ⁴⁵ Isau le biil gam unune lo iau, wara le ia fas gam ini tekentu. ⁴⁶ I fasih tikas lo gam in orek tus le ia tel ta ti sinang laulau? Male ia fas gam ini orek tekentu, ke isi sanih biil gam unune lo iau? ⁴⁷ Seh ke God tom, i ongen sanih God i use u la. Ma wara ae biil gam ongen orek kiak, i aragii, biil gam fanu ke God.”

Iesu i Laumet lo Abaram

⁴⁸ Ke fan Iudaia ri ka kiliis u aragii, “Kemem use fatus u le wo tina Samaria ma i mel e tanwa laulau lo wo.”

⁴⁹ Iesu ka fas ri le, “Biil i mel e tanwa laulau lo iau. Ia bulat lo Tata, isau le biil gam bulat lo iau. ⁵⁰ Biil ia ier isi sik asang tom. Biil. Isau le God tom i ier isi sik asang, ma i e tom nagogon. ⁵¹ Tekentu kanaka, ia fas gam, male seh i posefat na orek kiak, biil in to met.”

⁵² I wara na orek ke Iesu, pesu fan Iudaia ri ka fas u le, “Igii kemem ka usum mang le i mel e tanwa laulau lo wo. Abaram ka met tah ke foron poropet sabin. Isau le wo tara le, male seh sau i posefat na orek kiam, biil in to met. ⁵³ O wol o laumet lo tama kemem Abaram? Ka met tah ke foron poropet sabin ri ka met tah. O wol le o seh?”

⁵⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, “Male ia sik asang tom, ke orek kiak i tier foes. Tata, ae gam tara le i e God kimi, i e ier ae i sik asang.” ⁵⁵ Gam, biil gam usum lo, isau le ia usum lo. Male ian tara le biil ia usum lo, ke iak tapiek tom lemlemet arae gam, isau le ia usum lo, pesu ia ka posefat na orek kia. ⁵⁶ Tama gam sing Abaram i laes tah isi par biing kiak, ma igii ka par ta u ke ka laes.”

⁵⁷ Ke fan Iudaia ri ka fas u le, “Biil bitom i lim e sangful e bet kiam, ma o ka par ta Abaram?”

⁵⁸ Iesu ka kiliis ri le, “Tekentu kanaka, ia fas gam, aunbiing Abaram biil biitom i pang, ia ka kiis tah.” ⁵⁹ Na foron orek ae Iesu ka use ta u, pesu ri ka kep fat isi rin luu mete u. Isau le Iesu ka mumun na fatpoton fanu ma ka suuh tina Felun Sising ae.

Iesu i Faliu nenge Kut

9 Aunbiing Iesu ka toltole sal la, ke ka par nenge kaltu, i pang ma ka kut tah. ² Ke berberat na fafausum kia ri ka diik u le, “Tom fafausum, seh i tel ta sinang laulau pesu kaltu igii ka pang ini kut, i tom le, tama ru e tina?”

³ Iesu ka kiliis ri aragii, “Kaltu igii, biil i kut i wara na sinang laulau kia, le na sinang laulau ke tama ru e tina. Biil. I kut isi fanu tikii rik par foim ke God ik tapiek malal na liu kia. ⁴ I rokap le kerek tel foim ke seh ae i wuun ta iau, aunbiing i siat biitom. Wor apiek i lalala ae biil tikas i fasih in rik foim. ⁵ Aunbiing ia kiis biitom na piklinbat, iau tom e malal ken fanu tikii na piklinbat.”

⁶ Ka use ta u arae, ma ka ubis una nanal, ke ka tel pisak ini ubis kia ma ka luun u na iun matan kut ae. ⁷ Ke Iesu ka fas u aragii, “La, ok susuh na kalpong ri foteng u ini Siloam” (kamtina e Siloam e wuun). Ke kaltu ae ka la ke ka susuh, ma aunbiing ka fis ma iun mata ka sapeng tah.

⁸ Pesu, foron tikiin maleh kia ke fanu ae ri par ta u i kiis la isi ka sising fanu isi tier, ri ka diik le, “I sau e kaltu ae i kiis la isi ka sising tier igii?” ⁹ Fal ri ka tara le, i sau.

Isau le fal ri ka tara le, “Biil. I par sau arae i.”

Isau le i tom ka tartara la le, “Iau sau e kaltu ae.”

¹⁰ Ri ka diik u le, “Arafah, ke igii iun matam ka sapeng?”

¹¹ Ka kiliis ri aragii, “Kaltu ae ri foteng u ini Iesu, i tel ta pisak ma ka luun u na iun matang. Ke ka fas iau isi ian susuh na kalpong na Siloam. Ke ia ka la ma ia ka susuh ke ia ka par.”

¹² Ri ka diik u aragii, “I fiawah?”

Ka kiliis ri aragii, “Biil ia usum.”

Foron Farasi ri Diik faikis Kut

¹³ Ke ri ka lame kaltu ae i kut tah usuf foron Farasi. ¹⁴ Ma biing ae Iesu i tel ta pisak ma ka luun u na iun matan kaltu ae i kut tah, i e Biingen Mangeh. ¹⁵ Pesu foron Farasi ri ka diik u sabin le, “I tara arafah ke o ka par?”

Ke kaltu ae ka tara sing ri le, “I luun pisak na iun matang, ke ia ka susuh, ke ia ka par.”

¹⁶ Fal e Farasi ri ka tara le, “Biil e kaltu ke God igii, wara le i lek nagonon na Biingen Mangeh.”

Isau le fal ri ka diik le, “Ifasih le tikas e tom tel sinang laulau in fatapiek foron matngan rakrakai na fakileng aragii?” Ke ka mel e tampaek na fatpoto ri.

¹⁷ Ke, ri ka diik kaltu tala ae le, “O wol le i matngan kaltu arafah? Wara le i sapeng tah na matam.”

Ma kaltu ae ka tara le, “I nenge poropet.”

¹⁸ Foron famfamu ken fan Iudaia biil tom ri unune le kaltu ae i kut tah, ma arafah i tara arae ke ka par, pesu ri ka fauun isi tama ru e tina. ¹⁹ Ke ri ka diik ruh aragii, “Kalalik kimuh igii, ae kamu

tara le i pang ini kut? Ke arafah i tara arae ke igii, i fasih mang ik par?"

²⁰ Tama ru e tina ru ka tara aragii, "Kama usum le i e kalalik kimah, ke kama usum le i pang tom ini kut. ²¹ Isau le, arafah i tara arae ke igii, i fasih ik par, ke seh i sapeng tah na iun mata, biil kama usum. Gam diik u, i kalu matuk, i tom in orek kia." ²² Tama ru e tina ru ka use u arae, wara le ru soke foron fam-famu ken fan Iudaia, wara le ri ka somangat tah le, tikas in fapos Iesu le i e Mesaia, ke rin ti kale ri isi gong ri lotu na felun lotu. ²³ Pesu, tama ru e tina ru ka tara le, "Gam diik u, i kalu matuk."

²⁴ Ke, fawu e aunbiing foron Farasi ri ka kam pes u tala e kalu ae i kut tah, ke ri ka tara sing i aragii, "Falimlim ini asa God le on orek tekentu. Kemem usum le kalu ae i faliu ta wo i nenge tom tel sinang laulau."

²⁵ Ke kalu ae ka kiliis ri aragii, "Biil ia usum, le i tom tel sinang laulau, le biil. Isau le, ia usum le ia kut tah, ma igii ia ka par."

²⁶ Ke ri ka diik u aragii, "Sanih i tel u ini wo? Ke arafah i sapeng na matam arae?"

²⁷ Ka kiliis ri aragii, "Ia ka fas ta gam, ma biil tom gam wong. Gam ka ier isi ongen u sabin isi sanih? Arafah, gam sabin gam ka ier isi tapiek berberat na fafausum kia?"

²⁸ Ke ri ka ngaliat u lo, ma ri ka tarah, "Wo nenge kalalik na fafausum kia e ier igii. Kemem berberat na fafausum ke Moses. ²⁹ Kemem usum le, God i orek tah usuf Moses. Isau le kalu igii, biil kemem usum le i la tingah."

³⁰ Kalu ae ka kiliis ri aragii, "Igii e tier an fasodar. Biil gam usum le fia i la tingah, isau le i sapeng tah na matang. ³¹ Kere usum le God biil i wong la sing foron tom tel sinang laulau. I wong la sau sing fanu ae ri bulat la lo, ke ri tel sanih ae i ier isi rin tel u. ³² Tina tan-

waran fakfakiis papang igii, biil biitom tikas i ongen ta u le, tikas ka sapeng tah na matan ti kalu ae i pang ta tom ini kut. ³³ Male kalu igii biil in la tah tinbae sing God, ke biil i fasih in tel ti tier."

³⁴ Foron Farasi ri ka kiliis u aragii, "O pang ke o ka laumet piek tah na palgan sinang laulau. Arafah, o ka ier isi fausum kemem bin?" Ke, ri ka tel ufu mang tina felun lotu.

Seh biil i Unune i Kut

³⁵ Iesu ka ongen ta u le foron Farasi, ri ka ti kale ta kalu ae tina felun lotu. Pesu ka im isi, ma aunbiing ka tafe u, ka diik u le, "O unune sabin lon Kalalik ken Kalu?"

³⁶ Kalu ae ka diik Iesu le, "Ier, i e seh? Fas iau, isi iak unune lo."

³⁷ Iesu ka fas u aragii, "O ka par ta u, ma i igii i ororek la turam."

³⁸ Ke, kalu ae ka tarah, "Kumguui, ia unune." Ka ilepul, ma ka lotu unaisa.

³⁹ Iesu ka tarah, "Ia la tah uga na piklinbat isi nagogon fanu, isi foron kut rik par, ma fanseh ae ri par rik tapiek kut."

⁴⁰ Fal e Farasi ae, tinaiwa tah na aisa Iesu ri ka ongen u i use u aragii, ke ri ka diik aragii, "Arafah, kemem kut sabin?"

⁴¹ Iesu ka kiliis ri aragii, "Male gam kut tah, ke biil tikas in tiu gam na foron sinang laulau kimi. Igii, gam tara le i fasih gamen par, pesu sinang laulau kimi i kiis biitom.

Iesu tom e Rokap na Tom Parpar kale foron Sipsip

10 "Tekentu kanaka, ia fas gam, le kalu ae biil i kau na matan ubiif ken foron sipsip, ma ka kau paket na ubiif, i e nenge tom suksukuum, ma nenge kalu una dat foes tier ken fanu. ² Kalu ae i kau na matan ubiif, i e tom parpar kale ken foron sipsip kia tom. ³ Tom parpar kale matan ubiif i sapeng pes u la, ke foron sipsip ri wong la na

kine. I kam foron sipsip kia tom ini asri ma ka lame fasuuh ri. ⁴ Aunbiing tom parpar kale foron sipsip ka lame fasuuh foron sipsip kia tutus tah, ke ka famu pes ri. Ke foron sipsip kia ri ka mi lo, wara le ri ongen failiim kine tom. ⁵ Isau le biil tom rin mi lo nenge kalu keskes, rin fin koseng u wara le biil ri ongen failiim kinen kalu keskes.” ⁶ Iesu ka fas ri ini tintof igii, isau le biil ri malal na sanih i fas ta ri ini.

⁷ Pesu Iesu ka fas ri aragii, “Tekentu kanaka, ia fas gam, iau tom e matan ubiif ken foron sipsip. ⁸ Fanu tikii ae ri la famu ta lo iau, ri foron tom suksukuum ke foron tom dat foes tier ken fanu. Isau le foron sipsip biil ri wong tah sing ri. ⁹ Iau tom e matan ubiif. Le seh ae i kau sing iau, in kep liu. In kau ke in suuh ma in tafe in fuun e fifih. ¹⁰ Tom suksukuum i la sau isi suksukuum, sisiimete ke falaulau ri. Ia la tah uga isi rik kep liu, liu ae i fuun ini fafakalok.

¹¹ “Iau tom e rokap na tom parpar kale foron sipsip. Rokap na tom parpar kale foron sipsip i lin liu kia la isi foron sipsip kia. ¹² Kalu ae ri fiil u sau isi parpar kale foron sipsip, biil i taman foron sipsip. Biil. Ke, aunbiing i par pes puul ngalngaliaf i la isi, in kang koseng ri la ma ka fin. Ke puul ngalngaliaf ka ngaet ri ma ka fes sararah ri. ¹³ Kalu ae i fin la, wara le ri fiil ta u sau isi parpar kale foron sipsip, ma biil i mais ri.

¹⁴ “Iau tom e rokap na tom parpar kale foron sipsip. Ia usum lon foron sipsip kiak ke foron sipsip kiak ri usum lo iau, ¹⁵ i fasih sabin arae Tata i usum lo iau, ke ia usum lo Tata. Ma ia lin liu kiak isi foron sipsip. ¹⁶ Imel e fal e sipsip sabin kiak ae biil ri kiis la turan fal igii na palgan itikii e ubiif. Ian lame pes ri, isi ri sabin rik ongen kineng, ke rik tapiek itikii sau e uh na sipsip ke ik tikii sau e tom parpar kale sipsip kiri. ¹⁷ Tata i ier kanaka isi iau, i wara le ia lin liu kiak isi

iak kep fafis u sabin. ¹⁸ Biil tikas in kep ufu liu sing iau. Biil. Isau le ia lin liu kiak ini wolwol kiak tom. I mel e rakrakai kiak una lin liu kiak, ke i mel e rakrakai kiak una kep fafis u sabin. Foim igii, Tata tom i fas ta iau isi ian tel u.”

¹⁹ Ke ka mel sabin e tampaek na fatpoton fan Iudaia i wara na orek ke Iesu. ²⁰ I fuun lo ri, ri ka tara, “I mel e tanwa laulau lo ma i talos. Gam wong sing i isi sah?”

²¹ Isau le fal lo ri ka tara le, “Kaltu i mel e tanwa laulau lo, biil i orek la aragii. Tanwa laulau biil tom i fasih in sapeng na matan tikas e kut.”

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

²² Na aunbiing ae, ri tel inen na Ierusalem, una wol pes aunbiing ae Felun Sising i tapiek tah arae fel ke God. Tel inen ae, ri tel u la na funiil ae mir i afit falifuh tikii. ²³ Na aunbiing ae, Iesu tinawii na palgan Felun Sising na felun malmaluu ae ri foteng u le, felun malmaluu ke king Solomon. ²⁴ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka ruruh kale u, ma ri ka tara sing i aragii, “Nangis mang ok fas kemem le o seh? Male o Mesaia, ke ok fas fatus kemem.”

²⁵ Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia ka fas ta gam, isau le biil gam unune. Foron rakrakai na foim ae ia tel u ini asa Tata, i finngas gam le iau e seh tom. ²⁶ Isau le biil gam unune, wara le biil gam foron sipsip kiak. ²⁷ Foron sipsip kiak ri ongen failiim kineng, ma ia usum lo ri, ke ri mi lo iau. ²⁸ Ke ia ta liu fitliu sing ri, ma biil rin met. Ma biil tikas in dat ufu ri tina limang. ²⁹ Ma Tata ae ka ta ta ri usuf iau, i laumet kanaka lo ri tikii. Ma biil tikas i fasih in dat ufu ri tina lima Tata. ³⁰ Ma itikii sau lo kama e Tata.”

³¹ Ke foron famfamu ken fan Iudaia ri ka sik fat sabin una luu u. ³² Isau le Iesu ka tara sing ri aragii, “Ia ka finngas

ta gam ini ifuun e piran rakrakai na fakileng sing Tata. Na matngan fakileng arafah, ia tel ta u ke gam ka ier isi luuluu iau?"

³³ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka kiliis u aragii, "Biil kemem luu wo isi foron rakrakai na fakileng o fatapiek u. Biil. Isau le kemem luu wo isi foron orek laulau ae o use u, ma wara le o, kalту foes sau, ma o ka tara le o God."

³⁴ Iesu ka kiliis ri aragii, "Ri siit ta u na Buk na Gogoh, ae God i tara tah le, 'Gam foron god.'

Buk Song 82:6

³⁵ Fanu ae orek ke God i la ugapiék usuf ri, God i foteng ta ri ini foron god. Ma biil i fasih tika in sokiliis foron sun orek ae na Buk na Gogoh. ³⁶ Male i arae, ke arafah lo ier ae Tata ka fakalkaluu ta u, ma ka wuun ufu tah uga na piklinbat. Isi sah bin gam ka tiu iau le ia orek laulau, i wara le ia tara tah le ia Kalalik ke God? ³⁷ Male biil ia tel foron foim la ke Tata, ke gong gam unune lo iau. ³⁸ Isau le igii, ia tel foim tom kia, ma biil gam unune lo iau. Gamen unune, wara na foron rakrakai na foim ia tel u. Isi gamek usum ma gamek malal le Tata i patep lo iau, ma ia patep lo Tata." ³⁹ Ke ri ka totof sabin isi luse u, isau le ka fin tina limri.

⁴⁰ Ke namih ka sopaket dan na Iori-dan sabin una falifuh ae pakanini Jon i baptais fanu la wah, ke ka melmel aiwa.

⁴¹ Ma fanu fuun ri ka la usuf i. Ma ri ka orek tom ini ri aragii, "Taftawa le Jon biil i fatapiek ti rakrakai na fakileng, isau le foron tier tikii ae Jon i use ta u ulo kalту igii, ka tekentu." ⁴² Ke fanu fuun ri ka unune lo, na falifuh ae.

Lasarus i Met

11 ¹⁻² Nenge kalту tina Beteni, asa e Lasarus i sasem, ma i e fenelik e Maria ru la kisilik e Mata. Ma Maria ae, i sau in fore sanda na iun keke

Kumguui ma ik salis fasengseng u ini olo. ³ Pesu, ru la kisilik ru ka ta orek isi Iesu le, "Kumguui, ier ae o ier kanaka isi, i sasem."

⁴ Isau le aunbiing Iesu ka ongen u, ke ka tara aragii, "Sasem igii, biil in farfarop ini minet, biil. Sasem igii una finngas memeh ke God, isi Kalalik ke God ik kep memeh lo." ⁵ Iesu i ier kanaka isi Mata ru la kisilik e Maria tura fenelik ru sing Lasarus. ⁶ Iesu ka ongen ta u le Lasarus i sasem, isau le ka kiis pes iwu biitom e biing aiwa na maleh ae.

⁷ Namih ka fas foron berbetat na fafausum kia le, "Kerek fis sabin una Iudaia."

⁸ Ri ka tara sing i, "Ah! Tom fafausum, pakanini sau foron famfamu ken fan Iudaia ri totof tah isi luumete wo. Isau le igii, o ka ier sabin isi ok fis unaiwa?"

⁹ Iesu ka kiliis ri aragii, "I sangful ini wu e kiptin aunbiing na nenge biing. Kalту i la na kiptin ien, biil in tipeh. Biil. Wara le i par na malal tina piklinbat. ¹⁰ Isau le, aunbiing i la na wor, ke in tipeh, wara le biil i mel e malal kia."

¹¹ Namih Iesu ka use ta u arae, ka fas ri mang le, "Talrer sing Lasarus ka masun tah. Isau le ian la isi iak famat u."

¹² Foron berberat na fafausum kia ri ka kiliis u aragii, "Kumguui, male i masun, ke sasem kia in rop koseng u ma in liu rokap." ¹³ Kamtina orek ke Iesu le, Lasarus ka met tah, isau le berberat na fafausum kia ri ka wol le Lasarus i masun sau.

¹⁴ Pesu, Iesu ka fas fatas ri mang le, "Lasarus ka met tah. ¹⁵ Ma ia wol lo gam, pesu ia ka laes le ia biil tinaiwa na aisa, isi gamek unune. Isau le, kerek la mang usuf i."

¹⁶ Ke Tomas (nenge asa e Didimas, kamtina le Kasang) ka fas tikii berberat na fafausum le, "Kerek la nami sabin, isi kerek met tura."

Iesu i Famor iun la Kisilik

¹⁷ Ke aunbiing Iesu ka tapiek aiwa, ka tafe u le, ka fet tah e biing lo Lasarus awii na matanfata una luun minet. ¹⁸ Beteni i fatat isi Ierusalem, i fasih arae ituul sau e kilomita, ¹⁹ pesu ifuun e fan Iudaia ri la tah unaisa Mata ru e Maria isi famor ruh namin minet ke fenelik ruh. ²⁰ Aunbiing Mata ka ongen u le Iesu apiek, ka suuh isi tafe u, isau le Maria tinaiwa tom na fel.

²¹ Mata ka fas Iesu aragii, “Kumguui, le wo ta tom aga, ke feneklik biil tom in met. ²² Isau le igii, ia usum le sanih o sising u sing God, God in ta u.”

²³ Iesu ka fas u aragii, “Fenemlik in ap-tih fis sabin.”

²⁴ Mata ka kiliis u aragii, “Ia usum le in ap-tih fis sabin na aunbiing na apap-tih fis na farfarop na biing.”

²⁵ Iesu ka fas u aragii, “Iau tom e apap-tih fis ke iau tom e liu, seh i unune lo iau, taftawa male in met, in liu sabin, ²⁶ ma fanseh ri liu ma ri unune lo iau, biil in to met. O unune na sanih ia use u igii?”

²⁷ Mata ka fas u aragii, “Tekentu kanaka, Kumguui, ia unune le wo Mesaia, ma wo e Kalalik ke God, ae keme usum le in la uga na piklinbat.”

²⁸ Aunbiing Mata ka use ta u aragii, ka fis sabin ma ka kam fakum pes kisi-lik sing Maria, ke ka fas u le, “Tom fafausum igii, ma i diik isi wo.” ²⁹ Aunbiing Maria ka ongen ta u arae, ka sangar suuh isi tafe u. ³⁰ Iesu biil biitom i tapiek na maleh kiruh, isau le, i tinaiwa biitom na falifuh ae Mata i tafe ta u lo. ³¹ Fan Iudaia ae ri batme ta Maria awii na fel, ri ka par u i sangsangar na ap-tih ma ka suuh, ke ri ka mi lo, wara le, ri wol le ka la una matanfata una luun minet isi teng. ³² Ke aunbiing Maria ka tapiek na falifuh ae Iesu tinaiwa lo, ka par u ma ka luut uf

na famu lo Iesu ma ka tarah, “Kumguui, male wo ta tom aga, ke feneklik biil tom in met.”

³³ Aunbiing Iesu ka par Maria i teng ke fan Iudaia ae ri la tura, ri ka teng sabin, ka purngis e bala ma ka ier isi teng. ³⁴ Iesu ka diik ri le, “Fia gam ka faborong u wah?”

Ri ka kiliis u aragii, “Kumguui, la ke ok par u.”

³⁵ Ma Iesu ka teng. ³⁶ Ke fan Iudaia ri ka tara, “Gam par u, i mais kanaka u tom.”

³⁷ Isau le fal lo ri, ri ka tara le, “I sapeng tah na matan nenge kut. Isi sah biil ik lupes ta kaltu igii isi gong i met?”

Iesu i Faliu pes Lasarus tina Minet

³⁸ Ka purngis sabin e bala Iesu, ke ka la una matanfata una luun minet. Matan fat ae, i e nenge matanfata ri babat kale u ini nenge tara na fat. ³⁹ Iesu ka fas ri aragii, “Tel ufu fat ae.”

Mata, fenelik e kaltu ae i met, ka tara, “Kumguui, ka fet tah e biing kale u ma igii ik mapuh tah.”

⁴⁰ Ke Iesu ka tara sing i aragii, “Ia ka fas ta wo tah, male on unune, ke on par memeh ke God.”

⁴¹ Ke ri ka tel ufu fat. Ke Iesu ka par una mawe ma ka tarah, “Tata, ia fot rokap lo wo wara le o ka ongen ta iau. ⁴² Ia ka usum tah le o wong fitliu sing iau. Isau le ia use u aragii, una rokap ken fanu igii ri sotih turang, isi rik unune le o wuun ta iau.”

⁴³ Aunbiing Iesu ka use ta u aragii, ka perek aragii, “Lasarus, suuh ugapielik!”

⁴⁴ Ma kaltu ae i met tah ka suuh, iun lima ke iun keke ri afit ta u ini kaen una afit minet, ke nenge kaen sabin ri fis ta u kale paklu. Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gam puk ufu foron kaen ae lo, isi ik la.”

Ri Put orek isi Siimete Iesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lk 22:1-2)

⁴⁵ Pesu, ifuun e fan Iudaia ae ri la tah isi par Maria ri ka par sanih ae Iesu i fatapiek ta u, ma ri ka unune lo Iesu. ⁴⁶ Isau le fal lo ri, ri ka la usuf foron Farasi ma ri ka fas ri ini sanih Iesu i tel ta u. ⁴⁷ Ke foron famfamu ken foron pris ke foron Farasi, ri ka kam turim foron laulaumet ken fan Iudaia, ma ri ka diik ri aragii,

“Sanih keren tel u? Kaltu igii ka famam tel ifuun mang e rakrakai na fak-ileng. ⁴⁸ Male keren wol fofoes lon kaltu igii, ke fanu tikii rin unune lo, ke fan Rom rin la ma rik falaulau Felun Sising turan fanu tikii kirei.”

⁴⁹ Isau le, neng lo ri, asa e Kaiapas, i laulaumet na pris lo e bet ae, ka fas ri aragii, “Biil gam usum na ti tier! ⁵⁰ Biil gam par failiim u le, i e rokap kimi le in tikii e kaltu in kep salan fanu tikii, isi fanu tikii gong ri met.”

⁵¹ Biil i use u aragii ini wolwol kia tom. Biil. Isau le i laulaumet ken foron pris na bet ae, pesu ka orek poropet le Iesu in met isi fan Iudaia, ⁵² ma biil isi fan Iudaia sau. Biil. Isau le i met sabin isi berberat ke God ae ri kiis sararah, isi ik tel turim ri, isi ik tikii lo ri. ⁵³ Ke tipesu na biing ae, foron famfamu ken fan Iudaia ri ka im sal una siimete u. ⁵⁴ Pesu, Iesu biil mang i la malal la na fatpoton fan Iudaia. Isau le ka kang tinaiwa una nenge falifuh fatat isi maraslaii una nenge maleh asa e Efraim, ma ka melmel aiwa turan berberat na fafausum kia.

⁵⁵ Aunbiing ka fatat isi tel inen na Liuliu Kulef ken fan Iudaia. Ke fanu fuun ri ka tatkau una Ierusalem tina foron maleh kiri, famu na inen na Liuliu Kulef isi matngan susuh una fakalkaluu ri na mata God. ⁵⁶ Ke ri ka parpar isi Iesu

aiwa, ma aunbiing ri sotih awii na baban Felun Sising, ri ka famam na fadiik faliu ini ri tom aragii, “Arafah gam wol arae? Biil mang ngan in la uga na tel inen, beh?” ⁵⁷ Ri ka diik arae, wara le foron famfamu ken foron pris ke foron Farasi ri ka luun ta rakrakai na orek le, male tikas i usum na falifuh ae Iesu i kiis wah, ke ik use u isi rik luse u.

Maria i To Sanda na iun Keke Iesu

(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

12 Iwon e biing famu na tel inen na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, Iesu ka tapiek na Beteni na maleh ke Lasarus, ier ae Iesu i fapti fafis ta u tina minet. ² Na efef ri ka tel inen una fot rokap usuf Iesu. Mata ka sosok, ma Lasarus tinawii na fatpoton fanu ae ri kiis tah tura kawil luuf una ien. ³ Ke Maria ka kep neng e tigan lita na sanda furung ae ri foteng u ini nat. I fen kanaka e mata, ma ka to u na iun keke Iesu, ke ka salis u ini olo. Ma sanan rokap na sanda ae ka kuruung tikii palgan fel ae.

⁴ Isau le Iudas Iskariot i e neng lon berberat na fafausum kia, ae namih in ta ufu Iesu una liman foron tuui, ka tarah, ⁵ “Isi sanih biil o sufe sanda igii ini i tuul e mar,” ⁶ isi ok ta u usuf foron lauu.” ⁶ Biil i use u aragii, wara le i lala wol lon foron lauu. Biil. Isau le, i use u arae, wara le i e nenge tom sisii. I parpar la na pitkalang kiri, ke ka suksukuum la na pitkalang ae.

⁷ Pesu Iesu ka kiliis u aragii, “Sok ufu arae, isi ik fageges iau una biingen ilile kiak. ⁸ Foron lauu rin kiis fitliu tura gam, isau le iau, biil ian kiis fitliu tura gam.”

⁹ Aunbiing tara gur na fanu tina Iudaia ri ka usum tah le Iesu tinaiwa, ke ri ka la, biil wara sau lo Iesu ae, ke ri ka la. Biil. Ri la sabin isi par Lasarus ae Iesu i faptih fafis ta u tina minet. ¹⁰ Ma foron

^{§12:5} Pitkalang kiri, ri foteng u ini dinari, I tuul mar e dinari kiri i aragii fifil ken nenge kaltu tina nenge bet.

famfamu ken foron pris ri ka put orek isi siimete Lasarus sabin, ¹¹ wara sau lo Lasarus, ke ka fuun e fan Iudaia ri ka la usuf Iesu ke ri ka luun unune lo.

Iesu i Kau na Ierusalem arae King

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lk 19:28-40)

¹² Na biing namih, gur na fanu ae ri la tah isi tel inen na Liuliu Kulef, ri ka ongen ta u le Iesu ae mang na sal uga na Ierusalem. ¹³ Ri ka kep foron akan au ma ri ka la isi tafe Iesu ma ri ka kukuk aragii,

“Osana!

Fafakalok sing God, usuf seh ae i la uga ini asa Kumguui.

Buk Song 118:25-26

God in fakalok king tina Israel.”

¹⁴ Iesu ka imtafe neng e dongki ae biil biitom tikas i kiis lo, ma ka kiis na olo arae Buk na Gogoh i use ta u,

¹⁵ “Gong gam sokeh, foron keleflik tina Saion.

Gam par, king kimi apieki mang, ka kiis na nenge dongki ae biil biitom tikas i kiis ta lo.”

Sekaraia 9:9

¹⁶ Na famu, berberat na fafausum kia biil ri malal tah na foron tier tikii igii. Isau le na aunbiing Iesu i aptih fis tina minet, ma ka kep memeh kia tah, ke ri ka malal mang le foron tier igii, Buk na Gogoh i use ta u ulo, ma igii ri ka tel ta u ulo.

¹⁷ Ma gur na fanu tinaiwa na aisa, na aunbiing i kam fasuuh ta Lasarus tina matanfata una luun minet, ma ka fap-tih pes u tina minet, ri ka famam kep sararah orek. ¹⁸ Pesu gur na fanu ae ri ka la isi tafe u, wara le ri ka ongen ta u le, ka fatapieki ta rakrakai na fakileng igii. ¹⁹ Ke foron Farasi ri ka fas fafis temtem tikii lo ri le, “Gam par u, biil biitom kere tel fasuut ti tier. Gam par u, fanu tikii ri ka mih mang lo.”

Fale Grik ri Ier isi Par Iesu

²⁰ Fal e fanu tina Grik tinaiwa na fat-poton fanu ae ri la tah isi lotu na tel inen na Liuliu Kulef na Ierusalem. ²¹ Ri ka la usuf Pilip, kalu tina Betsaida, na sun fal-ifuh na Galili, ma ri ka tarah, “Ier, kemem ier isi par Iesu.” ²² Pilip ka la isi fas Enru, ke ru turim ru ka la isi fas Iesu.

²³ Iesu ka kiliis ruh aragii, “Aunbiing igii mang ka tapieki, isi Kalalik ken Kalu ik kep memeh kia. ²⁴ Tekentu kanaka ia fas kamuh, le nenge kutun wit biil i luut una nanal ma ka mang, ke in tapieki in tikii sau e kutun wit. Isau le, male in luut una nanal ma ka mang, ke in kuum, ma in fatapieki in fuun e kutun wit. ²⁵ Ma kalu ae i ier kanaka tom isi liu kia, liu ae in mangmangal koseng u. Isau le kalu ae i ememse liu kia aga na piklinbat, in guun u una liu fitliu. ²⁶ Seh sau ae i ier la isi tel foim kiak, in mi lo iau, isi falifuh ae ian la ulo, i sabin in la ulo. Tata in fakalok seh ae i ier la isi tel foim kiak.”

Iesu i Oreki isi Minet kia

²⁷ “Igii balang ka tatawin, ma sanih ian use u? ‘Tata, faliu iau koseng kiptin aunbiing na tatawin igii.’ Biil. I wara ia ka la uga, isi ian la na palga e kiptin aunbiing na tatawin igii. ²⁸ Tata, on me asam!”

Ke neng e orek ka puh tina kukulii, ka tarah, “Ia ka me ta asang ma ian me u sabin.” ²⁹ Ke gur na fanu ae ri tih tah aiwa, ri ka ongen u ma ri ka tara le i pah tah, ma fal ri ka tara le neng e angelo i orek tah usuf i. ³⁰ Iesu ka kiliis ri ma ka tarah, “Orek igii una rokap kimi, biil kiak. ³¹ Igii mang e aunbiing God in nagogon fanu tikii na piklinbat, ma igii in fes ufu Satan, laulaumet tinaga na piklinbat. ³² Isau le, aunbiing ri ka fafen ta iau tina nanal, ian dat fanu tikii usuf iau.” ³³ Ka use u aragii una finngas matngan minet, ae in met arae.

³⁴Ma gur na fanu ae ri ka kiliis u le, “Kemem ka ongen ta u na Nagogon le Mesaia in kiis fitliu, ke arafah bin o ka tara le, Kalalik ken Kaltu rin fafen ta u tom? Seh tom, i e Kalalik ken Kaltu igii?”

³⁵Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gamen kep u e malal ae fatuklin aunbiing sau. Gam la, aunbiing i mel biitom e malal isi kubunor gong i afit gam. Ma kalu ae i la na kubunor, biil i usum na falifuh i la ulo. ³⁶Luun unune kimi na malal na aunbiing gam kep u, isi gamen tapiek arae foron kalalik tina malal.” Aunbiing ka farfarop na orek, Iesu ka la ma ka munun lo ri.

Foron Famfamu ken Fan Iudaia biil ri Unune

³⁷Taftawa le, Iesu ka tel ta ifuun e rakrakai na fakileng tah na matri, isau le biil tom ri unune lo. ³⁸Foron tier igii una fatekentu orek ae poropet Aisaia i siit ta u le, “Kumguui, biil tikas i unune biitom na orek kimem, ke biil tikas i kep ti malal biitom na rakrakai kiam.”

Aisaia 53:1

³⁹Pesu, biil i fasih rin unune, wara le poropet Aisaia i use u sabin le, ⁴⁰“God ka fakut ta matri, ke ka fisorokai ta balri, isi biil i fasih rin par failiim ini matri, le biil rin ililiim ini balri, isi rik fis usuf iau ma iak faliu pes ri.”

Aisaia 6:10

⁴¹Aisaia i use ta u igii, wara le ka par ta memeh ke Iesu, ke ka ororek lo Iesu.

⁴²I tekentu le, i fuun lon foron famfamu sabin ri ka unune tah lo Iesu. Isau le ri soke foron Farasi ke biil ri fapos unune kiri, tara ma ri ka ti kale ri isi gong ri lotu na felun lotu. ⁴³Wara le ri ier kanaka tom isi fanu rin usefages ri, ma biil ri ier kanaka isi ususefages tinbae sing God.

⁴⁴Ke Iesu ka perek ma ka tara aragii, “Aunbiing neng e kalu i unune lo iau, biil i unune sau lo iau. Isau le i unune sabin lo ier ae i wuun ta iau uga. ⁴⁵Aunbiing i par iau, i par ier sabin ae i wuun ta iau uga. ⁴⁶Ia la tah uga na piklinbat arae malal, isi fanu tikii ae ri unune lo iau biil rin kiis kiniis na kubunor.

⁴⁷Male tikas i ongen orek kiak, ma biil i kep papte u, biil ian to nagogon u. Wara le biil ia la tah isi nagogon fanu na piklinbat. Biil. Isau le ia la isi faliu pes ri. ⁴⁸Fanseh ae biil ri somangat pes iau, ke biil ri somangat pes orek kiak, i mel e kalu in nagogon ri. Foron orek ae ia use ta u in nagogon ri na farfarop na biing. ⁴⁹Wara le, biil ia orek ini wolwol kiak tom. Biil. Isau le Tata tom i wuun ta iau, ke ka fas farakrakai ta iau ini sanih ian use u ke arafah ian use u arae. ⁵⁰Ia usum le orek ke Tata in ta liu fitliu. Ma sanih ia use u, Tata tom i fas ta iau isi ian use u.”

Iesu i Sufe Keken foron Berberat na Fafausum kia

13Na famu sau na tel inen na Liuliu Kulef ken fan Iudaia, Iesu ka usum tah le aunbiing ka fatat isi in la koseng piklinbat ma ik fis usuf Tama. I ier kanaka isi fanu kia igii na piklinbat, ma igii, ka finngas tara na famais kia usuf ri, famais ae biil ti farfarop lo.

²Aunbiing ri ien na efef ae, Satan ka susuef ulo Iudas Iskariot kalalik ke Saimon, isi in ta ufu Iesu una liman foron tuui. ³Iesu ka usum tah le, Tama ka luun ta foron tier tikii na piklin rakrakai kia, ma God tom i tule ta u uga ke in fis sabin usuf God. ⁴Pesu ka aptih tina tel inen ae, ka tel ufu kolos kia tina maleh lo, ma ka fis taol awii na lifa. ⁵Namih, ka to dan una nenge tara na luunluun dan, ke ka sufe keken berberat na fafausum kia, ma ka salis fasengseng kekri ini taol ae i fis ta u na lifa.

⁶ Iesu ka la usuf Saimon Pita, ke Pita ka tara sing i aragii, “Kumguui, on sufe kekeng sabin?”

⁷ Iesu ka kiliis u aragii, “Biil o usum na sanih ia tel u igii, isau le namih mang on usum.”

⁸ Pita ka tara sing i aragii, “Biil. Gong o sufe kekeng.”

Ke Iesu ka kiliis u aragii, “Male biil ian sufe iun kekem, ke biil mang on tapiek kalalik na fafausum kiak.”

⁹ Pita ka tara aragii, “Kumguui, biil iun kekeng sau, sufe iun limang ke paklung sabin.”

¹⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Kaltu ae ka susuh tah, ka fuuh ta e fo, ma biil mang in susuh sabin, in sufe iun keke sau, wara le pununfo tikii ka fuuh tah. Ma gam ka fuuh, isau le biil e gam tikii.” ¹¹ Wara le Iesu ka usum tah lo seh in ta ufu u na liman tuui, pesu ka use u aragii le, biil e gam tikii gam ka tapiek fuuh tah.

¹² Aunbiing Iesu ka farfarop na sufe foron kekri, ka fakau fafis kolos kia ma ka fis una sala, ke ka diik ri aragii, “Arafah, gam usum na sanih ia ka tel ta u ini gam?” ¹³ I tekentu tom ae gam ka kam iau ini ‘Tom Fafausum’ ke ‘Kumguui,’ wara le iau tom e ier ae. ¹⁴ Iau arae Kumguui ke Tom Fafausum kimi, ia ka sufe kekmi tah isi namih gam sabin gamek sufe keken temtem tikii lo gam.

¹⁵ Ia ka finngas ta gam ini nenge tintof isi gam sabin gamek tel u arae ia ka tel ta u kimi. ¹⁶ Tekentu kanaka ia fas gam le, biil ti fafaun i laumet na famfamu kia, ke nenge kaltu ae i kep orek la biil i laumet na kaltu ae i wuun u la. ¹⁷ Male gam usum na foron tier igii, ke gamen kep fafakalok sing i, male gam misuut lo ri.

Iesu i Use u le Iudas in Ta ufu na Liman Tuui

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lk 22:21-23)

¹⁸ “Biil ia use u ulo gam tikii. Ia usum lon fanseh ae ia ka fulii pes ta ri. Isau le igii, una fatekentu orek ae na Buk na Gogoh, ae i tara le, ‘Kaltu ae i ien beret turang ka tapiek arae tuui kiak.’

Buk Song 41:9

¹⁹ Ia fas gam igii, ma namih in tapiek, isi aunbiing in tapiek tekentu, ke gamek unune le iau sau e ier ae.” ²⁰ Tekentu kanaka ia fas gam le, seh ae i somangat pes iau, i somangat pes seh ae i wuun ta iau.”

²¹ Namih lo Iesu ka use ta u arae, ka purngis e bala ke ka use famalal u le, “Tekentu kanaka ia fas gam, neng lo gam tom in ta ufu iau una liman foron tuui.”

²² Foron berberat na fafausum kia ri ka faparia fis tom ini ri, ma ri ka wol pane le Iesu i use seh tutus tom lo ri. ²³ Neng lon berberat na fafausum ae Iesu i ier kanaka la isi, i kiis fatat tom isi Iesu. ²⁴ Saimon Pita ka fas kalalik na fafausum ae le, “Diik u, i use seh tutus tom?”

²⁵ Ke kalalik na fafausum ae ka gigin fatat Iesu ma ka diik u le, “Kumguui, seh tom?”

²⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Seh sau ae ian falum tigan beret igii na dis, ma iak ta u usuf i, i sau e kaltu ae ia use u.” Ke, ka falum tigan beret, ma ka ta u usuf Iudas kalalik ke Saimon Iskariot. ²⁷ Aunbiing sau ae Iudas ka ien ta beret, Satan ka susuef ulo.

Ma Iesu ka fas u aragii, “Sanih ae le on tel u, tel sape u.” ²⁸ Isau le, biil tikas lo ri awii na inen ae, i usum le isi sanih Iesu ka use u aragii ulo Iudas. ²⁹ Wara le Iudas i parpar la na pitkalang, ke fal e

** 13:19 Na Exodus 3:14 God i orek tah tura Moses ma i foteng asa tom le, ‘iau sau e ier ae’. Igii Iesu ka foteng u tom ini as sabin ae.

berberat na fafausum ri ka wol le Iesu ka fas u isi in fiil ti sanih ae in ier isi una tel inen ae, le in ta ti tier usuf foron lauu.³⁰ Aunbiing Iudas ka ien ta beret ae, ke ka suuh koseng ri. Ma falifuh ka kubunor tah.

Iesu i Ta Nagogon Fuuh

³¹ Aunbiing Iudas ka la tah, Iesu ka fas ri le, “Igii Kalalik ken Kaltu ka kep memeh, ma God ka kep memeh sing Kalalik ken Kaltu. ³² Male God i kep memeh sing i, ke God tom in me Kalalik ken Kaltu, ma fanpil, God in me u.

³³ Foron berberat kiak, ian kiis tura gam na tuklin aunbiing sau. Gamen im isi iau, arae sau ia ka fas ta foron fam-famu ken fan Iudaia le, ‘falifuh ae ian la ulo biil ifasi gamen la ulo.’

³⁴ Nenge nagogon fuuh ia ta u sing gam aragii, ‘Gamen famais faliu ini gam. Arae ia ier kanaka tah isi gam ke gamen famais faliu ini gam.’ ³⁵ Male gamen famais faliu ini gam, ke fanu tikii rin usum le gam berberat na fafausum kiak.”

Iesu i Orek famu le Pita in Fakawe ufu

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita ka diik u le, “Kumguui, on la uwah?” Iesu ka kiliis u aragii, “Falifuh ae ian la ulo, biil i fasih gamen la ulo igii, isau le namih gamen mi ulo.”

³⁷ Pita ka diik u le, “Kumguui, isi sanih, biil i fasih ian mi mang lo wo igii? Ia geges le ian met isi wo.”

³⁸ Ke, Iesu ka kiliis u aragii, “Arafah, o geges tom le on met isi iau? Tekentu kanaka, ia fas wo, famu na to in teng, ke fatuul e aunbiing on fakawe ufu iau.”

Iesu tom i e Sal usuf Tata

14 Iesu ka fas berberat na fafausum kia aragii, “Balmi gong i purngis. Unune lo God ke unune sabin lo iau.

² Ifuun e mua na fel ke Tata, ma ian la isi fageges ti salmi. Male biil i tekentu, ke biil ian fas ta gam ini foron tier igii. ³ Ke, male ian la isi fageges ti salmi, namih ian fis sabin ke iak telpes gam una aisang. Isi gam sabin, gamek kiis turang na falifuh ia kiis la wah. ⁴ Ma gam usum na sal una falifuh ae ian la ulo.”

⁵ Tomas ka tara sing i aragii, “Kumguui, biil kemem usum na falifuh ae on la ulo. Ke arafah kemek usum arae na sal?”

⁶ Iesu ka kiliis u aragii, “Iau tom e sal, iau tom e tekentu, ke iau tom e liu. Biil tikas in la usuf Tata na nenge sal keskes. Biil. Lo iau sau. ⁷ Male gam ka usum tah lo iau, gamen usum sabin lo Tata. Tipesu igii, gam ka usum ta lo, ke gam ka par ta u.”

⁸ Pilip ka tara sing i aragii, “Kumguui, finngas kemem ini Tamam, i sau e tier kemem ier isi.”

⁹ Iesu ka kiliis u aragii, “Pilip, ia ka kiis dolo tah tura gam, ma biil biitom o usum lo iau? Seh i par ta iau, ka par ta Tata. Ke arafah bin, o ka tara le, ‘Finngas kemem ini Tamam?’ ¹⁰ Biil o unune le ia patep lo Tata ke Tata i patep lo iau? Foron orek ia fas ta gam ini, biil i tapiek na wol-wol kiak tom. Biil. Isau le, Tata tom ae i patep lo iau, i tel foron foim kia. ¹¹ Unune lo iau, aunbiing ia tara le, ia patep lo Tata ma Tata i patep lo iau. Male biil gam unune na orek kiak, ke gamek unune sau, wara na foron rakrakai na fak-ileng ia fatapiek ta u. ¹² Tekentu kanaka, ia fas gam, seh i unune lo iau, in tel foron foim sabin arae ia tel u la. Ke in tel foron foim, in laumet na foron foim ia tel ta u, wara le ian la usuf Tata. ¹³ Ma ian tel foron sanih gam sising u na asang, isi Kalalik ik ta memeh sing Tama. ¹⁴ Male gam sising iau isi ti tier na asang, ke ian tel u.

Iesu i Use u le in Wuun ufu Tanwa Kalkaluu

¹⁵“Male gam ier kanaka isi iau, ke gamen misuut na foron nagogon kiak. ¹⁶Ian sising Tata, ke ik ta nenge Tom Falupes sabin usuf gam ma in kiis fitliu tura gam. ¹⁷I e Tanwan Tekentu. Ma fanu na piklinbat biil i fasih rin kep u, wara le biil ri par u ke biil ri usum lo. Isau le gam usum lo, wara le i kiis la tura gam ma in susuef ulo gam. ¹⁸Biil ian to fin koseng gam arae foron natun sih. Biil. Ian fis sabin usuf gam. ¹⁹Biil sau in sawin, ke fanu na piklinbat biil mang rin par iau. Isau le gamen par iau. Wara le ia liu ke gam sabin gamen liu. ²⁰Na biing ae, gamen usum le ia patep lo Tata, ke gam patep lo iau, ke ia patep lo gam. ²¹Seh i somangat pes nagogon kiak ma ka mi lo, i sau i ier kanaka isi iau. Tata in ier kanaka isi seh i ier kanaka isi iau, ke iau sabin ian ier kanaka isi ma ian finngas iau tom usuf i.”

²²Namih Iudas (biil e Iudas Iskariot) ka tarah aragii, “Isau le, Kumguui, isi sah o ka ier isi finngas o sau usuf kemem ma biil usuf fanu tikii na piklinbat?”

²³Iesu ka kiliis u aragii, “Male seh i ier kanaka isi iau, in misuut na foron fafausum kiak. Tata in ier kanaka isi, ma kaman la usuf i ke kamak mel tura. ²⁴Seh ae biil i ier kanaka isi iau, biil in misuut na foron fafausum kiak. Foron orek igii gam ongen u, biil e foron orek kiak tom. Biil. Foron orek ke Tata tom, ae i wuun ta iau.

²⁵“Foron tier igii, ia ka fas ta gam ini aunbiing ia kiis biitom tura gam. ²⁶Isau le Tom Falupes, i e Tanwa Kalkaluu ae Tata in wuun ufu uga na asang, in fausum gam ini foron tier tikii. Ke ik fapitil wolwol kimi ini foron tier tikii ae ia fas ta gam ini. ²⁷Ia ta ufu siaroh usuf gam. Ma i e siaroh kiak tom ia ta u usuf gam. Biil ia ta u arae fanu na piklinbat

ri ta u la. Balmi gong i purngis, ke gong gam sokeh.

²⁸“Gam ongen ta iau, ia tara tah le, ‘Ian la koseng gam ma namih, ian fis sabin usuf gam. Male gam ka ier kanaka tah isi iau, ke gamek laes le ia la usuf Tata, wara le i laumet kanaka lo iau. ²⁹Ia ka fas ta gam igii, aunbiing foron tier biil biitom i tapiek, isi aunbiing foron tier in tapiek, ke gamek unune. ³⁰Biil ian orek dolo tura gam, wara le laulaumet tinaga na piklinbat, apiek mang. Biil ti rakrakai kia una nagogon iau, ³¹isau le, ia tel fa-suut foron sanih ae Tata i fas ta iau le ian tel u, isi fanu tikii na piklinbat rik usum le ia ier kanaka isi Tata.

“Gam aptih, ma kerek la.

Iesu tom i e Au na Wain Tekentu

15“Iau tom e au na wain tekentu, ma Tata i e tom parpar kale mok na wain. ²I bus ufu la e foron akan au tikii lo iau ae biil ri fua la. Ma i sifi foron akan au tikii ae ri fua la, isi rik lala fua. ³Gam ka tapiek fuuh tah, wara na foron orek ia fas ta gam ini. ⁴Gam patep lo iau, ma iak patep lo gam. Biil ti akan au i fasih in fua foes kia tom. Biil. In patep tom na au na wain. Ifasih sau arae gam, biil i fasih gamen fua, le biil gam patep lo iau.

⁵“Iau tom e au na wain, ma gam foron aka. Male seh i patep lo iau ma ia ka patep lo, ke in lala luun fua. Male biil gam patep lo iau, ke biil i fasih gamen tel ti tier. ⁶Male seh biil i patep lo iau, ke i tara sau arae akan au ae ri lin ufu, ma ka mang. Foron matngan akan au arae ri sik turim ri, ma ri ka lin ri una yif ma ka sok. ⁷Male gam patep lo iau, ma foron orek kiak ka kiis sing gam, gamen sising isi sanih gam ier isi, ke gamen kep u. ⁸Tata in kep memeh aunbiing gam lala fua, ma fua gam in finngas u le gam berberat na fafausum kiak.

⁹“Tata i ier kanaka tah isi iau, arae iau sabin ia ka ier kanaka isi gam. Ke, gamen kiis na palgan famais kiak. ¹⁰Male gam misuut na foron nagogon kiak, ke gamen kiis na palgan famais kiak, arae sau ia misuut tah na foron nagogon ke Tata, ke ia ka kiis tah na palgan famais kia. ¹¹Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi laes kiak, ik kiis na balmi. Ma laes ae, ik kuruung tikii gam. ¹²Igii e nagogon kiak usuf gam: Gamen famais faliu ini gam, arae sau ia mais ta gam. ¹³Biil ti famais ken tikas, i laumet na famais ke ier ae i lin liu kia isi foron tala. ¹⁴Gam foron talang, male gam tel foron sanih ia use u. ¹⁵Biil mang ian foteng gam arae foron fafauun. Biil. Wara le, nenge fafauun, biil i usum na foron foim ken laulaumet kia. Isau le ia ka foteng ta gam arae foron talang, wara le, foron tier tikii ia ongen ta u sing Tata, ia ka famalal ta u usuf gam. ¹⁶Biil gam tim pes ta iau. Biil. Isau le iau tom ia tim pes ta gam ma ia ka tus pes ta gam isi gamen la ma gamek fua. Ma fua gam ik tih fitliu. Ke Tata in ta foron sanih gam sising u na asang. ¹⁷Igii e nagogon kiak: Gamen famais faliu ini gam.

Fanu na Piklinbat ri Ememse foron Berberat na Fafausum

¹⁸“Male fanu na piklinbat ri ememse gam, ke gamen wol pesu le ri ememse famu ta iau. ¹⁹Male gam tina piklinbat, ke rin ier kanaka isi gam arae kiri tutus tom. Isau le gam biil tina piklinbat, wara le ia ka tim pes ta gam tina piklinbat. Pesu, fanu tina piklinbat ri ka ememse gam. ²⁰Gamen wol pes foron orek ia fas ta gam ini, ‘Biil ti fafauun i laumet lon laulaumet kia.’ Male ri falaulau ta iau, ke rin falaulau gam sabin. Male ri misuut tah na fafausum kiak, ke rin misuut sabin na fafausum kimi. ²¹Isau le rin ememse gam, wara na asang. Wara le biil ri usum lo seh i wuun ta iau. ²²Male

biil ia la tah uga ma ia ka fas ta ri, ke biil rin sir kunan sinang laulau kiri. Isau le igii, ia ka fas ta ri, pesu biil ti sal kiri una fun sinang laulau kiri. ²³Seh i ememse iau, i ememse Tata sabin. ²⁴Male biil ia tel ta foron foim tah na palga ri ae biil bitom tikas i tel ta u, ke biil rin sir kunan sinang laulau kiri. Isau le igii, ri ka par ta u e foron rakrakai na fakileng ia fatapiek u, isau le ri ka ememse ta kamah turim tom e Tata. ²⁵Isau le ri ka tel foron tier igii, una fasuut orek ae na Buk na Gogoh le, ‘Ri ememse foes ta iau.’

Buk Song 35:19

²⁶“Ian wuun ufu Tom Falupes tinbae sing Tata, i e Tanwan Tekentu. Aunbiing in la tinbae sing Tata, ke ik famalal gam ini iau. ²⁷Ke gam sabin, gamek famalal fanu ini iau, wara le gam kiis tah turang tina aunbiing ia types foim.

16 “Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi unune kimi gong in luut. ²Rin gogoh ufu gam tina felun lotu. Ke nenge aunbiing in tapiek ae fan seh ri simete gam rin wol le ri tel foim ke God. ³Rin tel foron matngan tier arae, wara le biil ri usum tah lo kama e Tata. ⁴Isau le ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi aunbiing foron tier ae in tapiek, ke gamek wol pes u le ia ka fas ta gam. Biil ia fas ta gam pakanini, wara le ia kiis tah tura gam.

Foim ken Tanwa Kalkaluu

⁵“Isau le igii, iak la mang usuf seh ae i wuun ta iau, ma biil tikas lo gam i diik iau le, ‘On la uwah?’ ⁶Balmi ka fuun ini mamais, wara le ia fas gam ini foron tier igii. ⁷Isau le, tekentu kanaka, ia fas gam, rokap kimi le ian la koseng gam. Wara le male biil ian la, ke Tom Fafalupes biil in la usuf gam. Isau male ian la ke ian wuun ufu usuf gam. ⁸Ke, aunbiing in tapiek, in famalal fanu na piklinbat le ri sir kunan sinang laulau, ke biil ri iliim tortores na sinang ke nagogon ke God. ⁹In

famalal sinang laulau kiri sabin, wara le biil ri unune lo iau. ¹⁰Ke in famalal ri ini tortores na sinang wara le ian la usuf Tata ke biil sabin gamen par iau. ¹¹Ke in famalal ri sabin ini nagogon ke God, wara le laulaumet tinaga na piklinbat ka fiu tah na nagogon ke God.

¹²“I fuun biitom e tier ian fas gam ini, isau le biil biitom i fasih gamen kep ri igii. ¹³Isau le, aunbiing Tanwan Tekentu in tapiek, ke in famalal gam ini foron tier tikii i tekentu lo God. Biil in orek ini wol-wol kia tom. Biil. In use sanih sau i ongen u, ma ik fas gam ini foron sanih in tapiek namih. ¹⁴Ke ik ta memeh sing iau, wara le in kep foron orek kiak ma ik fas gam ini. ¹⁵Foron tier tikii ke Tata, kiak, pesu ia ka tara le, Tanwa Kalkaluu in kep foron orek kiak ke ik fas gam ini.

Mamais ken Foron Berberat na Fafausum in Sokiliis una Laes

¹⁶“Biil in sawin, ke biil mang gamen par iau, ke namih, biil sau in sawin ke gamek par iau sabin.”

¹⁷Fale berberat na fafausum kia ri ka fadiik fis tom ini ri aragii, “Sanih e kamtinan iun orek ae i fas kerer ini le, ‘Biil in sawin ke biil mang gamen par iau ke biil sau in sawin ke gamek par iau sabin’ ke ka tara sabin le, ‘Wara le ia la usuf Tata?’” ¹⁸Ke ri ka famam diik biitom le, “Sanih tom e kamtinan orek kia ae i tara le, ‘biil in sawin?’ Biil kere malal na sanih i use u.”

¹⁹Iesu ka usum tah le rin diik u isi sanih i use ta u, pesu ka tara sing ri aragii, “Awii gam famam fadiik faliu na fatpoto gam tom isi kamtinan orek ae ia use ta u le, ‘Biil in sawin ke biil mang gamen par iau, ke biil sau in sawin ke gamek par iau sabin?’” ²⁰Tekentu kanaka ia fas gam, gamen teng ke gamek mamais, isau le fanu na piklinbat rin laes. Gamen mamais, isau le mamais kimi in sokiliis una laes. ²¹Aunbiing nenge fifin

fatat isi in fafang, ka mamais mang wara le aunbiing kia ka tapiek. Isau le aunbiing kalalik kia i pang, ka wol ufu mang e fangungut ae i kalsakai ta u. Ka laes mang, wara le nenge kalalik ka pang tah una piklinbat. ²²Ke i fasih sau ini gam, igii e aunbiing kimi una mamais, isau le namih ian par gam sabin, ke gamek laes ma biil tikas in tel ufu e laes ae sing gam. ²³Ke na biing ae, biil mang gamen diik iau isi ti tier. Tekentu kanaka, ia fas gam, sanih gam sising Tata isi na asang, ke in ta u usuf gam. ²⁴Ka papang igii, biil tom gam sising ti tier na asang. Sising, ke gamek kep u, isi laes kimi ik kuruung tikii gam.

²⁵“Ia orek fatoftof la usuf gam. Isau le nenge aunbiing in tapiek ae biil mang ian orek fatoftof. Biil. Isau le ian famalal gam tom ini Tata. ²⁶Aunbiing, biing ae in tapiek, ke gamek sising Tata ini asang. Biil ia tara le ian sising Tata le in lupes gam. Biil. ²⁷Wara le Tata tom i ier kanaka isi gam. I ier kanaka isi gam wara le, gam ier kanaka isi iau, ke gam ka unune le, ia la tinbae sing i. ²⁸Ia la tah tinbae sing Tata uga na piklinbat. Ma igii, iak la koseng piklinbat mang ma iak fis ubae usuf i.”

²⁹Foron berberat na fafausum ri ka tarah aragii, “Igii biil mang o orek fatoftof, o ka fafamalal mang. ³⁰Kemem ka usum mang le, o usum na foron tier tikii ma biil o nene isi tikas in diik o. Pesu kemem ka unune le o la tom tinbae sing God.”

³¹Iesu ka kiliis ri aragii, “Igii sau gam ka unune mang? ³²Isau le nenge aunbiing in tapiek ma igii mang ka tapiek, aunbiing gamen fin sararah una foron maleh temtem tikii kimi, koseng iau keskes mang agawa. Isau le, biil e iau keskes agawa. Biil. Wara le Tata igii tom turang.

³³“Ia ka fas ta gam ini foron tier igii, isi aunbiing gam patep lo iau, ke ik

mel e siaroh sing gam. Aga na piklinbat, gamen kep tatawin. Isau le gamen tifat! Wara le ia ka farop ta rakrakai ken piklinbat.”

Iesu i Sising isi i tom

17 Namih Iesu ka use ta u arae, ka par ubase na kukulii, ma ka tara aragii:

“Tata, aunbiing kiak ka tapiek mang. Me kem Kalalik, isi kem Kalalik ik me o.

² Wara le o ka ta rakrakai una nagogon tah usuf i na olon fanu tikii, isi ik ta liu fitliu sing fanu tikii ae o ka ta ta u usuf i.

³ Liu fitliu i aragii, le fanu rin usum lo wo i tikii sau e God tekentu ke Iesu Karisito ae o wuun ufu tah uga. ⁴ Ia ka finngas ta memeh kiam aga na piklinbat na aunbiing ia farop foron foim ae o ta ta u usuf iau isi ian tel u. ⁵ Tata, igii on me iau, isi iak kiis turam sabin, ini memeh ae pakanini imel ta sing iau, aunbiing biil biitom o fakiis ta piklinbat.

Iesu i Sising isi foron Berberat na Fafausum kia

⁶ “Ia ka famalal ta asam usuf fanu ae o ta ufu ta ri usuf iau tina piklinbat. Ri kiam tom ma o ka ta ufu ta ri usuf iau, ma ri ka misuut tah na foron orek kiam. ⁷ Igii ri ka usum mang le, foron tier tikii o ta ta u usuf iau, i la tom tinawii sing o. ⁸ Wara le foron orek ae o ta ta u usuf iau, ia ka ta ta u usuf ri ma ri ka somang-at pes ri. Ri ka usum le i tekentu le ia la tah tinbae sing wo, ma ri ka unune tah le wo tom o wuun ufu ta iau. ⁹ Ia sising isi ri, ma biil isi fanu tikii na piklinbat. Biil. Isau le ia sising sau isi fanu ae o ta ta ri usuf iau, wara le ri kiam tom. ¹⁰ Fanu tikii kiak, kiam, ma fanu tikii kiam, kiak. Ma ia ka kep memeh sing ri. ¹¹ Igii, iak la mang usuf wo, biil in sawin lo iau aga na piklinbat, isau le ri kiis biitom na piklinbat. Tata, o kalkaluu, fofonoi lo ri ini rakrakai ae na asam ae o foteng ta iau

ini, isi rik tapiek itikii arae kara tikii sau. ¹² Aunbiing ia kiis tah tura ri, ia parpar lo ri ma ia ka ubiif kale ri ini as ae o foteng ta iau ini. Biil tikas lo ri i mangmangal, isau le, itikii sau i mangmangal, i e Iudas tom fiu fitliu, isi ik fasuut orek ae na Buk na Gogoh.

¹³ “Igii iak la mang usuf wo, isau le ia use foron orek igii, aunbiing ia kiis biitom aga na piklinbat, isi laes kiak ik kuruung tikii ri. ¹⁴ Ia ka ta foron orek kiam tah usuf ri, ma fanu na piklinbat ri ka ememse ta ri. Wara le, biil mang ri tinaga na piklinbat. Arae iau sabin biil tinaga na piklinbat. ¹⁵ Biil ia sising le on kep ufu ri tinaga na piklinbat. Biil. Isau le ia sising isi on fofonoi lo ri koseng kaltu laulau. ¹⁶ Biil ri tinaga na piklinbat, arae iau sabin biil tinaga na piklinbat. ¹⁷ Fakalkaluu ri ini tekentu, ma orek kiam i tekentu kanaka. ¹⁸ Arae o wuun ufu ta iau uga na piklinbat, ke ia ka wuun ufu ta ri una marmarsan maleh na piklinbat. ¹⁹ I wara lo ri, ia ka famam fakalkaluu iau tom, isi ri sabin rik kalkaluu tekentu.

Iesu i Sising isi foron Tom Unune tikii

²⁰ “Biil ia sising isi ri keskes sau. Biil. Ia sising sabin isi fanu ae rin unune lo iau, wara na orek ken berberat na fafausum kiak. ²¹ Ia sising isi ik tikii sau lo ri tikii. Tata, arae o patep lo iau, ma ia patep lo wo, isi ri sabin rik patep lo karah, isi fanu tikii na piklinbat rik unune le o wuun ta iau. ²² Ia ka ta ta u usuf ri e memeh ae o ta ta u usuf iau, isi rik tapiek itikii arae kara i tikii sau. ²³ Ia patep lo ri ma wo patep lo iau, isi rik tapiek tutus arae itikii sau, isi fanu na piklinbat rik usum le, o wuun ta iau, ma o ka ier kanaka isi ri, arae o ier kanaka sabin isi iau.

²⁴ “Tata, ia ier isi fanu ae o ta ta ri usuf iau, isi rin kiis turang na falifuh ae ia kiis wah, ma isi rik par memeh kiak. I e memeh ae o ta ta u usuf iau, wara le o

ier kanaka isi iau aunbiing biil biitom o fakiis ta piklinbat.

²⁵“Tata, o tom tortores, taftawa le fanu na piklinbat biil ri usum lo wo, isau le ia usum lo wo ma fanu igii ri usum le wo tom o wuun ufu ta iau uga. ²⁶Ia ka famalal ta wo usuf ri ma ian famam famalal wo biitom, isi famais kiam usuf iau ik kiis lo ri, isi iau tom iak patep lo ri.”

Iudas i Ta ufu Iesu na Liman foron Tuui

(Mt 26:47-56; Mk
14:43-50; Lk 22:47-53)

18 Aunbiing Iesu ka farfarop na sis-ing, i turan berberat na fafausum kia ri ka aptih koseng falifuh ae, ke ri ka sopaket palgan dan na Kidron. Na nenge baba imel e nenge porpor olif ma Iesu turan berberat na fafausum kia ri ka kau una wii na palga.

²Iudas, ier ae in ta ufu Iesu na liman tuui, ka usum tah na falifuh ae, wara le i fuun e aunbiing Iesu turan berberat na fafausum kia ri la turim la unaiwa. ³Pesu Iudas ka lame foron tom fapaket ke fal e tom parpar kale Felun Sising ae foron famfamu ken foron pris ke foron Farasi ri wuun ta ri ma ri ka la una porpor olif. Ri kep foron lam ke foron tier una bul ke foron tier una fapaket.

⁴Iesu ka usum tah na foron tier tikii ae le in tapiek lo, pesu ka la ma ka diik ri aragii, “Gam im isi seh?”

⁵Ri ka kiliis u le, “Iesu tina Nasaret.”

Ke Iesu ka fas ri aragii, “Iau sau igii.” Iudas, ier ae in ta ufu Iesu una liman tuui, tinawii sabin i tih la tura ri. ⁶Aunbiing Iesu ka fas ri le, “Iau sau igii,” ri ka su fis ma ri ka luut una nanal.

⁷Iesu ka diik pes ri tala le, “Gam im isi seh?”

Ri ka kiliis u sabin le, “Iesu tina Nasaret.”

⁸Iesu ka kiliis ri aragii, “Ia ka fas ta gam le iau sau igii, male gam famam na im isi iau ke gamen sokufu fanu igii rik la.” ⁹Tier igii i tapiek isi foron orek ae Iesu i use ta u ik suut: “Biil tom tikas i mangmangal lon fanseh ae o ka ta ta ri usuf iau.”

¹⁰Ke Saimon Pita ae imel e popok una fapaket sing i, ka fut ufu ma ka ting ufu nenge balbalu Malkus na mia. Malkus i nenge fafauun ken famfamu ken foron pris.

¹¹Iesu ka fas Pita le, “Siing fafis popok kiam na poko! Arafah, biil mang ian yin tina kap^{††} ae Tata i ta ta u usuf iau?”

Ri Lame Iesu usuf Anas

¹²Namih foron tom fapaket turan famfamu kiri ke foron tom parpar kale Felun Sising ken fan Iudaia ri ka pose lo Iesu ma ri ka kabet u. ¹³Ma ri ka lame famu Iesu usuf Anas i e ena Kaiapas. Kaiapas i famfamu ken foron pris lo e bet ae. ¹⁴Kaiapas sau i ta orek an fafanau tah sing fan Iudaia le in rokap male in tikii sau e kaltu in met isi fanu tikii.^{‡‡}

Pita i Fakawe ufu Iesu

(Mt 26:69-70; Mk
14:66-68; Lk 22:55-57)

¹⁵Saimon Pita ke nenge kalalik na fafausum ru mimih la lo Iesu. Wara le famfamu ken foron pris i usum lo e kalalik na fafausum ae, pesu ka kau tura Iesu una palgan ubiif kale falifuh ken pris ae. ¹⁶Isau le Pita i nene sau awii na baban matan ubiif. Ke kalalik na fafausum ae famfamu ken foron pris i usum lo, ka fis sabin ma ka fas tah ae i parpar na matan ubiif lo e wor ae, ke ka lame fakau Pita.

^{††}18:11 Kap i fakileng na fangungut ae Iesu in kalsakai u na aupaket.

^{‡‡}18:14 Par Jon 11:50

¹⁷ Tah ae i parpar na matan ubiif ka tara aragii, “Wo sabin neng lon berberat na fafausum kia, beh?”

Pita ka kiliis u le, “Ia biil.”

¹⁸ Ma foron fafauun ke foron tom parpar kale Felun Sising, ri tikii ri ti kawil ta yiif ae ri map ta u una mingmingih, wara le falifuh i mir. Ma Pita sabin i tih aiwa ma ka mingmingih la tura ri.

Anas i Diik ikis Iesu

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lk 22:66-71)

¹⁹ Ke famfamu ken foron pris ka diik ikis Iesu isi berberat na fafausum kia ke isi foron fafausum ae i fausum ta fanu ini.

²⁰ Iesu ka kiliis u aragii, “Ia ka orek malal tah usuf fanu tikii, ke ia tel fafausum la tom na foron felun lotu ke na Felun Sising ae fan Iudaia ri la turim la wah. Biil ia use fakum ta ti tier. ²¹ Isi sanih o ka diik iau? Diik fanu ae ri ongen ta sanih ia fas ta ri ini. Ri usum na sanih ia use ta u.”

²² Aunbiing Iesu i use u arae, nenge tom parpar kale Felun Sising tinaiwa, ka pose Iesu na posong na mata. Ka tara sing Iesu aragii, “Isi sanih o ka kiliis orek ken famfamu ken foron pris ini matngan orek arae?”

²³ Iesu ka kiliis u aragii, “Male ia use tier biil i tortores, on famalal u le tier ia use u biil i tortores. Isau male ia ka orek tekentu tah, isi sanih o ka pose iau?”

²⁴ Biil biitom ri puk ufu kamkabet lo, ke Anas ka wuun u usuf Kaiapas ae i famfamu ken foron pris.

Pita ka Fakawe ufu Iesu sabin

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lk 22:58-62)

²⁵ Saimon Pita tinaiwa biitom i mingmingih la ke ri ka tara sing i le, “Wo

sabin neng lon berberat na fafausum kia, beh?”

Ka fakawe ma ka tarah le, “Ia biil.”

²⁶ Nenge fafauun ken famfamu ken foron pris ma i sikinting lon kalu ae Pita i ting ufu ta balbalu ini popok, ka diik u le, “Awii ngan ia par ta wo sabin tura Iesu na porpor olif?”

²⁷ Pita ka fakawe ufu sabin le, “Ia biil.” Ke fanpil nenge to ka teng.

Ri Lame Iesu usuf Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lk 23:1-5)

²⁸ Namih foron famfamu ken fan Iudaia ri ka lame Iesu tinaiwa sing Kaiapas usuf Pailat nenge laulaumet tina gapman na Rom. Ka biingbiing mang, ke fan Iudaia ri ka ier isi ien na inen na Liuliu Kulef, pesu biil mang ri kau una palgan tara fel ke Pailat. Wara le nagogon kiri i tikale u le, gong ri kau na fel ken kalu ae biil tina Iudaia. ²⁹ Pesu Pailat ka suuh usuf foron famfamu ken fan Iudaia ma ka diik ri aragii, “Matngan sanih gam tiu kalu igii ini le i tel fager u?”

³⁰ Ri ka kiliis u aragii, “Male biil i tom tel sinang laulau ke biil i fasih kemen filange u usuf wo.”

³¹ Pailat ka tarah, “Gam tom gamek telpes u ke gamek nagogon u namin nagogon kimi tom.”

Ri ka kiliis u aragii, “Isau le nagogon kimi fan Rom, i ti kale kemem isi gong keme siimete tikas.” ³² Iesu i orek famu tah isi matngan minet kia. Ma tier igii ka tapiek una fasuut foron orek ae i use ta u.

³³ Pailat ka kau fis una fel kia, ka kam pes Iesu ma ka diik u le, “O king ken fan Iudaia?”

³⁴ Iesu ka kiliis u aragii, “Fagalte ae kiam tom, le tital awii ri fas o ini iau?”

³⁵ Pailat ka kiliis u aragii, “Ia biil e sakin Iudaia. Fanu kiam tom ke foron laulaumet na pris kiam tom ri ta ufu ta wo usuf iau. Sanih o tel ta u?”

³⁶ Iesu ka tara aragii, “Matanfuntih kiak biil tinaga na piklinbat. Biil. Male matanfuntih kiak tinaga, ke foron tom foim kiak rin fapaket kaleh isi fan Iudaia gong ri luse iau. Isau le igii, matanfuntih kiak biil tinaga.”

³⁷ Pailat ka tara, “O nenge king, beh?”

Iesu ka kiliis u aragii, “O orek tekentu le ia nenge king. Tekentu kanaka, wara ia pang ma ia ka la uga na piklinbat isi ian famalal u e orek tekentu. Fanu tikii ae ri mi na orek tekentu, ri wong la na kineng.”

³⁸ Pailat ka diik u le, “Sanih e tekentu?” Aunbiing ka galte ta u, ka suuh fis sabin ma ka fas foron famfamu ken fan Iudaia le, “Biil ia im tafe ti tier i tel fager u, una tiu u. ³⁹ Isau le na sinang ia tel ula usuf gam le na foron inen na Liuliu Kulef tikii, ia fasuuh nenge kalto la tina kamkabet usuf gam. Arafah, gam ier le ian fasuuh ufu king ken fan Iudaia?”

⁴⁰ Ri ka perek fis aragii, “Biil! I biil! Fasuuh Barabas usuf kemem.”

Barabas i nenge kalto laulau kanaka.[¶]

Pailat i Somangat le rin Fakulkulik Iesu

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lk 23:13-25)

19 Namih Pailat ka ta ufu Iesu usuf foron tom fapaket ke ri ka pis u. ² Foron tom fapaket ri ka tel nenge bangbang ini finau ae imel e si ma ri ka luun u na paklu. Ri ka fakilkiliis u ini nenge dolon kaen melmelek.^{§§} ³ Ke ri ka famam tatkau usuf i ma ri ka tara sing i le, “Ier, wo sau o king ken fan Iudaia!” Ke ri ka pose u na posong na mata. ⁴ Pailat ka suuh fis sabin ke ka fas fan Iudaia aragii, “Gam par u, ian lame fasuuh u usuf gam isi gamek usum le biil ia tiu u, le i tel

fager ti tier, isi iak nagogon u.” ⁵ Aunbiing Iesu ka suuh ini bangbang ae ri tel ta u ini finau imel e si turan kaen melmelek, ke Pailat ka tara sing ri aragii, “Par u, igii mang e kalto ae.” ⁶ Ma aunbiing foron laulaumet na pris ke foron tom parpar kale Felun Sising ri par Iesu, ri ka perek aragii, “Fakulkulik u! Fakulkulik u na aupaket!”

Isau le Pailat ka kiliis ri aragii, “Gam tom gamek telpes u isi gamek fakulkulik u na aupaket. Biil ia tiu u le i tel fager ti tier, isi iak nagogon u.”

⁷ Fan Iudaia ri ka kiliis fafis u aragii, “Imel e nenge nagogon kimem, ae i use u le in met tom, wara le i tara le i e kalalik ke God tom.”

⁸ Pesu aunbiing Pailat ka ongen ta u arae, ka lala sokeh mang tom. ⁹ Ke ka kau fis una fel. Ke ka diik Iesu aragii, “O la tingah?” Isau le Iesu biil i kiliis u. ¹⁰ Pailat ka tara sing i aragii, “Isi sah biil o kiliis iau? Arafah, biil o usum le imel e rakrakai kiak una puk ufu wo ke una fakulkulik wo?”

¹¹ Iesu ka kiliis u aragii, “I mel sau e rakrakai kiam una nagogon iau, wara le God i ta u tinbae usuf wo. Isau le kalto ae i ta ufu ta iau una limam, sinang laulau kia i laumet na sinang laulau kiam.”

¹² Aunbiing Iesu ka use ta u arae, Pailat ka tof u le in puk ufu Iesu tina kamkabet, isau le fan Iudaia ri tongon tautau biitom le, “Male on puk ufu kalto igii, ke biil o tala Sisar.”^{*} Seh i tara le i tom e king, i tuui ke Sisar.”

¹³ Aunbiing Pailat i ongen u arae, ka fasuuh Iesu ke ka kiis na nian kiiskis una nagogon na falifuh ae na orek Ibru, ri foteng le Gabata, kamtinan orek ae le falifuh ri tel u ini fat. ¹⁴ I e biing una geges

[¶]18:40 Fale tom tasum ri wol le Barabas i neng lon fanu ae ri fapaket la isi tel ufu gapman Rom tina Iudaia.

^{§§}19:2 Bangbang ke kaen melmelek i fasih arae kilikiliis ken foron king.

^{*}19:12 Sisar i e laulaumet ken foron king tikii na piklin gapman na Rom.

isi tel inen na Liuliu Kulef. Ma na sangful ini u e aunbiing, Pailat ka tarah sing fan Iudaia aragii, “Igii e king kimi.”

¹⁵ Isau le ri ka tautau le, “Lame ufu! Lame ufu! Fakulkulik u na aupaket!”

Pailat ka diik ri aragii, “Gam ier le ian fakulkulik king kimi na aupaket?”

Foron laulaumet na pris ri ka kiliis Pailat aragii, “Biil ti king kimem, Sisar sau i e king kirer.”

¹⁶ Ke Pailat ka ta ufu Iesu mang usuf foron tom fapaket isi rik fakulkulik u na aupaket.

Ri Fakulkulik Iesu na Aupaket

*(Mt 27:32-44; Mk
15:21-32; Lk 23:26-43)*

Ke ri ka lame ufu Iesu. ¹⁷ Iesu ka kusep aupaket kia tom, ma ka la una falifuh ae na orek Ibru ri foteng u ini Golgota, ma kamtinan as ae le, salan tuan paklun kaltu. ¹⁸ Aiwa ri ka fakulkulik Iesu turan iu e kaltu na iun baba, ma Iesu na fatpoto ruh.

¹⁹ Pailat ka siit ta nenge sun orek ma ri ka kabet ta u na olon aupaket. Sun orek ae i tara aragii:

**IESU TINA NASARET,
KING KEN FAN IUDAIA.**

²⁰ I fuun e fan Iudaia ri wes sisiit ae, wara le falifuh ae ri fakulkulik Iesu lo i fatat isi Ierusalem. Sisiit ae ri siit ta u ini orek Ibru, Latin ke Grik. ²¹ Foron laulaumet na pris ken fan Iudaia ri ka ta rakrakai na orek usuf Pailat le, “Gong o siit u le, ‘King ken fan Iudaia,’ isau le on siit u aragii, ‘Kaltu igii i tara le, i tom i King ken fan Iudaia.’”

²² Pailat ka kiliis ri aragii, “Sanih ia ka siit ta u, ia ka siit ta u.”

²³ Aubiing foron tom fapaket ri ka fakulkulik ta Iesu, ri ka kep foron kaen ae i afit kale foron kilkiliis kia la ini, ke ri ka tem u una ifet. Neng usuf temtem

tikii lo ri. Ke ri ka kep kaen sabin ae i fis u la. Kaen ae biil ti tungtungus lo, i dolo sikit sau.

²⁴ Ke ri ka tara sing ri tom le, “Gong kere sisi u, kerek fangfang laki ini isi seh tom in kep u.”

Buk Song 22:18

Tier igii ka tapiek isi ik fasuut orek na Buk na Gogoh ae i use u le, “Ri tem foron kaen kiak na fatpoto ri, ke ri ka fangfang laki ini isi seh tom in kep kaen kiak.” Ke, tier ae foron tom fapaket ri ka tel u.

²⁵ Tina Iesu ru la kisilik, Maria antu Klopas, ke Maria Makdalin rifet sotih tah awii fatat aupaket ke Iesu. ²⁶ Aunbiing Iesu ka par tina turan kalalik na fafausum ae i ier kanaka la isi ru sotih fatat tah, ka tara sing tina aragii, “Tin ier, kem kalalik ae.” ²⁷ Ke ka tara sing kalalik na fafausum ae aragii, “Tinam ae.” Tipesu lo e aunbiing ae, kalalik na fafausum ae ka lame pes u una fel kia.

Iesu i Met

*(Mt 27:45-56; Mk
15:33-41; Lk 23:44-49)*

²⁸ Iesu ka usum tah le foron foim tikii ka rop mang, ke ka tara aragii, “Ia met-dan.” I tara arae isi ik fasuut orek ae na Buk na Gogoh.[†] ²⁹ Nenge utut na dan i mel e wain mingin lo aiwa, pesu ri ka falum nenge tier ae i duup pes dan la, ke ri ka luun u na nenge akan au asa e isop, ke ri ka sik fatatkau u una ngusu Iesu. ³⁰ Aunbiing Iesu ka yin tikii, ka tara aragii, “Ka rop.” Ke ka fapuh paklu ke ka sokufu liu kia.

³¹ Foron famfamu ken fan Iudaia ri ka diik Pailat isi rin bai foron keke tuul ier ae ri falkulkulik ta rituul isi rituul ek met sape, ma rik fapuh ufu rituul tina ituul e aupaket. Ri ka ier isi arae, wara le, i e biing una geges, ma biing namih, in tara na Biingen Mangeh. Pesu biil ri ier isi pu-

[†]19:28 Par Buk Song (Psalms) 22:15 ke 69:21

nunfo rituul in kulkulik na aupaket una Biingen Mangeh kiri. ³²Ke foron tom fapaket ri ka la ma ri ka bai foron keken iun kaltu ae ru kulkulik tah tura Iesu, ri bai famu keken neng, ke nami neng. ³³Isau le, aunbiing ri ka la usuf Iesu, ri ka par u aragii le, Iesu ka met tah, pesu biil mang ri bai iun keke. ³⁴Pesu nenge tom fapaket ka so Iesu awii na baba ini nenge lamruut, ma fanpil dah turan dan ka ring suuh. ³⁵Kaltu ae i par ta u, i famalal sanih i par ta u ma orek an fafamalal kia i tekentu. I usum le i orek tekentu ma ka famalal u, isi gam sabin gamek unune. ³⁶Foron tier igii ka tapiek, isi una fasuut orek na Buk na Gogoh le, “Biil rin bai ti tua.”

Buk Song 34:20

³⁷Ke arae nenge orek na Buk na Gogoh sabin i tara aragii, “Rin parpar usuf ier ae ri ka so ta u.”

Sekaraia 12:10

Ri Luun Pununfo Iesu na nenge Matan Fat Fuuh

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56)

³⁸Namih, Iosep tina Arimatea ka diik Pailat isi pununfo Iesu. Iosep i nenge kalalik na fafausum ke Iesu, isau le i mi kum la sau lo, wara le i soke foron famfamu ken fan Iudaia. Pailat ka somangat ke Iosep ka la ma ka kep ufu pununfo Iesu. ³⁹Nikodimas ae na famu i la tah usuf Iesu na nenge wor, i sabin i la tura Iosep. Nikodimas i kep nenge tier ae ri tel u ini iu e tier ae i furung rokap e sana, ma ri foteng u ini mir ke aloi. Ma tatawin lo, i fasih aragii, i tuul e sangful e kilogrem. ⁴⁰Ru ka kep pununfo Iesu, ma ru ka afit u ini foron rokap na kaen turan foron tier ae i furung, arae na matngan sal fan Iudaia ri mi la lo una fakilkiliis foron minet. ⁴¹Na falifuh ae ri fakulkulik ta Iesu wah, i mel e nenge mok, ma awii na mok ae, i mel e nenge matanf

fuuh una luun foron minet, ae biil biitom ri luun ti minet ta lo. ⁴²Matan fat ae i fatat sau, pesu ru ka luun pununfo Iesu aiwa. Wara le i e biing una geges ken fan Iudaia una tara na Biingen Mangeh.

Iesu i Aptih Fis

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lk 24:1-12)

20 Na biingbiing saksak, na tipes u e biing na wik, aunbiing i kumkubunor biitom, Maria Makdalin ka la una matanfata una luun minet. Ke ka par u le fat tinawii na matanfata ri ka tel ufu tah. ²Ka filau fis usuf Saimon Pita ke kalalik na fafausum, ae Iesu i ier kanaka isi, ma ka fas ruh aragii, “Ri ka kep ufu ta Kumguui tina matanfata, ma biil keme usum le ri ka luun u mang fiawah!”

³Ke Pita ru e kalalik na fafausum ae ru ka la una matanfata. ⁴Ru turim ru filau, isau le kalalik na fafausum ae ka liu ufu Pita ke ka tapiek famu na matanfata. ⁵Ka parau ke ka kongkilii, ma ka par foron rokap na kaen ae ri afit ta Iesu ini tinaiwa tom, isau le biil i kau. ⁶Saimon Pita, ae i mih sau lo, ka tapiek ma ka kau sikit una palgan fat ae. Ke ka par foron rokap na kaen ae tinaiwa tom, ⁷turan kaen sabin ae ri fis ta u kale paklu Iesu. Kaen ae, aragii ri palim ta u, ma ri ka luun keskes u tom koseng fal e kaen tinaiwa. ⁸Namih, kalalik na fafausum ae i tapiek famu tah na matanfata, ka kau sabin. Ke ka par u ma ka unune. ⁹Aunbiing ae, biil biitom ri malal na orek ae na Buk na Gogoh le, Iesu in aptih fis tina minet.

Maria Makdalin i Par Iesu

(Mt 28:9-10; Mk 16:9-11)

¹⁰Ke, iun kalalik na fafausum ru ka fis una maleh. ¹¹Isau le Maria Makdalin i sotih awii na maleh na matanfata ma ka teng. Aunbiing i teng biitom, ka parau ma ka kongkilii. ¹²Ke ka par iu e angelo ru kau ta na foron tier ae i pos tikii, ru

kiis tah na falifuh ae ri luun ta pununfo Iesu lo, neng na koskosngoi kia, ke neng na kar keke.

¹³ Ru ka diik u aragii, “Tin ier, o tingis sanih?”

Maria ka kiliis ruh aragii, “Ri ka kep ufu ta Kumguui kiak, ma biil ia usum le ri ka luun u mang fiawah.” ¹⁴ Ka giliim fis ke ka par Iesu i sotih la aiwa, isau le biil i iliim u, le i e Iesu sau.

¹⁵ Iesu ka diik u aragii, “Tin ier, o tingis sanih? O im isi seh?”

Maria i wol le i e taman mok, pesu ka fas u le, “Ier, male o ka kep ufu tah, fas iau ini falifuh o luun u lo, isi iak kep pesu.”

¹⁶ Iesu ka tara sing i aragii, “Maria!”

Maria ka giliim usuf i ma ka tara aragii na orek Ibru, “Raboni!” Kamtinan orek ae, le tom fafausum.

¹⁷ Iesu ka tara sing i aragii, “Gong o pose lo iau, wara le biil biitom ia fis ubae usuf Tata. La usuf foron tuaklik ma ok fas ri le, ian fis ubae usuf Tata i e Tama gam, usuf God kiak i e God kimi.”

¹⁸ Maria Makdalin ka la usuf berberat na fafausum ke ka fas ri le, “Ia ka par ta Kumguui!” Ma ka fas ri le Iesu i fas ta u ini foron tier ae.

Iesu i Tapiék sing Foron Berberat na Fafausum kia

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lk 24:36-49)

¹⁹ Na efef worwor, na typesu e biing na wik ae, berberat na fafausum ri kiis turim ma ri ka babat rakrakai na foron matanfel, wara le ri soke foron famfamu ken fan Iudaia. Iesu ka tapiék ma ka sotih na fatpoto ri ma ka tara aragii, “Siaroh in kiis na balmi!” ²⁰ Ka use ta u arae, ke ka finngas ri ini iun lima ke baba. Foron berberat na fafausum ri ka lala laes na aunbiing ri ka par Kumguui.

²¹ Ke Iesu ka tara sabin sing ri aragii, “Siaroh in kiis na balmi! Arae Tata i

wuun ta iau ke ia sabin ia ka wuun gam.”

²² I use ta u arae, ke ka mangeh ulo ri, ma ka tara aragii, “Gam kep Tanwa Kalkaluu. ²³ Male gamen wol ufu foron sinang laulau ken tikas ke God in pa ufu foron sinang laulau kia. Male biil gam wol ufu foron sinang laulau kia, ke God biil in pa ufu foron sinang laulau kia.”

Tomas i Par Iesu

²⁴ Tomas (nenge asa sabin e Didimas, kamtina le Kasang), i e neng lon foron sangful ini u e kalalik na fafausum, i mangmangal aiwa tura ri, aunbiing Iesu i tapiék tah sing ri. ²⁵ Ma fal e berberat na fafausum ri ka fas u le, “Kemem ka par ta Kumguui!”

Isau le Tomas ka tara sing ri aragii, “Male biil ia par salan nil na iun lima, ke iak fakau katngan limang na iun salan nil, ke iak fakau limang na baba, biil tom ian unune.”

²⁶ Na ifit e biing namih, berberat na fafausum ri ka kiis turim sabin awii na palgan fel, Tomas sabin tinaiwa tura ri. Ri babat rakrakai na foron matan fel, isau le Iesu ka tapiék ma ka sotih na fatpoto ri, ke ka tarah, “Siaroh in kiis na balmi.” ²⁷ Ke ka tara sing Tomas aragii, “Fakau katngan limam aga, par iun limang, sawe limam ke ok fakau u na babang. Gong iu e wolwol kiam, on unune sau.”

²⁸ Tomas ka tara sing i aragii, “Kumguui kiak ke God kiak!”

²⁹ Ke Iesu ka fas u aragii, “O unune sau, i wara le o par iau. Isau le, fanu ae biil ri par ta iau ma ri unune sau, rin kep fafakalok.”

³⁰ Iesu i tel ta ifuun sabin e foron rakrakai na fakileng na matan berberat na fafausum kia ae biil ia siit papte ta u na buk igii. ³¹ Isau le ia ka siit papte foron tier igii, isi gamek unune le Iesu i e Mesaia ke i e Kalalik ke God. Male

gamen unune lo, ke gamen kep liu na asa.

Fale Berberat na Fafausum ri Par Iesu

21 Namih, Iesu ka tapiek sabin sing berberat na fafausum kia na dan kawil na Taiberias. Nenge asa sabin e dan kawil Galili. ²I tapiek aragii: Saimon Pita, ke Tomas nenge asa sabin e Didi-mas, ke Nataniel tina Kana na Galili, ke iun kalalik ke Sebedi turan iu e kalalik na fafausum sabin tinaiwa. ³Saimon Pita ka fas ri aragii, “Ian la isi ubiin.” Ke ri ka fas u le, “Kemen la turam.” Ke ri ka wof na mon ma ri ka la. Isau le na wor ae, biil ri kep ti kok.

⁴Na biingbiing saksak, Iesu ka sotih na kiin, isau le berberat na fafausum, biil ri ilim u le i e Iesu.

⁵Ke ka tautau usuf ri aragii, “Fonon talang, gam kep ti kok sabin?”

Ri ka kiliis u le, “Biil.”

⁶Ke Iesu ka fas ri aragii, “Gamen lin ubiin kimi una baban mon na mia gam, isi gamek kep ti fal.” Aunbiing ri tel u arae, ke biil mang i fasih rin dat fafis ubiin, wara le i fuun kanaka e kok.

⁷Ke, kalalik na fafausum ae Iesu i ier kanaka isi, ka fas Saimon Pita le, “I sau e Kumguui!” Ma aunbiing Saimon Pita ka ongen u aragii le, “I sau e Kumguui,” ka kabet fafis kaen sabin ae i puk ufu tah aunbiing i lin ubiin, ke ka wof una dan. ⁸Fal e berberat na fafausum ri ka mih ini mon, ma ri ka date ubiin ae i fuun ini kok, wara le biil ri tapak una mas, i fasih sau aragii nenge mar e mita. ⁹Aunbiing ri masah, ri ka par nenge yiif i soksok la ini kumluut ma imel e kok lo ke ri ka par fal e beret sabin.

¹⁰Iesu ka tara sing ri aragii, “Kep ti fal e kok ae igii sau gam ubiin u uga.”

¹¹Ke Saimon Pita ka fen una mon ma ka dat famasah ubiin. I fuun ini piran kok, ma i fasih aragii nenge mar ini lim e sangful ini tuul. I fuun kanaka e kok,

isau le ubiin biil i tamrabat. ¹²Iesu ka tara sing ri aragii, “Gam la ma gamek ien.” Fonon berberat na fafausum tikii ri sokeh isi diik u le, “Wo seh?” Wara le ri ka usum tah le i e Kumguui. ¹³Iesu ka la, ka kep beret ke ka ta u usuf ri, namih ka kep kok sabin ke ka ta u usuf ri. ¹⁴Igii, fatuul u mang e aunbiing Iesu i tapiek sing berberat na fafausum kia, aunbiing i aptih fis tah tina minet.

Iesu i Orek tura Pita

¹⁵Aunbiing ri ka ien tikii tah, Iesu ka tara sing Saimon Pita aragii, “Saimon kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau lon fal igii?”

Ke Pita ka kiliis u aragii, “Iuu, Kumguui, o usum le ia ier kanaka isi wo.”

Iesu ka fas u aragii, “Fen fonon natun sipsip kiak.”

¹⁶Iesu ka tara sabin sing i le, “Saimon, kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau?”

Pita ka kiliis u aragii, “Iuu, Kumguui, o usum le ia ier kanaka tom isi wo.”

Iesu ka tarah, “Parpar kale fonon sipsip kiak.”

¹⁷Fatuul u e aunbiing, Iesu ka tara sing i le, “Saimon kalalik ke Jon, o ier kanaka tom isi iau?”

Ka purngis e bala Pita, wara le Iesu ka diik u fatuul mang e aunbiing le, “O ier kanaka tom isi iau?” Pita ka tarah, “Kumguui, o usum na fonon tier tikii, ma o usum le ia ier kanaka isi wo.”

Ke Iesu ka tara sing i le, “Fen fonon sipsip kiak. ¹⁸Tekentu kanaka ia fas wo, aunbiing ae o guam tah, o fakilkiliis fafis wo la tom ke o ka la una falifuh ae o ier le on la ulo, isau le aunbiing on tubunkak, on sawe iun limam, ke tikas keskes ik fakilkiliis wo, ma ik lame wo una falifuh ae biil o ier le on la ulo.” ¹⁹Iesu i use u aragii, una finngas matngan minet ae Pita in tafe u, isi ik ta memeh usuf God. Ke Iesu ka fas u aragii, “Mi lo iau.”

²⁰Pita ka giliim fis ma ka par kalalik na fafausum ae Iesu i ier kanaka isi, i mimih la lo ruh. I sau e ier ae i tan tah lo Iesu na aunbiing na inen turim ma ka tara le, “Kumguui, seh in ta ufu wo una liman tuui?” ²¹Aunbiing Pita ka par u, ka diik Iesu aragii, “Kumguui, arafah lon kaltu igii?”

²²Iesu ka kiliis u aragii, “Male ia ier isi in liu papang na aunbiing ian fis, ke ti sanih kiam lo? On mih lo iau.” ²³I wara na orek igii, nenge orek ka sararah na fatpoton foron tom unune le kalalik na

fafausum igii, biil in to met. Isau le Iesu i use ta u sau le, “Male ia ier le in liu papang na aunbiing ian fis, ke ti sanih kiam lo?”

²⁴I sau e kalalik na fafausum ae i famalal foron tier igii, ke ka siit papte u. Kere usum le orek an fafamalal kia i tekentu.

²⁵Iesu i tel ta ifuun sabin e tier. Male rin siit papte ta foron tier tikii, ke ia wol le piklinbat biil in mel e mua una luun foron buk tikii.

Leta

Pol i siit u usuf

Fan Pilipai

Orek Famu

Aunbiing Pol i kiis tah na kamkabet na Rom, i siit ifet e leta: neng usuf fan Efeses, neng usuf fan Pilipai, neng usuf fan Kolosi ke neng usuf Pilimon.

Leta igii, i siit ta u usuf fan Pilipai, una fotropak isi pitkalang ae ri fen ta u ini. Ri ta ta u sing Epafroditus, ke ka kep u usuf Pol.

Pilipai i nenge tara maleh na falifuh na Masedonia. Na fawu u e ninla ke Pol ini Rokap na Fafas ka tapiek na Pilipai. Na aunbiing ae fan Pilipai biil biitom ri ongen Rokap na Fafas, ma fanu ae ri unune na fafas ke Pol, ri fanu famu masau ae ri unune lo Iesu na Pilipai (par Aposel 16:12-40).

Foron tom unune na Pilipai biil ifuun e pitkalang kiri. Isau le ri laes sau isi rin fen Pol ini pitkalang, turan foron tom unune sabin ae ri bilbiling na Iudaia.

Pol i laes sau aunbiing i kiis na kamkabet, pesu ka ier isi fan Pilipai sabin rin laes aunbiing ri tafe tatawin. Pol i fas ri sabin le, rin tifat ma rik tumarang isi foron tom fafausum famfabal, ae ri fausum fanu la le rin kiit ufu pununfon fanu tamat. I fas ri sabin le Iesu i fapuh u la tom, pesu i rokap le rin mi na tintof ke Iesu.

Na leta igii, kere par u le Pol i ier kanaka isi foron tom unune ae na Pilipai.

Buk Pilipai i aragii:

1:1-11 Tanwara na leta igii

1:12-26 Pol i fas ri ini kiis kia na kamkabet

1:27-2:18 Sinang ae foron tom unune rin mi lo

2:19-30 Pol i ier isi wuun Timoti ru e Epafroditus

3:1-4:9 Rin tifat

4:10-20 Pol i laes kanaka ini fafen kiri

4:21-23 Farfarop na orek ke Pol usuf ri

1 Iau Pol kama e Timoti, kama iun fafauun ke Karisito Iesu. Kama sisiit usuf fanu kalkaluu tikii ke God, turan foron famfamu na lotu ke foron tom falupes na lotu ae ri unune lo Karisito Iesu, na Pilipai. ²Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer, ke Kumguui Iesu Karisito.

Pol i Sising ulon Fan Pilipai

³Foron aunbiing tikii, ae ia wol pes gam la, ia fotropak la usuf God kiak. ⁴Na foron sising tikii kiak usuf God isi gam tikii, ia sising la tom ini laes. ⁵Ia laes, wara na rokap na ti turim kimi turang na Rokap na Fafas tina tanwara, papang igii. ⁶Ia usum tom le, God ae i tanwara ta nenge rokap na foim na liu kimi, in foim lalala ma ik farop u, papang na biing ke Karisito Iesu.

⁷I tortores tom le in mel e matngan wolwol aragii sing iau isi gam tikii, wara le gam kiis na eteng. Taftawa le ia kiis na kamkabet, le ia tikale fanu ae ri orek laulau na Rokap na Fafas, le ia farakrakai Fafas ae, gam sabin gam ti turim ta turang na foim ae God i ta ta u sing iau na famais kia. ⁸God i usum le ia lala kalkal tom isi ian par gam, wara le ia ier kanaka isi gam ini famais ke Karisito Iesu.

⁹Ma ia sising le famais kimi in laumet lalala, ke tasum sabin kimi in kuum turan sinangun iliim fakasi tier. ¹⁰Male gamen tapiek arae, ke gamen par failiim foron tier ae i rokap kanaka, ke gamen kalkaluu, ma biil ifasih rin tiu gam ini ti tier na biing ke Karisito. ¹¹Ke liu kimi in fuun ini fuan tortores na sinang, ae Iesu Karisito i fatapiek u, ma na foron

fua gam, fanu rin me God ke rik usefages u.

**Kiis ke Pol na Kamkabet i Lupes
Rokap na Fafas isi ik la sararah**

¹² Foron tuaklik, ia ier isi gamen usum na foron tier ae i tapiek tah lo iau, ka lupes Rokap na Fafas tom isi ik sararah una foron falifuh tikii. ¹³ Ke pesu, foron tom fapaket ae ri parpar kale la na fel ke Sisar, turan fal e fanu sabin, ri usum le ia kiis na kamkabet, wara lo Karisito. ¹⁴ Kiiskiis kiak na kamkabet, ka farakrakai ta ifuun e tuaklik na asa Kumguui. Pesu, ri ka rakrakai na fafas ini Rokap na Fafas, ma biil ri sokeh.

¹⁵ I tekentu le fal ri fafas ini Karisito, wara le wolwol kiri ulo iau i laulau, pesu ri ka ier isi rin fapuh iau tina kiiskiis an famfamu kiak. Isau le fal lo ri, ri fafas ini rokap na balri. ¹⁶ Ri tel u arae ini famais, wara ri usum le God tom i tus pes ta iau isi ian tikale fanu ae ri orek laulau na Rokap na Fafas. ¹⁷ Isau le fal, ri fafas ini Karisito, ri garan sau. Ri ram na matngan kiiskiis ae i laumet, pesu ri ka wol le in malmuh ulo ri, le rin fatapiek foron tatawin ulo iau na aunbiing ia kiis biitom na kamkabet. ¹⁸ Isau le i rokap. Male rin fafas ini wolwol laulau, le ini tekentu na wolwol, i rokap sau. Tier sau ae i laumet i aragii, ri tikii ri fafas tom ini Karisito. Pesu ia ka laes.

Ma ian laes la tom, ¹⁹ wara ia usum le, na foron sising kimi ke na falupes ke Tanwa Iesu Karisito, sanih ae i tapiek ta lo iau in sokiliis isi iak sengsegeng. ²⁰ Na wolwol tikii kiak, ia unune le biil ian tel ti tier una famatlawen iau. Isau le ia lala ier le in mel e rakrakai kiak una sik asa Karisito igii, arae tom tin pakanini. Taftawa le ia liu le ia met, liu tikii kiak una sik asa Karisito. ²¹ Wara le ia wol aragii, male ian liu, ian liu tura Karisito. Isau male ian met, ke in rokap kanaka tom. ²² Male ia liu biitom ini liu

na pununfo, ia usum le foim kiak in mel e rokap na fua. Biil ia usum le neng sah lo ruh ian tim pes u, ian liu le ian met. ²³ Iwu e wolwol kiak. Ia ier le ian la koseng liu igii ma iak la usuf Karisito, ae in rokap kanaka. ²⁴ Isau le in rokap sabin kimi le ian liu biitom. ²⁵ Pesu ia usum tom le ian liu biitom, ma iak kiis tura gam isi unune kimi ik kuum lalala. Ma gamek laes i wara na unune kimi. ²⁶ Aunbiing keren fatafe sabin, ke gamek lala laes ini Karisito Iesu, i wara na tapiek kiak usuf gam.

²⁷ Tier ae i laumet i aragii, gamen liu ini matngan liu ae i tortores fasihi ini Rokap na Fafas ke Karisito. Pesu, male ian la tom isi par gam, le biil ia la, ia ier isi ongen ti fal e rokap na ususe lo gam, le gam tifat ini itikii e wolwol, ke gam ka foim rakrakai turim tom arae itikii sau e kaltu, isi fanu rik unune na Rokap na Fafas. ²⁸ Ma gong gam soke foron tuui kimi. Matngan sinang arae, in finngas famalal ri le, God in falaulau ri ma ik faliu gam. ²⁹ Wara le God ka fakalok ta gam, biil na unune kimi sau lo Karisito, isau le na fangungut sabin ae gam kalsakai u na asa. ³⁰ Gam ka kalsakai fangungut arae, wara le gam sabin gam kau na fapaket ae gam par ta u ia kiis ta lo, ma igii biitom ia kiis lo, arae gam ka ongen ta u.

**Keren fasabiro pes kerer
arae Karisito i tel ta u**

2 Ke, kiiskiis kimi lo Karisito i farakrakai gam la. Famais kia i fafnen gam. Tanwa Kalkaluu i faturim la tura gam. Gam tel sinang rokap la ke gam ka famais faliu la ini gam. ² Pesu, in tikii sau e wolwol kimi, ma in tikii sau e matngan famais gamen finngas u usuf gam temtem tikii. In rokap sabin le in tikii sau e balmi, ke ik tikii sau e wolwol na foron foim ae gam ier isi tel u. Male gamen tel u arae, ke ian

laes kanaka. ³Gong gam tel ti tier una farokap gam keskes tom ma fal biil. Gong gam usefages foes gam tom. Isau le i rokap le temtem tikii lo gam, gamen fabiro pes gam, isi gamek lala wol tom le fal ri laumet lo gam. ⁴Gam temtem tikii, gong gam wol na farokap fafis gam tom, isau le gamen wol sabin isi farokap fal.

⁵In rokap le foron wolwol kimi tikii in fasih ini wolwol ke Karisito Iesu, ma in tara aragii:

⁶I tom e God.

Isau le biil i wol le in pose papte kiiskiis laumet kia, isi ik fasih tura God. Biil.

⁷I suaf ufu kiiskiis laumet kia, ma ka tapiek arae nenge fafauun, ke i pang arae nenge kaltu.

⁸Ke fanu ri ka par u arae nenge kaltu, ke ka fasabiro u

ma ka misuut lo God papang na minet kia.

Ma i met tom bae na aupaket.

⁹Pesu God ka sik u una kiiskiis ae i buuii kanaka,

ma ka ta as usuf i, ae i laumet kanaka na olon foron as tikii.

¹⁰Pesu ri tikii buuii na Kukulii,

ke na piklinbat ke na piklin nanal sabin, rik ilepul na asa Iesu,

¹¹ma kerme ri tikii ik fapos u le Iesu Karisito i e Kumguui, isi God Tama kerer in kep memeh lo.

Gamen Popos arae foron Keltot

¹²Pesu foron talang, arae tom gam misuut la na foron orek aunbiing ia kiis tah tura gam, ke igii sabin aunbiing biil ia kiis tura gam, ia ier le gamen famam foim rakrakai ini sokeh, una finngas u le God ka faliu ta gam. ¹³Gamen liu arae, wara le God tom i foim na liu kimi, isi gamen ier isi mi na wolwol kia, ma i farakrakai gam isi gamek misuut lo.

¹⁴Na foron tier tikii gam tel u, gong gam belbel orek ke gong gam fapue

kuna, ¹⁵isi liu kimi biil in faluuluui ini foron sinang laulau ke biil ifasih tikas in tiu gam ini ti tier, ke gamek tapiek berberat ke God, ae biil ti tier in ger na liu kimi. Gamen popos arae foron keltot buuii na bat, aunbiing gam liu na fatpoton fanu na ulul igii, ae ri la ger, ma sinangu ri i tapak koseng rokap na sinang. ¹⁶Ke, gamen liu arae, aunbiing gam pose fat na orek ae i mel e liu lo, isi iak laes na biing ke Karisito, le foim turan filau kiak, biil i tier foes.

¹⁷Rokap na foim ae i la turan unune kimi i arae tunmapek usuf God. Isau male ian met, ke daung in ring arae wain na olon tunmapek ae, ian laes tura gam tikii. ¹⁸Ma gam sabin gamen laes turang.

Timoti ke Epafroditus

¹⁹Male Iesu Kumguui i somangat na wolwol kiak, biil in sawin, ke ian wuun Timoti usuf gam, isi in farakrakai iau ini ususe lo gam, aunbiing in fis. ²⁰Ma biil sabin tikas arae Timoti, ae i mel e wolwol kia una farokap gam. ²¹Wara le fanu tikii ri ier isi rin farokap fafis ri tom, ma biil ri ier isi farokap foim ke Iesu Karisito. ²²Isau le gam tom gam ka usum tah le Timoti i nenge rokap na kaltu, wara le i foim turim tah turang arae nenge iun latama. Ma ka foim turim ta turang ini Rokap na Fafas. ²³Ke pesu, aunbiing sau ian usum na matngan sanih in tapiek lo iau, ia wol le ian wuun ufu usuf gam. ²⁴Na unune kiak lo Kumguui, ia usum le biil in sawin ke iau sabin iak la usuf gam.

²⁵Isau, ia wol le in rokap kanaka le ian wuun fafis Epafroditus tuaklik na asa Karisito usuf gam. I nenge tikiin foim kiak, ae i tibet ta iau na fapaket igii, ma i e talmi ae gam wuun ufu tah isi lupes iau. ²⁶I rokap le ian wuun fafis u, wara le i kalkal kanaka tom isi le in par gam, ma ka tatawin kanaka e wol kia, aunbiing gam ongen ta u le i sasem. ²⁷Tekentu

tom le i sasem tah, ma fatat in met. Isau le God i mais u, ma biil i keskes sau, i mais iau sabin isi gong ia lala mamais sabin. ²⁸ Pesu wolwol kiak ka rakrakai kanaka le ian wuun fafis u, isi gamek lala laes aunbiing gamen par u sabin, ke isi biil mang ian lala mamais. ²⁹ I rokap le gamen somangat pes u ini laes arae nenge tualik gam na asa Kumguui. Gamen bulat lon matngan kaltu arae, ³⁰ wara le i ta liu kia tom na foim ke Karisito, ma fatat in met. Aunbiing biil ifasih le gamen lupes iau, i ier tom le in kep sala gam na lupes iau, ma biil i lala wol na liu kia le, in met le biil.

Seh i Unune lo Karisito, i Tom Tortores Tekentu

3 Foron tuaklik, nenge tier sabin, i rokap le gamen laes na kiiskis kimi lo Kumguui. Biil i tatawin usuf iau isi ian siit foron tier sabin igii usuf gam. Ia siit u sabin una lupes gam.

² Gamen tumarang isi foron tom tel sinang laulau, ae ri kiit falaulau pununfon fanu la. ³ Kerer ae kere lotu la unaisa God ini Tanwa, kere tom kere fanu tekentu ke God, ae ri kiit tu pununfo kerer. Biil kere unune na sanih ri tel u sau na pununfo kerer. Biil. Kere laes sau na foim ae Karisito Iesu i tel ta u usuf kere. ⁴ Male imel e falupes tina sinangun kikiit, ke tina rakrakai ken fanu sau, iau tom i fasih ian unune lo.

Male tikas i wol le ifasih in unune na rakrakai ken fanu sau, foron tier ae i unune lo, ia rokap kanaka lo. ⁵ Wara le ri kiit ta pununfong na fawal u e biing. Ma ia nenge sakin Israel, tina mat ke Beniamin. Ia nenge sakin Ibru tutus. Ma ia nenge Farasi, pesu ia ka misuut la na nagogon ke Moses. ⁶ Ia ta fangungut usuf fanu na lotu ke Karisito, wara le imel e rakrakai na wolwol kiak isi ian misuut na lotu ken fan Israel. Na nagogon ke

Moses ia tortores, biil ifasih rin tiu iau ini ti tier.

⁷ Isau le foron tier ae ia par ta u le in farokap iau, igii ia ka par u arae foron tier foes, i wara lo Karisito. ⁸ Tekentu, ia par foron tier tikii ae, arae foron tier foes sau, wara le ia iliim nenge tier ae i laumet kanaka. Tier ae, isi ian usum lo Karisito Iesu, Kumguui kiak. I e wara, ia ka sokufu foron tier tikii, ma ia ka par ri arae foron piin, isi iak somangat pes Karisito, ⁹ ma iak patep u. Biil ia tapiek tom tortores, i wara le ian mi na nagogon. Biil. I wara sau na unune kiak lo Karisito. Tekentu, God i foteng kerer arae foron tom tortores, wara le kerer unune lo Karisito. ¹⁰ Ia ier le ian usum lo Karisito, ke na rakrakai kia ae i finngas ta u, aunbiing i aptih fis tah tina minet. Ke ia ka ier sabin le ian ti turim tura isi kalsakai fangungut arae i kalsakai ta u, isi iak fasih ini, na minet kia. ¹¹ Male in tara arae, ke ia unune le God in faptih fafis iau tina minet.

Pol i Filau una Farfarop

¹² Biil ia use u le foron tier igii ia kep ta u, le ia ka tapiek tah na farfarop lo, biil. Isau le ia totof rakrakai tom isi ian kep sanih ae Karisito Iesu i kale pes ta iau isi. ¹³ Foron tuaklik, biil ia use u le ia ka kep ta u. Isau le tier ia tel u, biil ia giliim fis, ia totof rakrakai tom isi kep tier ae na famu lo iau. ¹⁴ Ia filau rakrakai tom isi ian tafe farfarop, isi iak kep fifiil na filau kiak. Fifiil ae God i tawi pes ta iau isi, isi ian la ubae na kukulii, wara lo Karisito Iesu.

¹⁵ Pesu kerer tikii ae unune kirer ka matuk tah lo Karisito, in mel e matngan wolwol aragii sing kerer. Ke, male foron wolwol kimi i neng keskes na ti tier, God in famalal u usuf gam. ¹⁶ Isau le, keren mi tom na sal ae kere mi la lo papang igii.

¹⁷ Foron tuaklik, gamen mi na matngan sinangung. Ke gamen parpar rokap usuf fanseh ae ri liu ffasih ini matngan liu ae kemem finngas ta u usuf gam. ¹⁸ Wara le ifuun, sinangu ri i finngas u le ri ememse ta aupaket ke Karisito. Arae ia fas ta gam pakanini, ke igii sabin, ia use u ini danun matang. ¹⁹ Ma farfarop na liu kiri, rin fiu. Foron wolwol na pununfo i e god kiri. Ri got la ini foron sinang ae ifasih rin matlawen kuna. Ma ri luun wolwol kiri la tom na foron tier tinaga na piklinbat. ²⁰ Isau le kerer, kerer fanu tutus tina kukulii, ma kerer nene isi Tom Fafaliu kirer, Kumguui, Iesu Karisito in fis tinbae. ²¹ Ma in sokiliis pununfo kerer igii ae biil ti memeh lo, isi ik fasih ini pununfo tom ae i fuun ini memeh. In luun foron tier tikii na piklin nagogon kia, ma in sokiliis pununfo kirer ini rakrakai sau ae.

Orek una Farakrakai foron Tom Unune

4 Pesu, foron tuaklik, gamen tifat arae lo Kumguui. Ia use u aragii usuf gam, fanseh ae ia ier kanaka isi gam. Ma ia ier kanaka le ian par gam. Gam foron rokap na talang, gam falaes iau, ke liu kimi i arae fifiil una foim kiak.

² Ia sising Ewodia kamuh e Sintike le in tikii sau e wolwol kimuh, wara le kamuh ke Kumguui. ³ Ma ia sising o sabin, o tikiin foim tekentu kiak, le on lupes iun fifin ae, wara le ru foim rakrakai ta turang ini Rokap na Fafas. Ru foim rakrakai ta tura kama e Kelemen ke foron tikiin foim tikii kiak, ae asri ka kiis ta na Buk na Liu.

⁴ I rokap le gamen laes lamasau na kiiskiiis kimi lo Kumguui. Ma ian use u sabin le, gamen laes. ⁵ Gamen fofu ini fanu tikii, isi rik par sinangu gam. Kumguui fatat in fis. ⁶ Gong gam lala wol na ti tier, isau le na foron tier tikii, gamen sising ke gamen fas God ini sanih

gam ier isi, ma gamek sising an fotrokap usuf i. ⁷ Ma siaroh ke God, ae i laumet kulkulef na tasum ken fanu tikii, in fonoi na liu kimi, ke na wolwol kimi tikii na kiiskiiis kimi lo Karisito Iesu.

⁸ Foron tuaklik, igii e farfarop na orek kiak usuf gam: Wolwol kimi in kiis na foron tier ae ri rokap, ke foron tier ae keren ususefages ulo. Gamen wol na foron tier ae i tekentu, ke foron tier ae keren bulat lo, ke foron tier ae i tortores, ke foron tier ae i kalkaluu, ke foron tier ae i rokap kanaka, ke foron tier ae i mel e memeh lo. ⁹ Sanih ae ia ka fausum ta gam ini, ke gam ka kep ta u, ke gam ka ongen ta u, ke gam ka par ta u na liu kiak, gam sabin gamen mi lo arae. Ma God ae i ta siaroh la in kiis tura gam.

Pol i Fotrokap isi foron Fafen sing foron Tom Unune na Pilipai

¹⁰ Ia laes kanaka na kiiskiiis kiak lo Kumguui, wara le gam ka wolpes iau sabin. Ia usum le gam wol la lo iau, isau le biil ti sal kimi isi gamen lupes iau. ¹¹ Biil ia orek aragii wara le ia bilbiling. Biil. Ia ka usum ta le ian laes la tom, taftawa matngan tier arafah ia fatafe tura. ¹² Ia ka lasan ta aunbiing ia bilbiling, ke ia ka lasan ta na aunbiing ifuun e minmarang. Ia ka usum ta le ian laes la tom, taftawa male ia mas le ia fitol, ke male ia lauu le ifuun e minmarang. ¹³ Ifasih ian tel foron tier tikii, wara lo Karisito ae i ta rakrakai la sing iau.

¹⁴ Isau le, i rokap sabin gam ka ti turim turang ta na foron tatawin kiak. ¹⁵ Gam fan Pilipai, gam ka usum ta na aunbiing ae ia fapas ta ini Rokap na Fafas na falifuh na Masedonia, ke gam ka kiliis liu ta kimi. Gam usum le aunbiing ia la koseng Masedonia, biil ti fal e tom unune sabin ri fatal ta iau na sinangun fafen faliu. Biil. Gam keskes sau. ¹⁶ Aunbiing ia kiis ta na Tesalonika, biil gam

fen iau na i tikii sau e aunbiing, isau le gam fen mulmul iau, aunbiing ia bilbiling isi fal e tier. ¹⁷Gong gam wol le ia im isi ti fafen sing gam. Biil. Ia ier isi in mel e fafakalok na liu kimi. ¹⁸Ia ka kepa foron fafen tikii kimi, ae Epafroditus i filange u usuf iau. Ma foron fafen kimi, i laumet kanaka tom na foron tier ae ia bilbiling isi. Foron fafen tikii kimi ae, i arae fafen usuf God ae i furung rokap, ma God i somangat pes u ini laes. ¹⁹God kiak in tel fasuut foron tier tikii ae gam bilbiling isi, tina foron rokap na minsik kia, wara le gam ke Karisito Iesu.

²⁰Keren usefages God Tama kerer fitliu, ma biil ti farfarop lo. Amen.

Farfarop na Orek

²¹Gamen faorek pes fanu ke God na asa Karisito Iesu. Foron tualik kerer sabin igii turang, ri ta orek an famais kiri usuf gam. ²²Fanu tikii ke God ri ta orek an famais kiri usuf gam. Ke fanu tikii sabin na fel ke Sisar ri ta orek an famais kiri usuf gam. ²³Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis na tanwa gam. Amen.

Leta Famu

Pol i siit u usuf

Fan Tesalonika

Orek Famu

Aunbiing Pol i kiis tah na Korin, ke ka siit ta u e leta igii, leta famu i siit u usuf foron tom unune na Tesalonika.

Tesalonika i e nenge tara maleh na falifuh na Mesedonia. Na fatuul u e ninla ke Pol una Tesalonika, ke ka fafas usuf ri, par Aposel 17:1-14. Fale fanu ae ri sokiliis ta liu kiri, ri fan Iudaia, isau le fal e fanu tina fal e maleh keskes. Foron famfamu ken fan Iudaia na Tesalonika ri ka balkut aunbiing ri par u aragii le fal e fanu kiri ri ka unune mang lo Iesu, pesu ri ka fes ufu Pol tina maleh kiri. Ke Pol ka la una Beroia. Namih ka wuun ufu Timoti usuf ri ke Timoti ka fas Pol ini ri.

Na leta igii, Pol i fot rokap usuf God wara le fan Tesalonika ri tifat na unune kiri aunbiing ri tafe foron tatawin, ke ri ier sabin isi Pol. Pol i ier sabin isi farakrakai unune kiri na leta igii, ke ka kiliis fagalte kiri isi foron minet.

1 Tesalonika i aragii:

1:1 Tanwara

1:2-10 Pol i laes ini ri

2:1-3:13 Foim ke Pol na Tesalonika

4:1-12 Matngan liu ae God i ier isi

4:13-5:11 Paipai fis ke Kumguui

5:12-28 Farfarop na orek ke Pol usuf ri

1 Iau Pol, Sailas ke Timoti, kemtuul sisiit usuf gam foron tom unune na maleh na Tesalonika, gam fanseh gam unune lo God Tama kerer ke Kumguui Iesu Karisito.

Famais turan siaroh ke God usuf gam.

Liu ke Unune ken Fan Tesalonika

²Kemtuul fot rokap la usuf God isi gam tikii. Ke kemtuul ka wol pes gam la na foron sising kimemtuul usuf God.

³Aunbiing kemtuul sising la usuf God Tama kerer, kemtuul wol pes foron tier ae gam tel u la, wara na unune kimi, ke kemtuul wol pes foron foim ae gam tel u la, wara na famais kimi. Ke kemtuul ka wol pes tifat kimi sabin, wara le gam nene ini unune kimi usuf Kumguui kirer Iesu Karisito.

⁴Foron tualik kemtuul, ae God i ier kanaka tah isi gam. Kemtuul usum le God i tus pes ta gam. ⁵Wara na Rokap na Fafas ae kemtuul fas ta gam ini, biil e orek foes sau, biil. I la turim tom turan rakrakai ke turan Tanwa Kalkaluu, ma gam ka par failiim tara na unune kimemtuul. Gam usum rokap tom na sinangu kemtuul aunbiing kemtuul kiis tah na fatpoto gam, isi una rokap kimi.

⁶Gam ka mi tah na sinangu kemtuul ke na sinangu Kumguui. Taftawa le fanu ri falaulau gam, isau le gam posefat tom na foron orek turan laes ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf gam. ⁷Pesu gam ka finngas rokap na sinang tah usuf foron tom unune tikii na iun falifuh na Masedonia ke na Akaia. ⁸Foron orek ke Kumguui ae gam fafas tah ini ka la sararah tah arae kinen nenge gamtih ae i ninih una tapak. Biil na Masedonia ke na Akaia sau, biil. Foron maleh tikii ri ka usum tah na unune kimi usuf God, pesu sanih sabin kemtuul en use u. ⁹Wara le ri tom, ri use famalal foron sinangu gam, aunbiing gam somangat pes ta kemtuul. Ke ri use u sabin le gam ka la koseng ta foron god famfabal, ke gam ka ta liu kimi mang sing God tekentu ae i liu, ma igii gam ka foim mang sing i. ¹⁰Ke gam ka nene ke Kalalik ae in puh tinbae na Kukulii, ae God i faptih fafis ta u tina

minet. I e Iesu ae i faliu pes ta kerer tina ngaliaf ke God ae in tapiék.

Foim ke Pol na Tesalonika

2 Foron tualik kemtuul, gam tom gam usum le kiis kimemtuul aga tura gam, biil i tier foes, i mel tom e fua.

² Gam usum le, aunbiing biil biitom kemtuul la ugapiék usuf gam, fanu ri falaaulau ta kemtuul ma ri ka famatlawen kemtuul na maleh na Pilipai. Isau le na falupes ke God kirer, kemtuul ka foim rakrakai tom isi le kemtuul en fas gam ini Rokap na Fafas kia, ma biil kemtuul soke fanseh ae ri tapiék arae foron tuui kimemtuul.

³ Aunbiing kemtuul fas gam isi kiliis liu, foron orek kimemtuul biil i to ger, ma biil kemtuul orek ini ti wolwol laulau, ma biil sabin kemtuul fambal gam. Biil.

⁴ Isau le kemtuul fafas ini Rokap na Fafas, wara le God i tof ta kemtuul, ke ka unune tah lo kemtuul isi le kemtuul en fafas. Aunbiing kemtuul fafas, biil una falaes fanu sau, biil. Kemtuul fafas isi God tom ae i tof balmemtuul la, in laes ini. ⁵ Gam usum le biil kemtuul falaes gam ini foron mot na orek, ke biil kemtuul ram kum na ti foron tier sing gam, biil. God tom i par u ma ka usum lo kemtuul. ⁶ Biil kemtuul im isi ususefages sing fanu, le sing gam le sing tikas awii.

⁷ Ifasih le kemtuul en sising gam isi ti falupes, wara le kemtuul foron aposel ke Karisito. Isau le biil kemtuul tel u arae. Kemtuul kiis fofu na fatpoto gam, arae nenge fifin i fofonoi na berberat kia. ⁸ Kemtuul ier kanaka isi gam ke kemtuul ka laes kanaka isi kemtuul en fafas ini Rokap na Fafas ke God. Biil kemtuul laes sau isi fafas usuf gam, kemtuul laes sabin isi kemtuul en ta liu kimemtuul usuf gam, wara le gam laumet kanaka na matmemtuul.

⁹ Foron tualik kemtuul, gam ka usum tah na foron rakrakai na foim kimem-

tuul. Kemtuul foim tah na wor ke na siat ke kemtuul ka songsong na olon foron foim ae kemtuul tel u. Kemtuul ka foim-nge pitkalang kimemtuul tom, isi biil kemtuul en ta tatawin isi gamen fofonoi lo kemtuul, aunbiing kemtuul fas gam ini Rokap na Fafas ke God.

¹⁰ Gam tom, ke God sabin, gam ka par ta liu kimemtuul na fatpoto gam foron tom unune. Liu kimemtuul i kalkaluu ma i tortores, ma biil i fasih tikas in tiu kemtuul ini ti tier. ¹¹ Gam usum le foron sinangu kemtuul usuf temtem tikii lo gam i arae sinang ae nenge kaltu i tel u la usuf berberat kia. ¹² Pesu kemtuul ka farakrakai gam ke kemtuul ka famor gam ke kemtuul ka fas gam sabin isi gamek liu ini matngan liu ae in falaes God, ae i kam pes ta gam una matanfun-tih kia ke memeh kia.

¹³ Ke kemtuul fot rokap la sabin usuf God, wara le aunbiing gam posefat na orek ke God ae gam ongen ta u sing kemtuul, ke gam ka somangat pes u. Biil gam somangat pes u arae orek ken fanu sau, biil. Gam somangat pes u, wara le i e orek ke God tom. Foron orek ae i foim na liu kimi ae gam unune. ¹⁴ Foron tualik kemtuul, gam arae foron tom unune lo Iesu Karisito ae ri kiis na foron maleh tikii na Iudaia. Wara le gam sabin gam ngar ta fangungut sing foron fanu tina maleh kimi tom arae foron tom unune na Iudaia ri ngar ta fangungut sing fanu kiri tom. ¹⁵⁻¹⁶ Fanseh ae ri siimete ta Iesu Kumguui ke foron poropet, ke fanseh ae ri fes ufu ta kemtuul sabin. Ri tof u le rin ti kale kemtuul isi gong kemtuul fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia isi God gong i faliu ri. Aunbiing ri tel u aragii, God biil i laes ini ri, ma ri kiis arae foron tuui turan fanu tikii. Ke matngan sinangu ri aragii, ri ka luun turim foron sinang laulau kiri. Tipe u aiwa, ngaliaf ke God ka la usuf ri.

Tara wolwol ke Pol isi Par Fan Tesalonika

¹⁷ Foron tualik kemtuul, kiis sararah kirer biil i sawin, aunbiing fan Iudaia ri fes ufu ta kemtuul koseng gam. Kere kiis sararah sau na pununfo kerer, isau le foron wolwol kirer, kemtuul wol la tom lo gam. Kemtuul ier kanaka isi par gam, pesu kemtuul ka foim rakrakai isi le kemtuul en tel fasuut u. ¹⁸ Kemtuul ier kanaka isi le kemtuul en fis usuf gam. Iau Pol, fafuun ia ka totof tah isi le ian la usuf gam, isau le Satan ka ti kale kemtuul tikii. ¹⁹ Kemtuul ier kanaka le kemtuul en par gam sabin, wara le kemtuul unune lo gam le gamen tifat aunbiing Iesu Kumguui kirer in fis ma kerek sotih na mata. Ke gam e kamtinan laes kimemtuul. Ke i wara lo gam, pesu i fasih kemtuul ek lala laes ini foim kimemtuul na biing ae. ²⁰ Tekentu kanaka, gam tom foron memeh kimemtuul turan laes kimemtuul.

3 Kemtuul lala wol lo gam, pesu biil kemtuul ier isi nene biitom. Kemtuul ka wol le, i rokap le kama sau e Sailas kaman kiis agawa na Atens ma kamak wuun Timoti. ² Ke, kama ka wuun ufu ta Timoti tualik kerer, ma i e tom foim ke God tura kamah, le kemtuul en fafas ini Rokap na Fafas lo Karisito. Kama ka wuun ufu tah usuf gam isi farakrakai gam ke ik ta orek una lupes gam na unune kimi, ³ isi biil tikas lo gam in nut e unune kia i wara na foron tatawin ae gam tafe u. Wara le gam tom gam usum le foron tatawin ae keren kalsakai u. ⁴ Aunbiing kere kiis turim biitom, kemtuul fas gam la le fanu rin falaulau kerer. Ke gam ka usum tah le foron tatawin ae ka tapiek mang. ⁵ I e wara, ke ia ka wuun ufu Timoti usuf gam. Ia lala wol la lo gam, ma biil ia ier isi nene biitom, pesu ia ka wuun ufu usuf gam isi iak usum na

unune kimi. Ia sokeh tarama tom fatoftof ka faluut ta gam ke tarama foim kimemtuul ka tier foes.

Rokap na Fafas sing Timoti i Farakrakai Pol

⁶ Isau le, igii sau Timoti i am fis tah tinawii na aismi usuf kamah. Ke ka kep fafis ta nenge rokap na fafas usuf kamah na unune kimi ke na famais kimi. I fas kamah sabin le gam laes la na aunbiing gam wol pes kiis turim kirer la pakanini. Ke gam ier kanaka le gamen par kemtuul sabin, ke kemtuul sabin, kemtuul ier kanaka la isi par gam. ⁷ Foron tualik kemtuul, unune kimi i farakrakai ta kemtuul na kiis kimemtuul na palgan tatawin ke foron sinang laulau ae fanu ri tel u la ini kemtuul. ⁸ Igii liu kimemtuul ka rokap kanaka mang, aunbiing gam tifat lo Kumguui. ⁹ Kemtuul laes kanaka ini gam na mata God kirer, ke kemtuul ka fot rokap usuf i. Laes kimemtuul i laumet kanaka, pesu, arafah kemtuul en fot rokap arae isi ik fasih ini tara na laes kimemtuul? ¹⁰ Kemtuul ta tikii liu kimemtuul la tom na sising isi gam na foron siat ke na foron wor tikii. Kemtuul sising isi kemtuul en par gam sabin, ke kemtuul en fausum gam ini ti fal e tier una farakrakai unune kimi.

¹¹ Pesu kemtuul ka sising le God tom Tama kerer, ke Iesu Kumguui kirer in sapeng na sal kimemtuul isi kemtuul en la usuf gam. ¹² Ma kemtuul sising sabin le Kumguui in fakuum famais kimi ke ik ring sararah na fatpoto gam ke usuf fal sabin, arae famais kimemtuul usuf gam. ¹³ Kemtuul sising le Kumguui in farakrakai balmi isi gamek tapiek kalkaluu, ke biil i fasih tikas in tiu gam ini ti tier, aunbiing gamen sotih na mata God Tama kerer, na biing ae Iesu Kumguui kirer in fis turan foron fanu kalkaluu kia.

Liu ae in Falaes God

4 Foron tualik kemtuul, igii e nenge orek sabin, kemtuul ka fausum ta gam ini matngan liu ae gamen liu ini, isi gamek falaes God, arae tom gam mi la lo. Ma igii kemtuul ka sising gam, ke kemtuul ka farakrakai gam na asa Iesu Kumguui, isi matngan liu kimi ae, ik lala kuum. ²Wara le gam ka usum tah na foron fafausum ae kemtuul fausum ta gam ini. Foron fafausum ae i la tom sing Iesu Kumguui.

³God i ier le liu kimi in kalkaluu na mata. Pesu, gamen fin koseng foron sinangun puur. ⁴Temtem tikii lo gam in foim rakrakai isi in ti kale foron wolwol laulau i aptih la na balmi[‡], isi sinangun kalkaluu ke sinangun bulat ik kiis na liu kimi, ⁵isi gong gam mi na rakrakai na wolwol na sinangun puur, arae fanu ae biil ri usum lo God. ⁶Gong tikas lo gam i tel sinangun puur ini antu nenge kalu ae i tualik na asa Iesu. Male in tel u arae, ke in fambal tualik. Kemtuul ka use ta u ke kemtuul ka fanau ta gam le, Kumguui in ta fangungut sing fanu ae ri tel matngan sinang arae. ⁷Wara le God biil i tawi pes ta kerer le keren tel sinang laulau, biil. I tawi pes ta kerer isi keren liu ini matngan liu ae i kalkaluu. ⁸Pesu le tikas i ongen ufu fafausum igii, biil i ongen ufu fafausum ken kalu, biil. I ongen ufu fafausum ke God ae i ta Tanwa Kalkaluu la usuf gam.

⁹Biil i fasih kemtuul en sisiit sabin usuf gam na famais kimi usuf foron tualik gam. Wara le God tom ka fausum ta gam isi gamen famais faliu ini gam. ¹⁰Tekentu kanaka, gam ier kanaka isi foron tualik gam ae na foron falifuh tikii na Masedonia. Isau le kemtuul ka sising gam isi famais kimi ik kuum lalala.

¹¹I rokap le gamen ier kanaka isi mi na foron matngan sinang aragii: Gamen liu ini siaroh ke gong gam fakau paklu gam na tier ken nenge kalu. Isau le gamen foimnge inen ami ini liumi arae kemtuul fas ta gam. ¹²Male gamen tel u arae, ke fanu ae biil ri unune, rin bulat lo gam ma biil sabin gamen tapiek arae foron tom fapare.

Kumguui in fis sabin

¹³Foron tualik kemtuul, kemtuul ier le gamen usum na fanu ae ri ka met tah. Ke gong gam mamais arae fanu ae biil ri unune le fanu ae ri ka met tah, rin aptih fis sabin. ¹⁴Kere unune le Iesu i met tah ke ka aptih fis sabin. Pesu kere ka unune le fanseh ae ri unune lo Iesu, ma ri ka met tah, God in fapthi fafis ri isi rik la turim tura Iesu, aunbiing in fis sabin. ¹⁵Foron orek igii kemtuul fas gam ini, i e orek ke Kumguui tom. Kerer ae keren liu papang na biing ae Kumguui in fis sabin, biil keren famu lon fanseh ae ri ka met tah. Biil. ¹⁶Wara le Kumguui tom in puh tinbae na Kukulii, ini rakrakai na orek, ke famfamu ken foron angelo ik orek, ma kinen tafih ke God ik ninih, ma fanseh ae ri ka met tah ini unune lo Iesu Karisito, rin aptih famu. ¹⁷Namih, kerer ae kere liu biitom, rin kep turim kerer tura ri na laukaf ubase na mua isi kerek tafe Kumguui na mua. Isi kerek kiis fitliu turim tura Kumguui. ¹⁸Pesu gamen farakrakai temtem tikii lo gam tom ini foron orek ae.

Keren Geges isi Aunbiing Kumguui in Fis

5 Pesu foron tualik kemtuul, biil kemtuul en sisiit isi fas gam ini aunbiing le biing sah kumguui in fis lo. ²Wara le gam ka usum rokap tah le, biing ke

[‡]4:4 Fale tom tasum ri wol le kamtinan orek igii le, temtem tikii lo gam in telpes in tikii sau e fifin.

Kumguui una fis, in fabitit kerer arae tom sisii i la isi sisii na wor. ³Aunbiing ae fanu rin orek aragii, “Biil kemem tafe ti tatawin. Kere liu rokap sau.” Ke fiu in fabitit ri arae fangngungut ae nenge fifin i kalsakai u aunbiing fatat in fafang. Biil i fasih rin alfe u e tatawin ae.

⁴Isau le gam foron tualik kemtuul, gam biil tina kubunor, isi biing ae ik fabitit gam arae nenge tom sisii. ⁵Wara le gam berberat tina malal ke gam berberat tina ien. Kerer biil tina wor le tina kubunor, biil. ⁶Pesu gong gam arae fal e fanu ae ri borong muduung. Keren mat ma kerek tumarngae foron wolwol kirer. ⁷Wara le foron tom borborong met, ri borong la na wor. Ke foron tom umin dan rakrakai, ri umin dan rakrakai la na wor. ⁸Isau le kere fanu tina ien, i rokap le keren tumarngae foron wolwol kirer. Keren kilkiliis ini unune ke famais isi rik par kerer arae nenge tom fapaket ae i tel kale matan mangia ini nenge dangan aen. Ma keren nene ini unune sabin le Iesu in faliu kerer, arae nenge tom fapaket i luun at aen. ⁹Wara le God biil i tim pes ta kerer isi keren kalsakai fangungut na palgan ngaliaf kia. Biil. I tim pes ta kerer isi keren kep fafaliu sing Kumguui, Iesu Karisito. ¹⁰I met tah isi kerer, isi keren liu turim tura, aunbiing in fis sabin, kerer tikii ae kere liu biitom turan fanu ae ri ka met tah. ¹¹Pesu gamen ta rokap na orek una lupes temtem tikii lo gam ke farakrakai temtem tikii lo gam arae tom gam tel u la.

Farfarop na Fafausum

¹²Foron tualik kemtuul, kemtuul sising gam le gamen bulat lon fanseh ae ri foim rakrakai na fatpoto gam, ma ri parpar kale gam na foim ke Kumguui ma ri ka fausum gam. ¹³Gamen lala bulat

lo ri ini famais, wara na foim kiri. Ke gamen liu ini siaroh turan temtem tikii lo gam. ¹⁴Foron tualik kemtuul, kemtuul sising gam isi gamen fanau foron tom angos ke gamek farkrakai fanseh ae ri binbin la, ke gamek lupes fanseh ae unune kiri biil i rakrakai. Ke gamen fofu ini fanu tikii. ¹⁵Gamen tumarang, isi gong gam kiliis laulau ini laulau. Foim rakrakai isi gamen tel sinang rokap usuf temtem tikii lo gam ke usuf fal e fanu sabin.

¹⁶Gamen laes la ma sau. ¹⁷Ke gamen sising la ma sau. ¹⁸Gamen fot rokap usuf God isi foron tier tikii ae i tapiek la sing gam. Wara le i e wolwol ke God usuf gam ae gam ke Iesu Karisito.

¹⁹Gong gam ti kale foim ken Tanwa Kalkaluu. ²⁰Male tikas i orek propet, ke gong gam wol le foron orek kia i tier foes sau. ²¹Gamen tof foron orek tikii, ke foron sinang tikii, ke gamen posefat na foron sinang rokap tikii. ²²Gamen alfe foron sinang laulau tikii.

²³Kemtuul sising usuf God ae i ta siaroh la in fakalkaluu liu kimi, isi gamek tapiek kalkaluu tikii na mata. Kemtuul sising sabin le God in fofonoi na liu kimi tikii, aragii, na foron tanwa gam, foron wolwol kimi, ke na pununfo gam isi biil rin tiu gam na biing ae Kumguui kirer, Iesu Karisito in fis sabin. ²⁴God ae i tawi pes ta gam, i tom orek suut, ma in tel u.

²⁵Foron tualik kemtuul, gamen sising isi kemtuul. ²⁶Aunbiing gam fatafe ini foron tom unune, gamen dorop ri ini famais, ma gamen tel u ini sinang ae i kalkaluu. ²⁷Ia sising gam na asa Kumguui le gamen wes foron sisiit igii usuf foron tualik kerer tikii.

²⁸Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis tura gam.

Fawu u e leta

Pol i siit u usuf

fan Tesalonika

Orek famu

Aunbiing Pol i kiis ta na Korin, i siit ta u e leta igii usuf fan Tesalonika.

I ongen ta u le fal e fanu lo ri i mel iwu e wolwol kiri kunan paipai fis ke Iesu. Fal lo ri, ri tara le Iesu ka fis tah isau le fal ri ka tara le biil. Na buk igii, Pol i famalal ri ini paipai fis ke Iesu, ma ka fas ri le tom lek nagogon in tapiiek famu ma in lame fager in fuun e fanu. Namih lo, Iesu ik fis sabin ma ik nagogon foron tom tel sinang laulau. Pol i fas ri sabin le gong ri tapiiek foron tom angos, rin rakrakai tom na tel foron rokap na sinang.

Fawu e Buk ke Pol usuf fan Tesalonika i aragii:

1:1-2 Oretek malal na foron tier na palgan buk

1:3-12 God in nagogon fanu

2:1-17 Taptapieken tom lek nagogon ma namih Iesu Iesu in fis sabin

3:1-15 Rin tel foron rokap na foim ma gong ri angos

3:16-18 Farfarop na orek ke Pol usuf fan Tesalonika

1 Iau Pol, Sailas ke Timoti, kemtuul sisiit usuf gam foron tom unune na Tesalonika, gam fanseh ae gam unune lo God Tama kerer ke Kumguui, Iesu Karisito.

²Famais ke siaroh usuf gam sing God Tama kerer ke Kumguui Iesu Karisito.

God in Ta Fangungut na Nagogon usuf Fanu

³Foron tualik kemtuul, i rokap le kemtuul en fot rokap la usuf God isi gam. I tortores le kemtuul en tel u arae, wara le unune kimi i kuum lalala, ke famais

kimi usuf temtem tikii lo gam sabin i kuum lalala. ⁴Ma i e wara ke kemtuul ka ususefages gam la usuf foron tom unune na fal e maleh. Kemtuul usefages gam la na unune kimi, ke na tifat kimi na palgan foron tatawin ae gam kalsakai ta u, ke foron fangungut ae fanu ri ta u sing gam.

⁵Tifat kimi na tatawin i famalal u le, nagogon ke God i tortores. Gam kalsakai fangungut, wara le gam fakuun matanfuntih kia. Arae God i tawi pes ta gam arae foron tom tortores una matanfuntih kia. ⁶God i tortores ma in ta fangungut usuf fanseh ae ri ta fangungut usuf gam. ⁷Ke in famangeh gam, ae gam kalsakai fangungut ma in tel u sabin arae lo kemtuul. God in tel u arae, aunbiing Kumguui Iesu in puh tinbae na Kukulii ini tara na karfian yiif, ke turan foron rakrakai na angelo kia. ⁸In ta fangungut arae fifiil una foron sinang laulau ken fanseh ae biil ri usum lo God, ke seh ae biil i misuut na Ropak na Fafas ke kirer Kumguui, Iesu. ⁹Fanu ae rin kalsakai fangungut ae biil in to farfarop, i e fiu fitliu, ma rin kiis tapak koseng Kumguui ma ini memeh na rakrakai kia. ¹⁰Nagogon ae in tapiiek na biing ae, aunbiing Kumguui in fis, isi fanu kalkaluu kia rik me u, ke fanseh ae ri unune lo, rin usefages u. Gam sabin tura ri, wara le gam unune tah na foron orek ae kemtuul fas ta gam ini.

¹¹I e wara, ae kemtuul ka sising la isi gam. Kemtuul sising la usuf God kirer le in foteng gam le gam tortores isi gamek mi na matngan liu ae i tawi pes ta gam isi. Ke na rakrakai kia, in lupes gam, isi gamek tel fasuut foron rokap na foim ae gam ier isi tel u, ke foron sinang tikii ae unune kimi i fatapieken u la. ¹²Kemtuul sising arae, isi asa Iesu Kumguui kirer ik kep memeh, wara lo gam. God sabin in ta memeh usuf gam. Foron tier tikii igii

i tapiek, wara na famais ke God kirer ke Kumguui, Iesu Karisito.

Tom Lek Nagogon in Tapiek

2 Foron tualik kemtuul, kemtuul ier isi fas gam ini paipai fis ke Kumguui kirer, Iesu Karisito, ke ini la turim kirer usuf i. Kemtuul sising gam ²isi wolwol kimi gong i nut sape ke gong iwu e wolwol kimi, aunbiing gam ongen u le biing ke Kumuui igii mang ka tapiek tah. Male tikas in use u le fal e tanwa ri fas ta u ini, ke, male tikas in fas ta gam ini, ke, male gam wes u na ti fal e buk ae i use u le kemtuul siit ta u usuf gam, gong gam unune lo. ³Gong gam somangat pes tikas isi in fambal gam na ti foron matngan sal, wara le biing ae, biil biitom in tapiek papang na aunbiing fanu fuun rin ta pokta ri usuf God ke tom lek nagogon ik tapiek malal, ier ae in fiu fitliu. ⁴In tapiek arae tuui ke God ke ini foron tier tikii ae fanu ri foteng u le foron god ae ri lotu la usuf ri, ke ik falaumet u tom ma ik kiis na Felun Sising ke God, ke in use u tom le, i tom e God.

⁵Aunbiing ia kiis tah tura gam, ia fas gam la ini foron tier igii. Arafah, biil mang gam wol pes foron tier ae ia fas ta gam ini? ⁶Gam usum na sanih ae i ti kale u, isau le, aunbiing kia in geges, ke ik tapiek na malal. ⁷Wara le rakrakai ken sinangun lek nagogon igii mang ka foim kum tah na piklinbat. Isau le kalu ae i ti kale u, in ti kale u biitom, papang na aunbiing kalu ae i ti kale u la in mangmangal. ⁸Namih, tom lek nagogon ae ik tapiek na malmalal, ke Iesu Kumguui ik falaulau u ini kif na ngusu, ke ik falaulau u ini memeh na paipai fis kia. ⁹Tom lek nagogon ae in tapiek ini rakrakai ke Satan, ke ik finngas in fuun e tier an fabitit, ke foron rakrakai na tier, ke foron fakileng ae biil ri tekentu. ¹⁰Na foron matngan foim laulau tikii ae in tel u, in fambal fanu ae ri lala la isi fiu. Rin

fiu wara le biil ri ier isi somangat pes orek tekentu, isi rik kep fafaliu. ¹¹I e wara, ke God ka faruungruung wolwol kiri isi rin unune sau na lem, ¹²isi ri tikii ae biil ri unune na tekentu, ma ri laes sau ini foron sinang laulau, rin fiu na nagogon ke God.

Gamen Tifat

¹³Foron tualik kemtuul ae Kumguui i ier kanaka isi gam, i rokap le kemtuul en fot rokap usuf God isi gam, wara le pakanini tom God i tim pes ta gam isi gamen kep fafaliu. I faliu ta gam aunbiing Tanwa Kalkaluu i fakalkaluu pes ta gam ke gam ka unune na tekentu. ¹⁴Na Rokap na Fafas ae kemtuul fas ta gam ini, God i tawi pes ta gam isi kep fafaliu isi gamek kep memeh ke Kumguui kirer, Iesu Karisito. ¹⁵Pesu foron tualik kemtuul, gamen tifat ke gamek posefat na foron fafausum ae kemtuul fausum ta gam ini, ke foron fafausum sabin ae kemtuul siit ta u usuf gam.

¹⁶Kumguui kirer tom, Iesu Karisito ke God Tama kerer, i ier kanaka la isi kerer, ke na famais kia i fen ta kerer ini orek an famfamor ae in kiis fitliu, ke in lupes kerer isi keren kiis nene ini unune isi rokap ae in tel u. ¹⁷Kemtuul sising u aragii, isi in famor gam ke ik farakrakai gam na foron foim tikii kimi, ke na foron rokap na orek kimi sabin.

Gamen Sising isi Kemtuul

3 Foron tualik kemtuul, igii e nenge orek sabin ae kemtuul ier isi fas gam ini, le gamen sising isi kemtuul, isi orek ke Kumguui ik sararah sape, isi fanu rik bulat lo arae gam sabin gam bulat ta lo. ²Ke gamen sising sabin isi kemtuul, isi God ik faliu kemtuul koseng fanu laulau, wara le biil e fanu tikii ri foron tom unune. ³Isau le Kumguui tom orek suut, in farakrakai gam ke ik fofonoi lo gam sabin koseng Satan. ⁴Kemtuul unune lo

Kumguui le, gam tel foron tier la tom ae kemtuul fas ta gam ini, ke gamen tel u la tom arae. ⁵ Kemtuul sising le in lame wolwol kimi isi gamek usum rokap na famais ke God, ke gamek usum sabin na sinangun tifat na foron tatawin ae Karisito i finngas ta kerer ini.

Fafanau usuf foron Tom Angos

⁶ Foron tualik kemtuul, kemtuul sising gam na asa Kumguui, Iesu Karisito le, gamen fin koseng foron tualik kerer ae ri angos la, ae biil ri mi na foron fafausum ae kemtuul fas ta gam ini. ⁷ Gam tom, gam ka usum ta lo le, i rokap male gamen mi na tintof ae kemtuul ka tel ta u na matmi. Aunbiing kemtuul kiis turim ta tura gam, biil kemtuul arae foron tom angos. ⁸ Ke biil sabin kemtuul ien foes ti inen sing tikas ae biil kemtuul fiil u. Biil. Kemtuul foim rakrakai tom na wor ke na siat ini foron lima kemtuul ke kemtuul ka songsong tom na foron foim ae kemtuul tel u la, isi biil kemtuul en ta tatawin usuf tikas lo gam. ⁹ I tortores le kemtuul en sising gam isi gamen lupes kemtuul. Isau le biil, kemtuul foim rakrakai tom isi kemtuul en fofonoi fis tom lo kemtuul, isi kemtuul ek arae rokap na tintof usuf gam isi gamek mi lo. ¹⁰ Aunbiing kemtuul kiis tah tura gam, kemtuul ta ta nagogon igii usuf gam, “Male tikas biil i ier isi foim, ke gong i ien.”

¹¹ Kemtuul ongen u le fal e fanu ae na fatpoto gam ri foron tom angos. Biil ri foim la, ri fakau paklu ri la tom na tier ken fal e fanu keskes. ¹² Na asa Kumguui, Iesu Karisito, kemtuul ti kale foron matngan fanu arae, ke kemtuul ka sising ri isi rik mi na sinangun kiis rokap, ke rik foimnge inen ari ae rin ien lo. ¹³ Ke usuf gam foron tualik kemtuul, gamen foim rakrakai isi gamek tel sinang ae i tortores ma gong gam angos lo.

¹⁴ Male tikas biil i misuut na foron orek tikii ae kemtuul siit u igii, ke gamen luun matmi lo. Gong gam fatala turim tura, isi i tom ik par failiim liu kia ma ik matlawen kuna. ¹⁵ Isau le gong gam par u aragii nenge tuui kimi, gamen fanau u sau arae nenge tualik gam.

Orek an Famais ke Pol

¹⁶ Kemtuul sising le Kumguui ae i ta siaroh la, in ta siaroh usuf gam na foron aunbiing tikii ke na foron tier tikii ae gamen tafe u. Kumguui in kiis tura gam tikii.

¹⁷ Iau Pol, ia siit orek an famais igii usuf gam ini limang tom. I e fakileng na foron leta tikii kiak. Ia sisiit la tom arae.

¹⁸ Famais ke Kumguui kirer, Iesu Karisito in kiis tura gam tikii.

Leta famu

ke Pol usuf

Timoti

Orek famu

Igii e leta famu ke Pol usuf Timoti. Timoti i tina falifuh na Eisia. Tina i nenge fafnan Iudaia ma tama i nenge sikin Grik. Aunbiing Pol i la na fawu e ninla kia, i tafe Timoti ke ka tim pes u isi run la turim isi tel foron foim (Par Aposel 16:1-3). Namih Pol ka luun Timoti isi in parpar kale lotu na Efeses.

Na leta igii, Pol i fas Timoti isi in parpar rokap na lotu koseng foron poropet famfabal, tarama ri ka falaulau unune ken fanu. I fas u sabin ini foron matngan fanu arafah in tim pes ri isi rin kep foim na lotu, ke foron matngan rokap na sinang ae rin mi lo.

Leta famu ke Pol usuf Timoti i aragii:

1:1-2 Tanwaran ususe na leta

1:3-20 Timoti in tikale foron tom fafausum famfambal

2:1-15 Matngan sal una lotu

3:1-16 Foron famfamu na lotu

4:1-16 Timoti in parpar rokap kale u tom isi ik tapiek rokap na tom foim

5:1-6:21 Fafausum usuf Timoti kunan foim kia

1 Iau Pol, aposel ke Karisito Iesu, na wolwol ke God Tom Fafaliu kirer, ke Karisito Iesu, ae kere kiis nene isi, ini unune.

²Ia sisiit usuf o Timoti, keng kalalik tekentu na unune. Famaais, rokap na fonoi ke siaroh usuf o sing God Tama kerer, ke Kumguui kirer Karisito Iesu.

Timoti in Tikale foron Fafausum Famfabal

³Igii ia ka farakrakai o sabin isi ok kiis tom aiwa na Efeses, arae ia fas ta o, aun-

biing ia la tah una falifuh na Masedonia. On kiis tom aiwa isi ok tikale fanseh ae ri fausum fanu la ini fal e fafausum famfabal. ⁴Ke ok tikale ri isi gong ri muduung sau ini foron titiipapah foes, ma ini foron ususe na foron mat ken fanu, foron ususe arae, biil ti farfarop lo. I fatapiek fakep ini orek sau, ma biil i fakuum foim ke God. Foim ke God i kuum sau ini unune.

⁵Ia use rakrakai na orek igii, isi kerek famaais faliu ini kerer. Famaais ae i la tina balrer ae i fuuh ke tina rokap na wolwol, ke tekentu na unune. ⁶Isau le fal e fanu ri ka la koseng ta foron rokap na sinang igii, ke ri ka mi sau na foron orek foes. ⁷Ri ier isi fausum fanu ini foron nagogon ke God, isau le biil ri usum na sanih ae ri use u. Biil sabin ri usum na kamtinan orek ae, ri wol le imel e tasum kiri lo.

⁸Kere usum le i rokap e foron nagogon ke God, male tikas i foim rokap ini. ⁹Kere usum sabin le foron nagogon, biil i tapiek usuf foron tom tortores, biil. Foron nagogon i tapiek sau usuf fanu aragii: Foron tom lek nagogon, foron tabun wong, fanu ae biil ri lotu la una aisa God, foron tom tel sinang laulau, fanu ae biil ri mi la na wolwol ke God, fanu ae ri tel sinang la tina piklinbat, foron tom sisiimete, fanu ae ri siimete foron temri ke foron tinri la, ¹⁰foron tom tel sinangun puur, kaltu ae i fakekel fis tom ini nenge kaltu, fanu ae ri lose fanu la isi nenge kaltu keskes ik fiil pes ri, foron tom famfabal, foron tom falimlim foes, ke fal e sinang sabin. Foron sinang tikii igii i neng keskes na foron fafausum ae i tekentu. ¹¹Fafausum ae i tekentu ifasih ini Rokap na Fafas. Ma i la tinbae sing God ae i fuun ini fafakalok. Ma Rokap na Fafas ae, i fafas ini memeh ke God. God i unune ufu tah usuf iau isi ian fafas ini.

Fotrokap isi Famais ke God

¹²Ia fotrokap usuf Kumguui kirer, Karisito Iesu, ae i ta ta rakrakai usuf iau, wara le i unune lo iau, ke ka tim pes ta iau isi ian tel foim kia. ¹³Pakanini ia use falaulau Iesu la, ia ka falaulau foron tom unune ke ia ka ta fangungut usuf ri. Isau le famais ke God usuf iau i laumet kanaka, wara le biil ia usum na foron tier ae ia tel u, ke biil biitom ia unune. ¹⁴Famais tinbae sing Kumguui kirer usuf iau, i laumet kanaka, ma i la usuf iau turim turan sinangun unune ke turan sinangun famais. Fafen igii, i wara sau lo Karisito Iesu.

¹⁵Orek igii ian use u, i tekentu kanaka ma keren unune lo. Iesu i puh uga na piklinbat isi in faliu pes foron tom tel sinang laulau. Ma ia laulau kanaka lon fanu tikii. ¹⁶Ma i e wara, God ka finngas famais kia usuf iau, isi Karisito Iesu ik finngas rokap na sinang usuf iau, ae i laumet kanaka, aunbiing i faliu pes ta iau. Ma ia laulau kanaka lon foron tom tel sinang laulau tikii. Pesu, iau arae nenge rokap na tintof usuf fanseh ae rin unune lo Karisito Iesu ma rik kep liu fitliu. ¹⁷Keren sik asa King ae i liu fitliu, ae biil i met la, ma biil ri par u la, ma i keskes sau i God. Ususefages usuf i biil in to rop. Amen.

¹⁸Timoti, keng kalalik, rakrakai na orek ae ia ta u usuf o, i arae orek poropet ae ri use ta u ulo wo. On sotih rakrakai na foron orek kiri, isi ok fapaket rokap ini Rokap na Fafas. ¹⁹Sotih rakrakai na unune kiam, ke ok mi na sinang ae o usum le i rokap. Fale fanu biil ri mi lo arae, ke unune kiri ka laulau arae nenge mon ae panaf i pagal u ke ka dom. ²⁰Ifasih sabin arae Imeneus ru e Aleksenda. Ia ka ta ufu ta ruh una lima Satan, isi ruk kep usum isi biil sabin run use falaulau God.

Fafausum na Sinangun Lotu

2 Tier famu, ia ier isi foron tom unune rin sising. Gamen sising isi sanih gam ier isi, gamen sising isi fanu, ke gamen sising una fotrokap usuf God. Gamen sising arae, isi fanu tikii. ²Ke gamen sising sabin isi foron king, ke isi foron famfamu tikii, isi kerek kiis rokap ini siaroh, ke liu ae i kalkaluu, ke liu ae i mi na wolwol ke God. ³Male gamen sising arae, ke in rokap kanaka na mata God, Tom Fafaliu kirer, ke in laes ini. ⁴I ier isi faliu pes fanu tikii, ma isi rik usum na tekentu. ⁵Wara le i tikii sau e God, ke i tikii sau e kaltu ae i lame turim fanu tura God, i e Karisito Iesu, ⁶ae i ta ta liu kia tom isi in fiil fafis fanu tikii. Na aunbiing ae God i put ta u, Iesu ka fatekentu wolwol ke God, ae i ier isi faliu pes fanu tikii. ⁷I e wara, God ka tim pes ta iau isi ian tapiek nenge aposel, ke iak fafas ini Rokap na Fafas usuf fanu ae biil ri fan Iudaia, ma iak fausum ri ini unune tekentu. Ia orek tekentu, biil ia to lem.

⁸Ia ier isi fanutamat tikii na foron maleh rin sising, ma aunbiing rin sising rin sik limri una mawe ini sinang ae i kalkaluu, biil ini balkut ke ini ti fakep ini orek.

⁹Ia ier sabin le kekefin tikii rin kilkiliis ini foron kilkiliis ken kekefin tom. Rin kilkiliis ini foron kaen ae i finngas bulat ke rokap na sinang. Gong ri got ma ri ka fis olri, gong ri me ri tom ini goul le foron kutkute ae i fen kanaka e matri, ke gong sabin ri kilkiliis ini foron kilkiliis ae i fen kanaka e matri. ¹⁰Isau le kekefin ae ri tara le ri lotu la usuf God, rin kilkiliis ini foron rokap na sinang.

¹¹Ke aunbiing kekefin ri kep fafausum, i rokap le rin kiis fofu ma rik fapuh ri tom. ¹²Biil ia to somangat ufu ti fifin isi in fausum ti kaltu, le in famu pes u. I rokap le in kiis fofu sau. ¹³Wara le God i fakiis famu ta Adam ke namih Iwa.

¹⁴Ke biil e Adam ae Satan i fabal ta u. Biil. Fifiin ae Satan i fabal ta u, ke sinang laulau ka tapiek. ¹⁵Isau le God in faliu kelefina sinangun fafang, male rin tifat na unune, na famais, na sinang kalkaluu ke na tortores na sinang.

Foron Famfamu na Lotu

3 Orek igii i tekentu kanaka, ma keren unune lo: Male tikas i ier isi tapiek nenge famfamu na lotu, nenge rokap na foim tom ae i tim pes ta u. ²Ke le tikas i ier isi tapiek nenge famfamu na lotu, i rokap le sinangu in tara aragii: Biil rin tiu u ini ti tier, in tikii sau e antu, wolwol kia in malal, in tikale foron wolwol laulau kia tom, i e matngan kalu ae fanu ri bulat la lo, in tom somang-gat pes fanu una matanfel kia, ke i fasih in fausum fanu. ³Ke biil in tom umin dan rakrakai. Biil in tom ngalngaliaf, in kalu una siaroh, ke biil in kalu una fapue, ke biil in lala ier la isi pitkalang. ⁴I rokap male in nagogon fakasi matanfel kia, ke in fausum berberat kia la isi rin wong la sing i ke rik bulat la lo. ⁵Male nenge kalu biil i usum na nagogon fakasi matanfel kia, ke biil i fasih in parpar kale foron tom unune, na lotu ke God. ⁶Male i am sokiliis liu kia sau, ke biil in tapiek nenge famfamu, tarama ka falaumet u tom ma ka luut, ke ka tih na nagogon arae Satan. ⁷I rokap male nenge famfamu na lotu, in matngan kalu ae fanu biil ri lotu la, rin bulat lo. Male biil, tarama ri ka orek laulau ulu, ke ka fiu na kuun ke Satan.

Foron Tom Falupes na Lotu

⁸Ifasih sabin usuf foron tom falupes na lotu, i rokap male rin matngan fanu ae i fasih fanu rin bulat lo ri, biil rin kalu ae iwu la e kerme ri, biil rin fanu una lala umin dan rakrakai, ke biil rin fanu una akalemok. ⁹Rin posefat na tekentu na unune, ke rin usum tom le wolwol

kiri i tortores. ¹⁰Gamen tof famu ta ri bii, male biil ti tier i tikale ri, ke aimang, gamek somangat ufu ri isi kep foim arae foron tom falupes na lotu.

¹¹Ifasih sabin usuf foron antu ri, rin matngan kelefina ae i fasih fanu rin bulat lo ri, biil rin orek kumkum la. I rokap le in malal e wolwol kiri, ke rin tekentu na foron foim tikii.

¹²Ke nenge tom falupes na lotu, in tikii sau e antu, ke in nagogon fakasi berberat kia turan fanu tikii ae na fel kia. ¹³Fanseh ae ri foim rokap arae foron tom falupes na lotu, fanu rin bulat lo ri. Ke unune kiri lo Karisito Iesu in rakrakai lalala.

Waran Unune Kirer

¹⁴Ia ier isi la sape usuf o, isau le ia wol le, in rokap male ian sisiit famu usuf o. ¹⁵Male ti tier i tikale iau ma biil ia tapiek sape, o ka usum tah na foron sinang ae fanu ke God rin tel u na fatpoto ri tom. Wara le fanu ke God ae i liu, ri arae nenge rakrakai na tuh na fel, ae i farakrakai orek tekentu. ¹⁶Tekentu, kere usum tom le, fafausum ae kere unune lo i tier laumet. Pakanini, i kiis mumun tah, isau le igii ka tapiek malal mang. I lame kerer isi unune lo God. Waran fafausum ae i aragii:

Karisito i tapiek aragii kalu,
ke Tanwa Kalkaluu ka famalal u le,
Karisito i tortores na mata God.

Foron angelo ri par ta u,
ma fafas lo ka sararah usuf foron mat tikii,

ke fanu fuun na piklinbat ri ka unune lo.
Ke God ka kep fatatkau u, ma ka fakiis u na memeh kia.

Fafanau isi Fafausum Famfambal

4 Tanwa Kalkaluu i famalal u le, na farfarop na aunbiing, fal e fanu rin ta pokta ri una foron orek tekentu ke God, ma rik mi na foron tanwan famfabal

ke na foron fafausum ken foron tanwa laulau. ²Foron fafausum ae, i la sing foron tom famfabal ae biil mang tom i fasih rin iliim sinang rokap ke sinang laulau, wara le rokap na wolwol kiri ka rop tah, arae i sok tah na yiif. ³Ri fausum fanu le gong ri fakekel, ke gong ri ien ti fal e matngan inen. Isau le God i fakiis ta foron inen igii isi fanseh ae ri unune ma ri usum na tekentu, rin fotrokap lo, ke namih rik ien u. ⁴I tekentu kanaka, wara le foron tier tikii ae God i fakiis ta u i rokap. Biil ifasih keren soke ufu ti tier. I rokap le keren somangat pes u ini fotrokap usuf God. ⁵Wara le orek ke God turan sising, i fakalkaluu foron inen ae, na mata God.

⁶Male on fausum foron tuamlik na asa Iesu ini foron tier igii, on tapiek nenge rokap na tom foim ke Karisito Iesu, ke on posefat na tekentu na unune, ke rokap na fafausum ae o ka mi ta lo. ⁷Fin koseng foron titiipapah foes ke foron ususe ae biil ifasih rin lupes o. Isau le on falasan wo tom isi on mi na foron sinang ae i rokap na mata God. ⁸Male kere falasan pununfo kerer isi keren filau rokap, ke in farokap kerer sau na fatuklin aunbiing. Isau male keren falasan kerer isi mi na sinang ae i rokap na mata God, ke in farokap kerer na foron tier tikii, in farokap kerer na liu igii, ke na liu sabin ae namih.

⁹Orek igii ia use u i tekentu kanaka, ma keren unune lo. ¹⁰Kere foim la ke kere ka totof rakrakai la, wara le kere nene ini unune lo God ae i liu, i e Tom Fafaliu ken fanu tikii. In faliu pes fanu tikii ae ri unune lo.

¹¹On fausum ri ke ok farakrakai ri ini foron tier igii. ¹²Gong o somangat pes tikas isi in puris o wara le o guam, isau le on tapiek nenge rokap na tintof na matan foron tom unune na orek kiam, na sinangum, na famais kiam, na unune kiam ke na liu kiam ae i kalkaluu. ¹³On

wes mulmul Buk na Gogoh usuf fanu, ke ok fafas, ke ok fausum ri papang na biing ian tapiek. ¹⁴Gong o wol fofoes na fafen ae Tanwa Kalkaluu i ta ta u usuf o, aunbiing foron famfamu na lotu ri luun ta limri na olom, ma ri ka sising, ke ri ka orek poropet tah ulo wo.

¹⁵On foim rakrakai ke ok ta tikii liu kiam una foron tier igii, isi fanu tikii rik par liu kiam lo God i kuum lalala. ¹⁶On fofonoi rokap na sinangum ke na fafausum kiam. On posefat na iun tier igii. Male on tel u arae, ke on faliu wo tom turan fanseh sabin ae ri ongen o.

Fafanau ulon foron Makos

5 Aunbiing o ier isi fatortores nenge kaltu ae i pang famu lo wo, gong o orek ngaliaf ulo. On faorek u sau arae i nenge tamam, ke foron guam arae foron tuamlik. ²Ke on fatortores kelefin ae ri pang famu lo wo, arae le ri foron tinam, ke on fatortores foron tah arae le ri foron fenemlik, ini sinang ae i kalkaluu.

³On lupes foron makos ae biil tom tikas una lupes ri. ⁴Isau, male nenge makos i mel e berberat kia ke foron tubufin, ke i rokap le rin finngas famu unune kiri usuf foron fanu lo ri, isi rik kiliis fafis fofonoi ken foron temri ke foron tinri, turan foron tubufin ri. Wara le matngan sinang arae in falaes God.

⁵Male nenge makos i kiis keskes tom ma biil tikas una fofonoi lo, i unune ma kane isi God sau in lupes u, i sising mulmul la na foron wor ke na foron siat tikii isi God in lupes u. ⁶Isau le foron makos ae ri ier la sau isi rin falaes pununfo ri, tanwa ri ka met tah aunbiing ri liu bitom. ⁷Ke, on ta rakrakai na orek igii usuf ri, isi biil tikas in tiu ri ini ti orek. ⁸Male tikas biil i fofonoi lon foron sikinting tom lo, turan fanu tutus tina matanfel kia, ka la koseng ta tekentu na unune, ma i laulau kanaka lon fanseh ae biil ri unune.

⁹ Gong o siit asan ti makos turan foron makos una kep falupes, male biil biitom i won e sangful e bet kia. On siit asan makos sau ae i tel pes ta i tikii sau e kaldu, ¹⁰ ke ae fanu tikii ri usum na foron rokap na foim kia le i fofonoi rokap na berberat kia, ke i somangat pes foron ses la una matanfel kia, ke i sufe keken fanu ke God la,[†] ke i lupes fanu la ae ri fatafe ini tatawin, ke i ta liu kia la tom isi in tel foron rokap na foim.

¹¹ Gong o siit asan foron makos, male biil biitom i won e sangful e bet kiri. Wara le aunbiing wolwol ken pununfo in rakrakai, rik ier mang isi fakekel, ke rik ta pokta ri ulo Karisito. ¹² Aunbiing rin tel u arae, ke rik sotih na nagogon, wara le ri ka lek ta falimlim famu kiri tura Karisito. ¹³ Biil i sau ae, ri famam muduung sau na soleng foron matanfel. Ma nenge tier sabin, ri foron tom orek kumkum ma ri fakau paklu ri la sau na tier ken fal e fanu keskes, ma ri ka use foron tier ae biil i fasih le rin use u. ¹⁴ Pesu ia ka fas foron makos ae ri rakrakai biitom le rin fakekel sabin, rik fafang ma rik fofonoi na matanfel kiri, isi rik tikale foron tuui kirer isi biil rin use falaaulau kerer. ¹⁵ Ia use u arae, wara le fal ri ka tamikis tah ma ri ka mi lo Satan.

¹⁶ Male nenge fifin ae i unune ma imel e nenge makos na matanfel kia, i rokap le in lupes u isi gong i ta tatawin usuf foron tom unune, isi i fasih rik lupes foron makos sau ae biil tom tikas una lupes ri.

Fafanau ulon foron Famfamu

¹⁷ Foron famfamu na lotu ae ri tel fakasi foim kiri, i fasih rin fafen fifiil kiri. Ma i tekentu kanaka ulon fanseh ae ri

foim rakrakai na fafas ke tel fafausum. ¹⁸ Wara le Buk na Gogoh i tara aragii, “Gong o kabet ngusun bulmakau aunbiing i famam fose ufu punun wit, isi i sabin ik ien.”[§] Ke nenge orek sabin i tara aragii, “I tortores le seh i foim, in kep fi-fiil kia.”^{**} ¹⁹ Gong o ongen pes orek ken i tikii sau e kaldu, aunbiing i tiu tikas e famfamu. Male in u le in tuul e kaldu rituul tiu u, ke ok somangat isi ongen orek kirituul. ²⁰ Ke foron famfamu na lotu ae ri tel sinang laulau, gamen fatortores ri na matan fanu tikii, isi fal sabin rik sokeh isi tel sinang laulau.

²¹ Ia ta rakrakai na orek igii usuf o, na mata God ke Karisito Iesu turan foron angelo ae i tim pes ta ri, le on posefat na foron orek igii. Gong o lala nagogon fal, ma fal biil. Ke gong o lala ier sau isi fal, ma fal biil.

²² Gong o luun sape iun limam na olon nenge kaldu isi in tapiek nenge famfamu. Tarama sinang laulau ken fal e fanu ka tus lo wo. On fofonoi na liu kiam ae i kalkaluu.

²³ Gong o umin dan kanan sau, on umin in tuul sabin e wain, una lupes balam ke una sasem ae o sem u la.

²⁴ Sinang laulau ken fal e fanu i kiis na malmalal, famu na aunbiing ae rin ti na nagogon. Isau le sinang laulau ken fal e fanu ae i kiis mumun tah, namih in tapiek na malal. ²⁵ Ifasih sau arae foron rokap na sinang. Fale rokap na sinang ka kiis tah na malmalal, ma fal ae biil biitom ri kiis na malmalal, biil tom ifasih le rin kiis mumun.

Fafanau ulon foron Fafauun

6 Fanseh lo gam ae ri foron fafauun, i rokap le rin lala bulat lon foron

[†]5:10 Sinangun fan Iudaia i aragii, male foron ses ri tapiek, ke fafauun in sufe ufu piyiif tina kekri.

[§]5:18 Par Lo (Deuteronomy) 25:4

^{**}5:18 Par Luk 10:7

laulaumet kiri, isi biil tikas in use falaulau asa God turan fafausum kirer. ²Ke foron fafauun sabin ae laulaumet kiri i tom unune, gong ri wol le biil rin bulat lo, wara le ri fatfat latualik na unune. Rin wong rokap sing i, wara le ri foim sing tom unune ae ri ier kanaka isi. Foron tier igii on farakrakai ri ini ke ok fausum ri ini.

Sinangun Ier kanaka isi Pitkalang

³Male tikas i fausum fanu ini ti fafausum ae i neng keskes na foron fafausum tekentu ke Kumguui kirer, Iesu Karisito, ma i neng keskes sabin na fafausum ae i rokap na mata God, ⁴matngan kaltu ae, i falaumet u tom ma biil i usum na ti tier, i ier sau isi in fapue ke ik fakep ini foron orek fofoes, ma sinang ae ka tapiek arae nenge sasem kia, ma ka fatapiek foron sinang aragii: Sinangun ram, sinangun ngaliaf, fanes, ke wolwol laulau ulon fal. ⁵Wolwol kiri biil i to malal ma ri fabalkut mulmul fis la tom ini ri, ma foron tekentu na orek ka mangmangal tah sing ri. Ri wol le lotu kiri usuf God in fatapiek in fuun e pitkalang usuf ri.

⁶Isau le keren kalok male lotu kirer usuf God in la turim turan laes ini foron tier ae God ka ta ta u usuf kerer. ⁷Wara le aunbiing kere pang tah, biil kere tapiek tah ini ti tier uga na piklinbat, ke aunbiing sabin keren met, biil ifasih keren kep ufu ti tier tinaga. ⁸Male imel e inen arer ke kilgiliis kirer, ke ifasih, keren laes sau ini. ⁹Fanseh ae ri ier kanaka isi in fuun e pitkalang, ri luut la na fatoftof ke ri ka fiu la na kuun ken talos na wolwol ae in falaulau ri, ma in faluut fanu fuun una minet ke fiu fitliu. ¹⁰Wara le sinangun ier kanaka isi pitkalang, i e waran foron sinang laulau tikii. Ma fanu fuun ae ri wol kanaka la na pitkalang, ri ka la koseng ta tekentu

na unune, ma ri ka falaulau fafis liu kiri tom ini foron tatawin.

Pol i Fanau Timoti na Foim kia

¹¹Isau le o kaltu ke God, on fin koseng foron tier ae, ma on rakrakai isi on mi na foron sinang aragii: tortores na sinang, ma sinang ae i rokap na mata God, sinangun unune, sinangun famais, sinangun sotifat na palgan tatawin, ke sinangun kiis fofu. ¹²On fapaket rokap ini unune, ke ok posefat na liu fitliu ae God i tawi pes ta wo isi on kep u, aunbiing o tel ta rokap na fapapos na matan fanu fuun. ¹³Ia fas o na mata God ae i ta liu la sing foron tier tikii, ke na mata Karisito Iesu ae i tel ta rokap na fapapos na mata Pontius Pailat. Ia fas o le: ¹⁴On misuut na foron fapanau ae o ka kep ta u, isi biil rin tiu wo ini ti sinang laulau. Ma on tel u tom arae, papang na aunbiing ae Kumguui kirer, Iesu Karisito in fis. ¹⁵Ma in fis na aunbiing tom ae God i put ta u. God ae i fuun ini fafakalok, i keskes sau i Tom Nagogon, i e King ken foron king tikii, ma i e Kumguui ken foron kumguui tikii. ¹⁶Ma i keskes sau biil i to met la, ma i kiis na falifuh ae ifuun ini malal ae biil tikas i fasih in la fatat u. Biil biitom tikas i par ta u ma biil tikas i fasih in par u. Keren bulat lo, ma rakrakai kia in kiis fitliu. Amen.

¹⁷On fanau fanseh ae i fuun e minsik kiri aga na piklinbat le, gong ri falaumet ri tom, ke gong ri luun unune kiri na pitkalang ae biil in to kiis dolo. Isau le rin luun unune kiri sau lo God ae i fen kerer la ini foron rokap na tier tikii una falaes kerer. ¹⁸On fanau ri le rin tel foron rokap na sinang, ke rin fuun ini foron rokap na foim, ke sinangun fafen ke falupes faliu. ¹⁹Male rin tel u arae, ke rin posefat na minsik tekentu. I e rokap na waran singlen na liu ae namih, isi rik kep u e liu ae i e liu tekentu.

²⁰Timoti, on fofonoi rokap na foim ae God i unune ufu tah una limam. On fin koseng foron orek fofoes ae biil i fasih rin lupes o isi mi lo God. Ke on fin koseng fanu sabin ae ri fapue la kunan tier ae ri

foteng u le tasum, isau le biil e tasum tekentu. ²¹Fale fanu ri mi ta na foron matngan orek arae, pesu ri ka la koseng tekentu na unune.

Famais ke God usuf gam.

Buk ke
Jems
Orek famu

Jems i siit ta buk igii. Ifuun e tom tasum na Buk na Gogoh ri wol le Jems igii i e tualik e Iesu (par Metiu 13:55). Jems i nenge famfamu ken foron tom unune na Ierusalem (par Aposel 15:13 ke 21:18).

I siit buk igii usuf foron tom unune ae ri tafe ifuun e tatawin sing fanu ae biil ri unune. Ri fes ufu foron tom unune, ma ri ka kiis arae foron ses na fal e maleh tapak.

Na buk igii i orek isi rokap na sinang ae foron tom unune rin mi lo. I fas ri sabin le foron rokap na sinangu ri in fasuut unune kiri.

Buk ke Jems i aragii:

1:1 Tanwara na buk igii

1:2-8 Unune turan tasum

1:9-11 Foron lauu ke fanu ae ifuun e minmara ri

1:12-18 Keren tifat aunbiing kere fatafe ini fatoftof

1:19-27 Sinangun wong

2:1-13 Keren bulat lon fanu tikii

2:14-26 Rokap na foim in la turim turan unune

3:1-18 Kerme kerer

4:1-5:6 Fafanau usuf fanseh ae ri ier isi sinang tinaga na piklinbat

5:7-20 Tifat na unune

1 Iau Jems nenge fafauun ke God ke ke Kumguui Iesu Karisito. Ia sisiit usuf gam sangful ini u e mat tina Israel ae gam kiis sararah na foron maleh tikii na piklinbat. Famais kiak usuf gam.

Gamen Sising ini Unune

² Foron tuaklik, aunbiing foron marmarsan tatawin i tapiek lo gam, gamen laes sau, ³ wara le gam usum le, aunbi-

ing gam tafe tatawin ae i tof unune kimi, in farakrakai gam isi gamek tifat. ⁴ Male gamen tifat, ke unune kimi in matuk ma gamen tapiek tortores, ke biil gamen to bilbiling isi ti tier. ⁵ Male tikas lo gam biil imel e rokap na wolwol kia, i rokap le in sising, isi God ik ta u usuf i, wara le God i sapeng la na lima usuf fanu tikii, ke biil i balkut la tura ier ae i sising u. ⁶ Isau le aunbiing i sising, in sising tom ini unune, ke ini in tikii sau e wolwol. Wara le seh ae iwu e wolwol kia, i fasih sau arae nenge panaf ae kif i kufe u una foron falifuh tikii. ⁷ Kaltu ae iwu e wolwol kia, gong i wol le in kep ti tier sing Kumguui. ⁸ Male iwu e wolwol kia, ke biil i fasih in tifat na foron foim tikii i tel u.

**Nenge Lauu ke nenge
Kaltu ifuun e Minmara**

⁹ Male nenge tualik kerer na asa Iesu, i lauu, ke in laes sau wara le God tom ka falaumet pes ta u. ¹⁰ Ke kaltu ae ifuun e minmara, in laes sau aunbiing God in fasabiro u. Wara le liu kia i fasih sau arae sian au ae i maing sape. ¹¹ Pisihi i susupiek ini tara tuntun, ke ka famang au ae. Sia ka luut ke rokap na parpar lo ka mangmangal. Ifasih sau arae kaltu ae ifuun e minmara, in mangmangal aunbiing i muduung na foron foim kia.

Tifat na Fatoftof

¹² Seh i tifat na aunbiing i tafe foron fatoftof, i kalok. Wara le seh i tifat, in kep bangbang na liu fitliu ae God ka use ta u le in ta u sing fanseh ae ri ier isi God.

¹³ Aunbiing ti tier i falamlam tikas isi in luut na sinang laulau, gong i tara le God i falamlam u. Wara le sinang laulau biil i fasih in falamlam God, ke God tom biil i fasih in falamlam tikas isi ik luut na sinang laulau. ¹⁴ Wolwol laulau ken temtem tikii na kaltu tom, i dat u ke ka falamlam u isi tel sinang laulau. ¹⁵ Aun-

biing wolwol laulau i laumet, ka fang sinang laulau. Namih sinang laulau in laumet, ke ik fang minet.

¹⁶ Foron rokap na tuaklik, gong gam somangat pes tikas isi in fabal gam.

¹⁷ Foron rokap na fafen tikii ae i kalkaluu kanaka, i puh la tom tinbae na kukulii. Ri la tinbae sing God ae i fakiis ta pisihi, ke funiil, ke foron keltot. Isau le God biil i sokiliis la, arae pisihi ae i popos la na siat ma na wor biil. ¹⁸ Na wolwol kia tom, ke kerer ka pang fuuh sabin ini orek tekentu kia. I fule pes ta kerer tina foron fakfakiis tikii kia, arae inen famu tina mok ae ri ta u la usuf God.

Ongen pes Orek ke Misuut lo

¹⁹ Foron rokap na tuaklik, gamen usum na tier igii: I rokap le gam tikii gamen wong sape, isau le gong gam orek sape, ke gong gam ngaliaf sape. ²⁰ Wara le ngaliaf ken nenge kaltu, biil i fasih in fatapiek tortores na sinang ae God i ier isi. ²¹ Pesu gamen susuaf na tel foron sinang ae i duh, ke foron sinang laulau tikii ae i fuun na piklinbat. Ke gamen fasabiro pes gam tom ma gamek somangat pes orek ke God ae ri ka so ta u na balmi, ae ifasih in faliu gam.

²² Gamen misuut na orek ke God, gong gam ongen foes u sau, tarama gam ka fabal fafis gam tom. ²³ Seh i ongen foes orek ke God, i arae kaltu sau ae i tutues ma ka par posong na mata. ²⁴ Aunbiing i la tinaiwa, i ruuu sape sau na posong na mata arafah i par arae. ²⁵ Isau male tikas i ongen fakasi foron tortores na orek na nagogon ke God ae i fasengsegeng fanu la, ma i misuut la lo, ma biil i ruuu lo, God in fakalok u na foim kia.

²⁶ Male tikas i wol le i nenge tom lotu tekentu, isau le biil i fofonoi rokap na ngusu, lotu kia i tier foes sau, ma i fabal fafis u tom. ²⁷ Lotu tekentu ae i kalka-

luu ma biil ti tier i laulau lo na mata God Tama kerer, i aragii: Keren lupes foron natun sih, ke foron makos na foron tatawin kiri, ke keren fofonoi sabin lo kerer tom koseng foron sinang tinaga na piklinbat ae i duh.

Bulat lon Fanu Tikii

2 Foron tuaklik, gam fanseh ae gam unune lo Kumguui kirer Iesu Karisito, ae i fuun ini memeh, gong gam bulat sau lon fal e fanu, ma fal biil. ² Male iwu e kaltu ru kau na felun lotu kimi, neng i luun ring ae ri tel u ini goul, ke ka luun foron rokap na kilkiliis, ke neng ae i lauu, i luun foron kilkiliis tofe sau. ³ Ke gamen bulat tom lo ier ae i luun foron rokap na kilkiliis, ke gamek fas u aragii, “Kiis aga na nian kiiskiiis rokap.” Isau le gamen fas lauu ae aragii, “Sotih awii,” le aragii, “Kiis na pikli, aga na kar kekeng.” ⁴ Male gamen tel u arae, ke sinangu gam biil i fafasih usuf fanu tikii, ma gam ka tapiek foron tom nagogon ini wolwol laulau.

⁵ Foron rokap na tuaklik, gam ongen iau: Arafah, biil gam usum? God ka fule pes ta foron lauu tinaga na piklinbat isi rin kiis rokap ini unune kiri, ke rik kep matanfuntih ae i use ta u le in ta u tom usuf fanu ae ri ier isi God. ⁶ Isau le gam famatlawen foron lauu. Arafah, biil gam usum le fanu ae ifuun e minsik kiri, ri puris gam la? Ri ka dat gam la isi gamen tih na nagogon. ⁷ Gam usum tom le ri orek laulau la una asa Iesu, rokap na as ae ri foteng kerer la ini.

⁸ Gamen misuut na nagogon ae i laumet na Buk na Gogoh, ae i tara aragii, “On ier isi seh ae na fatat o, arae o ier isi wo tom.”^{††}

Male gamen tel u arae, ke gam tel sinang ae i tortores. ⁹ Isau, male gam bulat sau lon fal e fanu ma fal biil, gam ka tel

^{††}2:8 Par Wok Pris (Leviticus) 19:18

ta sinang laulau, ma nagogon ke God i famalal gam le gam foron tom lek nagogon. ¹⁰Ma seh ae i misuut na foron nagogon tikii, ma ka lek itikii sau e nagogon, rin nagogon u tom arae le ka lek ta foron nagogon tikii. ¹¹God i tara aragii, “Gong o tel sinangun puur.”^{‡‡} Ke ka tara sabin aragii, “Gong o siimete tikas.”^{¶¶} Ke male biil o tel sinangun puur, isau le o ka siimete tikas, o nenge tom lek nagogon tom.

¹²Pesu gamen orek, ke gamek foim arae fanseh ae God in nagogon ri ini nagogon ae i fasengsegeng fanu la ini. ¹³Wara le seh biil i famais la, ke na biingen nagogon, God biil in mais u. Isau le seh i famais la, God in mais u sabin na biingen nagogon.

Unune i La Turim turan Rokap na Sinang

¹⁴Foron tuaklik, in rokap arafah usuf tikas male i tara le i unune, isau le biil i finngas ti sinang rokap? Arafah, matngan unune arae i fasih in faliu u? ¹⁵Male nenge tualik kerer, le nenge fenelik kerer biil ti kilkiliis kia, ke biil sabin ti inen aia, ¹⁶ma neng lo gam ka fas u aragii, “La ini siaroh, ok kilkiliis ke ok ien mas,” isau le biil i ta sanih ae i bilbiling isi, ke matngan orek ae, in farokap u arafah? ¹⁷Ifasih sabin arae unune, male biil i la turim turan rokap na sinang, ke unune ae biil i tekentu.

¹⁸Male tikas in tara le, “O unune, ma ia tel rokap na sinang.”

On finngas unune kiam usuf iau, ae biil i la turim turan rokap na sinang. Ma iak finngas unune kiak usuf wo, ae i la turim turan rokap na sinangung. ¹⁹O unune le itikii sau e God. Rokap! Foron

tanwa laulau sabin ri unune arae, ma ri ka nananar ini sokeh.

²⁰O talos! O ier tom le ian finngas wo le, unune ae biil ti rokap na sinang i la tura, i tier foes? ²¹God i foteng tama kerer Abaram le i tom tortores, wara na sinang i tel ta u aunbiing i ta ta kalalik kia, Aisak, arae fafen usuf God na olon salan tunmapek. ²²On par u, unune kia i la turim turan rokap na sinangu. Aunbiing unune kia i la turim turan sinangu, ke unune kia ka kuruur mang. ²³Ke orek ae na Buk na Gogoh ka suut ae i tara aragii,

“Abaram i unune lo God, pesu God ka foteng u le i tom tortores.”^{§§}

Ke God ka foteng u sabin le i e tala. ²⁴Gam par u, God i foteng nenge kaltu le i tom tortores, wara na rokap na sinangu sabin, ma biil na unune kia sau.

²⁵Ke ifasih sabin arae Rahap, i nenge tamfaes. God i foteng u le i tortores na mata, i wara na rokap na sinangu aunbiing i fun iwu e sikin Israel ae ru la isi par fakum maleh, ke ka wuun ufu ruh na nenge sal keskes. ²⁶Kaltu ae tanwa ka mangmangal tah koseng u, i nenge minet. Ifasih sabin ini unune, male biil i la turim turan rokap na sinang, ke unune ae biil i tekentu.

Kerme kerer

3 Foron tuaklik, gong i fuun lo gam rin tapiek foron tom fafausum na palgan lotu, wara le gamen usum le nagogon ke God usuf kerer foron tom fafausum, in ngangaten kanaka na nagogon usuf fal e fanu. ²Ifuun e tier kerer tikii kere tel fager u la, isau male tikas biil i use fager ti tier na orek kia, ke kaltu ae i tortores kanaka, ma ifasih in nagogon fakasi pununfo tikii.

^{‡‡}2:11 Par Kisim Bek (Exodus) 20:14

^{¶¶}2:11 Par Kisim Bek (Exodus) 20:13

^{§§}2:23 Par Stat (Genesis) 15:6

³ Aunbiing kere luun nenge fabiro sun aen na ngusun nenge os isi ik wong sing kerer, ke ifasih keren dat fagiliim os kuruur ae ini. ⁴ Ke, gamen par foron sip sabin ae ri filau la ini sel. Taftawa le sip ae i laumet, ma rakrakai na kif i kufe u, isau le ri ikis u sau ini fabiro fiis, isi ik filau arae na wolwol ken kalu ae i ikis u la. ⁵ Ke, ifasih sau arae kerme kerer, i nenge fabiro irin pununfo kerer sau, isau le i falaumet u tom ini tier ae i tel u la.

Gam par u, nenge fabiro natnatun yiif sau i fasih in fasok nenge tara sun potormok. ⁶ Kerme kerer i nenge fabiro irin pununfo kerer ae i arae yiif. I fuun ini laulau ma i faduh tikii pununfo kerer la. I fasok liu tikii kirer ini yiif tina tara yiif ae biil i met la.

⁷ Fanu ri fasih rin famoh foron wawaguai tikii arae, foron man, ke foron tier ae ri kakak la na nanal, turan foron tier ae ri liu la na palgantes. ⁸ Isau le, biil tikas i fasih in famoh kerme. I langlangan ma i laulau kanaka, ma i arae wef ae i fasih in siimete kalu.

⁹ Kere usefages Kumguui Tama kerer la ini kerme kerer, ke kere ka use falaulau fanu la sabin ini, fanseh ae God i fakiis ta ri, arae i tom. ¹⁰ Usefages ke orek laulau, ru turim ru suuh la tina ngusu kerer. Foron tuaklik, biil i to rokap arae. ¹¹ Biil ifasih dan mir turan tes run ring suuh turim tina nenge matan dan. ¹² Foron tuaklik, biil ifasih le au na fik in luun fuan olif, ke biil sabin ifasih le au na wain in luun fuan fik. Arae sabin, biil ifasih rin utfe dan mir tina palgantes.

Iwu e Matngan Tasum

¹³ Male tikas lo gam i mel e rokap na wolwol kia ma i tom tasum, in finngas u ini rokap na sinangu, ke in fapuh u tom, ma ik tel foron rokap na foim. Kalu ae i fapuh u la tom, i finngas tasum tekentu. ¹⁴ Isau male imel e wolwol laulau na fatpoto gam, ke gam ka im tier la una

falaumet gam tom, gong gam usefages gam tom le imel e tasum kimi, ma gong gam bo kale tekentu la ini lem. ¹⁵ Matngan tasum arae, biil i la tina kukulii. I e tasum sau tinaga na piklinbat, ke Satan, ma biil ken Tanwa Kalkaluu. ¹⁶ Wara le fanseh ae imel e wolwol laulau kiri, ma ri ka im tier una falaumet ri la tom, liu kiri i rigorigo ma ifuun sabin ini foron marmarsan sinang laulau.

¹⁷ Isau le seh i mel e tasum tinbae na kukulii sing i, tier famu, in tapiek kalkaluu, ke in fuun ini siaroh, ke in wol la lon fal e fanu sabin, ke in tapiek tom wongwongmet, ke in fuun ini famais, ke in mel e rokap na fuan liu kia, ke sinangu in fafasih sau usuf fanu tikii, ma biil in mel e sinangun garan na liu kia. ¹⁸ Kalu ae ifuun ini siaroh, i fatapiek siaroh la, i arae nenge tom soso. Ma foron tier ae i lus u, i e foron sinang tortores.

Seh i ier isi Sinangun Piklinbat, i Tapiek Tuui ke God

4 Sanih i fatapiek fapaket ke fapue la na fatpoto gam? Iwara le gam ier isi in fuun e tier una falaes gam, ma wolwol ae, ka famam fapaket na liu kimi. ² Gam ier isi ti tier, isau le biil gam kep u. Gam ram na foron minmaran fanu ke gam ka siimete ri, isau le biil gam kep foron tier ae gam ier isi. Gam fafating ke gam ka fapaket, isau le biil gam kep u, wara le biil gam sising God isi. ³ Aunbiing gam sising, ke biil gam kep foron tier ae gam sising isi, wara le wolwol kimi biil i tortores. Gam sising sau isi foron tier una falaes foes gam tom.

⁴ Gam la koseng ta God arae nenge fifin ae i lin antu ke ka telpes nenge kalu keskes. Biil gam usum? Seh i ier isi sinangun piklinbat, i tapiek arae tuui ke God? Ma seh i ier isi in fatala turan sinangun piklinbat, i nenge tuui ke God. ⁵ Gam usum le Buk na Gogoh biil i orek foes aunbiing i use u aragii, “God i ier

kanaka isi fanu ae i luun ta Tanwa lo ri, arae nenge kaltu i par kale antu.”⁶ Isau le famais ae God i ta u la sing kerer i laumet kanaka. Pesu Buk na Gogoh ka use u aragii,

“God i tapiek arae tuui ini fanseh ae ri falaumet ri la tom, isau le i mais fanseh ae ri fasabiro ri la tom.”*

⁷ Pesu, gamen fapuh gam tom na mata God. Gamen tikale Satan, ma ik fin koseng gam. ⁸ Gamen la fatat isi God, ke God ik la fatat isi gam. Gam foron tom tel sinang laulau, gamen sofolim. Ke gam ae iwu e wolwol kimi, gamen fakalkaluu balmi. ⁹ Gamen mamais ke gamek teng ma gamek luluen. Gamen sokiliis yong kimi una tineng, ke laes kimi una mamais. ¹⁰ Gamen fasabiro gam tom na mata Kumguui, ke ik falaumet gam.

Gong gam Use Falaulau Fal lo gam

¹¹ Foron tuaklik, gong gam use falaulau fal lo gam tom. Seh ae i use falaulau tualik la, le i nagogon u, i use falaulau nagogon ke God, ke ka pue u. Male o pue nagogon ke God, ke biil o ongen pes u, o falaumet wo tom lon nagogon ke God. ¹² God sau i ta nagogon la, ma i keskes sau i Tom Nagogon. I sau ifasih in faliu fanu, le in falaulau ri. Ma o wol le o seh, ae o ka nagogon ier ae na fatat o?

Gong Gam Falaumet Gam tom

¹³ Ongen u, gam ae gam tara la le, “Igii, le lumen, kemen la una nenge maleh ma kemek melmel pes in tikii e bet aiwa, ma kemek foimnge pitkalang.” ¹⁴ Isau le biil gam usum le sanih in tapiek na liu kimi lumen. Gam arae bau sau ae i tapiek la, ke fanpil ka mangmangal. ¹⁵ I rokap le gamen tara aragii, “Male wolwol ke Kumguui, ke keren liu ma kerek

tel u aragii, le arae.” ¹⁶ Isau le igii, gam falaumet gam tom ini orek kimi. Matngan sinang arae i laulau. ¹⁷ Male tikas i usum na sinang rokap le in tel u, isau le biil i tel u, ka tel sinang laulau tah.

Fafanau usuf Fanu ae Ifuun e Minsik kiri

5 Ongen u, gam ae ifuun e minsik kimi. Gamen teng ke gamek ngangeh, wara na foron tatawin ae in tapiek lo gam. ² Foron minsik kimi ka marot tah, ke foron fitfit ka ngutngut ta foron kilgiliis kimi. ³ Foron goul turan silwa kimi, ros ka falaulau ta u, ma ros na foron minsik kimi in tiu gam, ma in tun pununfo gam arae yiif. Na farfarop na foron biing igii, gam ka luun turim ta foron minsik kimi.

⁴ Par u, biil gam fiil fanu ae ri foim la sing gam, ma fifiil kiri ae biil gam ta ta u usuf ri, i famam tiu gam. Ke tineng ken foron tom foim sabin, Kumguui ae i rakrakai kanaka ka ongen ta u. ⁵ Na liu kimi aga na piklinbat, gam lin pirpiran pitkalang na foron ngasa kimi tom, ke na foron sinang ae i falaes gam la. Gam lala ien ma gam ka sut, fanpil ke gamen fiu, arae foron bulmakau ae i sut, ma ri ka siimete ri la. ⁶ Gam ka nagogon ta foron tom tortores, ke gam ka siimete ri, isau le biil ri kiliis fafis u la usuf gam.

Keren Tifat ma Gong Kere Angos Sape

⁷ Pesu, foron tuaklik, gong gam angos sape aunbiing gam nene isi paipai fis ke Kumguui. Gam par tom soso ae na palgan mok, biil i angos sape aunbiing i nene la isi us in luut ma ik sufe nanal, ke isi inen na mok kia ik matuk. ⁸ Gam sabin, gong gam angos sape, gamen tifat, wara le biingen paipai fis ke Kumguui ka fatat mang. ⁹ Foron tuaklik, gong gam belbel orek ulo foron tualik gam, isi le

*4:6 Par Gutpela Sindaun (Proverbs) 3:34

God biil in nagogon gam. Tom nagogon ae mang ka sotih ta na matanfel.

¹⁰ Foron tuaklik, gamen wolpes foron poropet tin pakanini ae ri fafas ta ini asa Kumguui. Ifuun e fangungut ri tafe u, isau le biil ri to angos, ri tifat tom. Liu kiri i rokap na tintof isi gamen mi lo. ¹¹ Par u! Kere usum le fal e fanu tin pakanini, ae ri tifat tom aunbiing ri tafe tatawin, ri ka kalok tah. Gam usum na liu ke Jop, i tifat tom aunbiing tatawin i tapiek lo. Ke namih Kumguui ka fakalok u. Kumguui ifuun ini famais, ma i mais kerer la.

¹² Foron tuaklik, tier ae i laumet kanaka i aragii, gong gam falimlim ini ti tier sabin. Gong gam falimlim ini kukulii le ini piklinbat. Male gamen tara le, biil, ke biil. Ke male gamen tara le, iuu, ke iuu. Tarama gam ka fiu na nagogon.

Sising ini Unune

¹³ Male tikas lo gam i kalsakai tatawin, i rokap le in sising. Ke male tikas i laes, i rokap le in sek ti foron seksek an

usefages. ¹⁴ Male tikas lo gam i sasem, ke in fawuun isi foron famfamu na lotu ke rik sising kale u, ke rik saba wel lo na asa Kumguui. ¹⁵ Sising ae i la turim turan unune, in faliu kaltu ae i sasem, Kumguui tom in faliu u. Ke male ka tel ta ti sinang laulau, Kumguui in pa ufu. ¹⁶ Gamen fapos faliu foron sinang laulau kimi, ke gamek sising faliu isi gam, isi God ik faliu gam. Sising ken nenge tom tortores i rakrakai kanaka ma i fasih in fatapiek in fuun e rakrakai na tier.

¹⁷ Poropet Elaisa i kaltu sau arae kerer. I sising rakrakai tom le gong i luut e us, ke na ituul e bet ma tiga, us biil i to luut. ¹⁸ Aunbiing ka sising sabin, ke us ka luut tina bat, ma foron tier tikii ri ka kuum na nanal ke ri ka fua. ¹⁹ Foron tuaklik, male tikas lo gam ka la koseng ta orek tekentu, ke gamen lame fafis u sabin. ²⁰ Ke gamen wolpes u, male seh i lame fafis tikas koseng sinang laulau kia, ke in faliu u koseng minet, ke God in pa ufu in fuun e sinang laulau.